

Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije u Kosovu

KOSOVSKA MREŽA ZA OBRAZOVANJE I ZAPOSŁJAVANJE

POLITIKA ZAPOŠŁJAVANJA I SOCIJALNE ZAŠTITE NA KOSOVU

IZVEŠTAJ O PROCENI

POLITIKA ZAPOŠLJAVANJA I SOCIJALNE ZAŠTITE NA KOSOVU

IZVEŠTAJ O PROCENI

Decembar 2017

Autor: Agron Demi

Design: **envinion**

Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije u Kosovu

Ovaj izveštaj je izrađen uz podršku projekta “Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje - KEEN”, finansiran od strane Evropske unije, i menadžiran od strane Kancelarija evropske unije na Kosovu. Projekat realizuje Kosovski centar za obrazovanje (KEC) u saradnji sa Kosovskom agencijom za podršku zapošljavanju (KAPZ), Balkan Sunflowers Kosova (BSFK), Akademijom za treninge i tehničku asistenciju (ATTA) kao i sa Stichting SPARK. Sadržaj ove publikacije ni u kom slučaju se ne može uzeti kao stav Evropske unije.

Sadržaj

Lista skraćenica:	6
Lista tabela:	8
Lista slika:	9
Izvršni rezime	11
1. Uvod	16
2. Makroekonomski kontekst	20
3. Vladina agencija u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite	22
3.1. Zapošljavanje i socijalna zaštita u Nacionalnoj strategiji za razvoj 2016-2021.....	22
3.2. Zapošljavanje i socijalna zaštita sa Sporazumom o stabilizaciji i pridružavanju.....	24
3.3. Zapošljavanje i socijalna zaštita i Agenda za Evropske reforme.....	26
3.4. Zapošljavanje i socijalna zaštita i Program ekonomskih reformi.....	27
3.5. Zapošljavanje i socijalna zaštita i Vladin program 2017-2021.....	29
3.6. Vladin zakonodavni program	30
3.7. Institucionalna struktura.....	32
4. Tržište rada	40
4.1. Učešće žena na tržištu rada.....	43
4.2. Zapošljavanja mladih	46
4.3. Funkcionisanje Agencije za zapošljavanje	49
4.3.1. Funkcionisanje Centara za profesionalno osposobljavanje	51
4.3.2. Posredovanje u zapošljavanju	55
4.4. Bezbednost na radu	56
5. Socijalna zaštita	58
5.1. Socijalne šeme siromaštva u odnosu na Socijalne šeme na osnovui kategorija.....	58
5.2. Socijalna pomoć	61
5.3. Penzije ratnih veterana OVK.....	68
5.3.1. Budžet za penzije veterana	70
5.3.2. Manipulacije sa listama veterana i budžetski izazovi	72
5.4. Penzije za žrtve torture i seksualnog nasilja	75
5.5. Socijalne usluge	76
6. Penzije	80
6.1. Starosne i doprinosne penzije.....	83
6.2. Penzijska štednja	87
7. Socijalni dijalog	90
8. Zaključak	94

Lista skraćenica

ARS	Anketa radne snage
IR	Inspektorat rada
NAK	Nacionalni autoritet za kvalifikacije
AZRK	Agencija za zapošljavanje Republike Kosova
AER	Agenda za evropske reforme
SAK	Statistička agencija Kosova
PAK	Poreska administracija Kosova
CBK	Centralna banka Kosova
EU	Evropska unija
ZNSK(BSPK)	Zajednica nezavisnih sindikata Kosova
BDP	Bruto domaći proizvod
DPPRICŽ	Departament za porodice palih boraca, ratnih invalida i civilnih žrtava
DRZ	Departament rada i zapošljavanja
MMF	Međunarodni monetarni fond
FRIDOM	Projekat za razmatranje rada i institucionalnog organizovanja ministarstava
KSS	Kosovske sigurnosne snage
ESS	Ekonomski socijalni savet
MONT	Ministartvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju
AMTR	Aktivne mere na tržištu rada
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
SSP	Sporazum za stabilizaciju i pridruživanje
PKK	Privredna komora Kosova

NPPSSP	Nacionalni program za primenu sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju
PER	Program ekonomskih reformi
CPO	Centar za profesionalno ospobljavanje
CSR	Centar za socijalni rad
ISMZ	Informatički sistem za upravljanje u zapošljavanju
SUIO	Sistem za upravljanje informacijama u obrazovanju
NSR	Nacionalna strategija za razvoj
ŠSP	Šema socijalne pomoći
SZSZ	Strategija zapošljavanja i socijalne pomoći
KZS	Kosovske zaštitne snage
Trust	Penzioni fond Kosova
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
UNDP	Program ujedinjenih nacija za razvoj

Lista tabela

Tabela 1: Glavni pokazatelji za tržište rada i socijalne kohezije prema nacrtu Upustva NSR.....	23
Tabela 2: Predviđene aktivnosti iz oblasti socijalne zaštite i zapošljavanja prema NPPSSP.....	25
Tabela 3: Mere za zaposlenih prema AER.....	26
Tabela 4: Aktivnosti prema PER iz oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite.....	28
Tabela 5: Nacrti zakona koji su sponzorsani iz MRSZ u okviru zakonskih paketa 2013-2017.....	31
Tabela 6: Broj zapošljenih u nekoliko jedinica MRSZ (2009-2018).....	37
Tabela 7: Programi koje pružaju Centri za profesionalno osposobljavanje.....	53
Tabela 8: Mesečni iznos kompenzacija u odnosu na broj članova u porodici 2003-2017.....	62
Tabela 9: Mesečne nadoknade za porodice pre ŠSP sa najavljenim povećanjem od 20%.....	67
Tabela 10: Projekcije penzija za veterane za 2018-2047.....	73
Tabela 11: Vetearni koji koriste više od jedne penzije šeme.....	74
Tabela 12: Broj penzionera, mesečni iznos penzije i gošnji budžet za starosne penzije.....	83

Lista slika

Slika 1: Učešće MRSZ u rad međuministarskih tela.....	33
Slika 2: Budžetske projekcije za 2018. po ministarstvima.....	34
Slika 3: Budžet MRSZ za period 2009-2020.....	35
Slika 4: Budžet MRSZ za 2009-2020 za šeme.....	36
Slika 5: Kategorizacija budžetske raspodele prema ministarstvu za finansije za 2016.god.....	38
Slika 6: Učešće radne snage, stepen nezapošlenosti i odnos zaposlenih u odnosu na broj stanovnika 2012-2016.....	40
Slika 7: Odnos broja radno sposobnih stanovnika, radne snage i zaposlenih 2012-2016.....	42
Slika 8: Privremena zapošljenost 2012-2016.....	43
Slika 9: Neaktivne žene na tržištu rada 2012-2016.....	44
Slika 10: Stopa zapošljenosti žena 2012-2016.....	45
Slika 11: Stopa nezapošlenosti kod mladih 2012-2016.....	47
Slika 12: Emigranti prema starosnoj dobi.....	48
Slika 13: Organogram Agencije za zapošljavanje.....	49
Slika 14: Budžet dvaju najvažnijih divizija departmenta u agenciji za zapošljavanje (2009-2020).....	50
Slika 15: Broj korisnika u odnosu na vrstu preduzetih mera na tržištu rada (2015-2016).....	54
Slika 16: Procentualni iznos budžeta za socijalne šeme u odnosu na BDP (GDP).....	60
Slika 17: Broj porodica i njihovi članovi, korisnici šeme socijalne pomoći po opštinama.....	63
Slika 18: Broj porodica i njihovi članovi, korisnici šeme socijalne pomoći po opštinama.....	64
Slika 19: Porodice, korisnici ŠSP u odnosu na članove.....	64
Slika 20: Budžet ŠSP u odnosu na ukupne budžetske troškove države 2003-2020.....	65
Slika 21: Pokrivenost ŠSP naspram granice siromaštva.....	66
Slika 22: Pokrivenost ŠSP naspram granice siromaštva nakon najave povećanja od 20%.....	68
Slika 23: Hronologija verifikacije ratnih veterana.....	69
Slika 24: Budžet za penzije veterana.....	71

Slika 25: Veterani prema starosnoj dobi.....	71
Slika 26: Penzije veterana u odnosu na BDP(GDP).....	72
Slika 27: Godišnji troškovi za različite kategorije penzija.....	81
Slika 28: Broj korisnika socijalnih šema.....	82
Slika 29: Stanovništvo starije od 65 godina u odnosu na korisnike starosne penzije.....	84
Slika 30: Promene u dobi stanovništva 2012-2017.....	85
Slika 31: Promene u dobi stanovništva 2012-2017.....	86
Slika 32: Minimalna plata u zemljama regiona*.....	91

Izvršni rezime

Nezaposlenost, posebno nezaposlenost žena i mladih, jedan je od najvećih problema na Kosovu. Podaci iz prvih šest meseci 2017. pokazuju da stopa nezaposlenosti iznosi 30,6%, dok je nezaposlenost među mladima od 15-24 godine 60,2%. Posebnu zabrinutost predstavlja visoka stopa neaktivnosti žena, gde 80% žena radne dobi nisu aktivne na tržištu rada. Visok stepen nezapošljenosti, najveći u Evropi, takođe utiče na socijalni položaj. Najveće siromaštvo na Kosovu je registrovano među nezaposlenima, onima koji zavise od socijalne pomoći i kod dece.

Ne postoji sveobuhvatna strategija za borbu protiv siromaštva. Uprkos činjenici da su zapošljavanje i socijalna zaštita deo programa političkih partija, vladinih programa, zakonodavnih programa i međunarodnih sporazuma (SSP i Stand by sa MMF-om), politike su do sada razvijane ad hoc, pod uticajem interesnih grupa a uz to su i neusaglašene.

Posle plata i dnevnica, socijalne subvencije predstavljaju većinu budžetskih izdvajanja. Sa oko 20% planiranog budžeta za 2018. upravlja MRSZ, a prema klasifikaciji budžetskih izdvajanja koje objavljuje Ministarstvo finansija, svake godine za socijalnu zaštitu troši se oko 22,5% budžeta.

Uprkos relativno velikim budžetskim troškovima, veliki deo socijalnih transfera su deo šema zasnovane na kategorijama, a ne šema koje tretiraju najugroženiju populaciju. Na odluke Vlade u smislu socijalnih transfera utiču interesne grupe, naročito one koje se odnose na ratne kategorije. Iako je šema socijalne pomoći, čiji je cilj ublažavanje siromaštva, tokom nekoliko godina u malom porastu, šeme koje se odnose na kategorije, kao što su penzije ratnih veterana, penzije političkih zatvorenika, penzije palih boraca su doživele veliki porast od 2008. naovamo.

Vlada još nije usvojila novu Strategiju za zapošljavanje i socijalnu zaštitu. Zapošljavanje i socijalna zaštita su važan deo strateških dokumenata i sporazuma Kosova sa međunarodnim akterima, uključujući: Nacionalnu strategiju za razvoj 2016-2021, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Nacionalni plan za sprovođenje ovog sporazuma, Agenda za evropske reforme, Program za ekonomske reforme, Program Vlade 2017-2021, Zakonodavni program 2017.

Stepen implementacije ovih strateških dokumenata uopšte, i mere koje se odnose na politike zapošljavanja i socijalne zaštite, posebno, je izuzetno nizak. Glavni razlog je to što za obavljanje aktivnosti i postizanje određenih ciljeva iz strateških dokumentata i pravnih akata, institucije nemaju dovoljno budžeta i ljudskih resursa.

Nacionalna strategija razvoja 2016-2021 (NSR), koja je stupila na snagu u januaru 2016. je ključni dokument u oblasti ekonomskog razvoja. Glavni stub ove strategije je ljudski kapital, u okviru kojeg se predviđa bolja povezanost obrazovnog sistema i tržišta rada, kao i rešavanje neformalnog zapošljavanja i stvaranje odgovarajućih radnih uslova. Uprkos činjenici da NSR propisuje da u roku od tri meseca od usvajanja, treba izraditi i usvojiti Mapu puta, kojom se definišu planirani koraci za sprovođenje bilo koje mere, još nije dobila saglasnost Vlade. Shodno tome, nedostatak ovog vodiča negativno utiče na koordinaciju institucija, na poštovanje rokova i na ostvarivanje ciljeva.

Nacionalni program za implementaciju SSP za period 2017-2021 (NPISSP) predviđa izmenu primarnog i sekundarnog zakonodavstva u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite u cilju usaglašavanja sa direktivama EU. Većina zakona predviđenih za izmene ili dopune, ili usvajanje novih zakona, još uvek nije dobila saglasnost Vlade. Od deset podzakonskih akata iz oblasti sigurnosti i zaštite na radu, do sada je odobreno sedam.

Agenda ze evropske reforme (AER), koju je Vlada usvojila u novembru 2016. sadrži kratkoročne dvogodišnje aktivnosti. Jedna od tri prioritetne oblasti u AER-u je zapošljavanje i obrazovanje. Što se tiče zapošljavanja, AER predviđa tri mere koje treba ispuniti u periodu 2016-2017. kao što je usvajanje Sektorijalne strategije, izrada akcionog plana za rešavanje nezaposlenosti mladih i funkcionisanje Agencije za zapošljavanje. Osim ove zadnje, koja je delimično funkcionalna, dve prve mere nisu još realizovane.

Program ekonomskih reformi (PER) predstavlja vladine prioritete u ispunjavanju obaveza iz PSP-a u oblasti privrede i Vlada ih usvaja svake godine. Glavne obaveze Kosova počevši od 2016. odnose se na povećanje učešća žena na tržištu rada, povećanje zapošljavanja mladih, osnivanje Agencije za zapošljavanje i smanjenje budžetskih troškova za socijalne transfere po kategorijama. Kao i kod drugih strateških dokumenata, Vlada nije preduzela neohodne korake koji bi bili dovoljni za sprovođenje mera predviđenih PER-om. S tim u vezi, još uvek nema posebne strategije za povećanje zapošljenosti žena i mladih kao dve najveće nezapošljene kategorije; premije zdravstvenog osiguranja nisu počele da se prikupljaju, dok budžetski troškovi za socijalne transfere po kategorijama rastu.

Zakonodavni programi u poslednjih pet godina sadrže nacрте zakona koji se prenose iz godine u godinu. Stoga, Zakon o radu, koji je deo zakonodavnog programa od 2013. još uvek nije izmenjen i dopunjen. Slično tome, Zakon o ekonomskom i socijalnom savetu nije izmenjen niti dopunjen, iako je u zakonodavne programe uključen od 2015. Isto je učinjeno i sa izmenama i dopunama Zakona o inspekciji rada i za Penzione šeme koje finansira država.

Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo (AZRK) osnovana je Zakonom o AZRK-u, koji je stupio na snagu u januaru 2015. Direktor Agencije izabran je u aprilu 2017., dok Odbor još nije imenovan. Nisu usvojeni svi podzakonski akti, kako je bilo predviđeno, u roku od šest meseci od stupanja Zakona na snagu.

Budžet i osoblje AZRK-a za 2018. biće isti kao i budžet Departmenta za zapošljavanje ranijih godina. Budžet za rad i zapošljavanje do 2020. biće manji od budžeta koji su ove dve divizije imale u 2011-oj i 2013-oj godini.

U okviru AZRK-a deluje osam centara za stručno osposobljavanje (CPO), koji nude 26 različitih kurseva obuke. Međutim, samo pet od ovih profila su akreditovani kod Nacionalnog autoritet za kvalifikacije (NAK). U 2016., obuku je pohađalo 6.736 ljudi, što predstavlja rast od 66% u odnosu na 2015. Iako je Agendom za evropske reforme bilo predviđeno da se obavi procena potreba tržišta i dalje nema zvanične procene. Takođe, još nije ostvarena veza Informacionog sistema za menadžiranje zapošljavanja (ISMZ), kojim upravlja MRSZ, sa Sistemom za upravljanje obrazovnim informacijama (SUOI-SMIA), kojim upravlja MONT. Budžet za proširenje aktivnih mera tržišta rada ostaje nizak i nedovoljan za efikasno rešavanje potreba.

Pored visoke stope nezapošljenosti, zaposleni se takođe suočavaju sa brojnim problemima vezanim za ugovore, blagovremenu isplatu plata, sigurnosnim i zdravstvenim standardima na poslu. Broj inspektora i logističkog kapaciteta u Inspektoratu za rad nisu dovoljni da bi se obezbedila pravilna primena zakonskih akata iz oblasti bezbednosti i zaštite na radu. Inspektorat za rad ima ukupno 49 inspektora podeljenih u regionalnim centrima čiji je broj u 2017. manji u odnosu na 2011. kada je bio zapošljen 51 inspektor. Inspektorat ima samo 12 vozila na raspolaganju, dva više nego u 2011. Sistem za obradu informacija u Inspektoratu rada još uvek ne funkcioniše.

Zakon o zdravstvenom osiguranju, koji je stupio na snagu u januaru 2015., još uvek se ne primenjuje. Na kraju 2016. je bilo odlučeno da naplata premija počne od 1. januara 2017. taj rok pomeren je za 1. jul 2017. ali se ipak ne očekuje da počne pre druge polovine 2018.

Socijalnu politiku na Kosovu karakterišu visoki monetarni transferi i niska društvena ulaganja. Centralne institucije nemaju aktivne programe za starija lica, kao što su centri za rekreaciju i druženje. Kosovo ima samo jedan dom za starija lica, koji se suočava sa teškim uslovima u odsustvu investicija i brige. Tokom ovih godina, u socijalne usluge je uloženo vrlo malo investicija, a Centri za socijalni rad (CSR) distribuirani po kosovskim opštinama suočeni su sa nedostatkom prostora i nedovoljnim budžetom za tretiranje svih prijavljenih slučajeva. U odsustvu značajnih društvenih ulaganja, transferi novca ne pomažu u prevazilaženju dugoročne nezaposlenosti, siromaštva i ne pružaju praktičnu pomoć osobama sa posebnim potrebama.

Šema socijalne pomoći je šema namenjena tretiranju siromaštva, ali iznos mesečnih naknada i pokrivenost siromašnih porodica je izuzetno nizak. Uprkos povećanju budžetskih prihoda i rashoda i povećanja inflacije, socijalna pomoć porodicama ostala je skoro ista. U 2017. plaćanje za domaćinstava kreće se od 50 do 150 evra, što nije dovoljno da se pojedinac ili porodica izvuku iz siromaštva. Dakle, preko 70% domaćinstava koja zavise od socijalne pomoći prve kategorije, i dalje su u siromaštvu. Ako se baziramo na podatke o siromaštvu u 2015. prema kojima 17,6% stanovništva živi u siromaštvu sa manje od 1,82 evra dnevno, ili izraženo u apsolutnim brojevima oko 317 hiljada ljudi, proizilazi da šema socijalne pomoći pokriva samo 34 % siromašne populacije.

Upravljanje penzionom šemom za ratne veterane OVK, najbolje prikazuje fenomen pritiska interesnih grupa na socijalne politike. Proces verifikacije ratnih veterana, pokrenut u aprilu 2010. još uvek nije završen. Broj veterana korisnika, do sada je preko 35.000, dok je veteranske sertifikate potražilo preko 46.000 ljudi. Grafikonu mogu rasti, jer je proces i dalje otvoren. Uprkos ograničenjima da se plaćanja neće tolerisati više od 0,7% BDP-a, 2017-te preko 1% BDP-a potrošeno je na penzije namenjene veteranima. Uprkos činjenici da svi institucionalni lideri priznaju da su liste veterana nerealne, niko nije zaustavio ovaj proces sve dok lista ne bude potvrđena. Štaviše, najmanje 2.221 veteran su nelegalno primali penzije, jer su koristili najmanje dve penzione šeme. Ako se projekcija budžeta vrši na osnovu današnjeg modela, na osnovu sadašnje stope penzija, broja korisnika, njihove starosti i inflacije, za penzije veterana će se u narednih 30 god. - do 2048, potrošiti oko 2,5 milijarde evra.

Od 2018. će početi isplata penzija za žrtve torture i seksualnog nasilja. Proces verifikacije trajaće pet godina od dana osnivanja Komisije i očekuje se da će se završiti 2022. U Nacrtu budžeta za 2018-tu godinu predviđeno je milion evra za penzije žrtava seksualnog nasilja. U novembru, Vlada je odredila iznos penzije od 230 evra. Na osnovu budžetskih izdvajanja, Vlada ne očekuje da broj žrtava seksualnog nasilja koji će koristiti penziju bude više od 350. Ako samo polovina žrtava seksualnog nasilja podnese zahtev za penziju, godišnji budžet za ovu kategoriju iznosiće oko 28 miliona evra.

Starosne i doprinosne penzije čine 60% budžeta koji pokriva socijalne šeme, ili 3,25% BDP-a zemlje. Iako zakon predviđa indeksiranje stope penzija u zavisnosti od kretanja potrošačkih cena, takva automatska indeksacija ne postoji, već se radi na ad hoc osnovi. Stariji penzioneri, koji nemaju druge prihode, suočavaju se sa ozbiljnim socijalnim stanjem. Starosna penzija od 75 evra, je dovoljna da bi se prevazišla linija siromaštva u potrošnji, ali je nedovoljna za život ako se uzmu u obzir zdravstveni troškovi i troškovi stanovanja. Korisnici penzionog osiguranja moraju biti stalni stanovnici Kosova, ali prema zvaničnim podacima, ima više korisnika od stanovnika starijih od 65 godina.

Budžet za starosne penzije nastaviće da se povećava u narednim godinama, s obzirom na to da s' jedne strane, životni vek populacije stalno raste, povećavajući broj građana koji će stići do penzionisanja, dok s druge strane stopa nataliteta na Kosovu opada. Broj ljudi sposobnih za rad koji izdržavaju jednog penzionera će se, 2050. smanjiti sa 10, koliko je danas, na samo četiri.

Drugi stub penzijskog sistema sastoji se od obavezne penzije štednje. U 2016. bilo je 312.672 aktivnih platiša za penzije, čija je prosečna starost 40.7 godina. Zbog niske zarade, penzijski doprinosi nisu dovoljni da obezbede odgovarajuću penziju u dužem vremenskom periodu. Prosečan iznos doprinosa iznosi € 2,795, dok za aktivne doprinose 3,979 evra. U proseku, aktivnih platiša za penzije imaju manje od 4.000 eura u penzijskoj štednji, odnosno prihod od 200 eura za 20 meseci nakon penzije. Posle 20 meseci svi će zavisiti od starosne penzije koju daje Vlada.

Socijalni dijalog se odvija u okviru Ekonomskog i socijalnog saveta (ESS). ESS je odobrio minimalnu platu u 2011., koja iznosi 130 eura za osobe do 35 godina i 170 eura za osobe starijih od 35 godina. Minimalna zarada je manja u odnosu na zemlje u regionu. ESS nije uspeo da se usaglasi za povećanje minimalne zarade. Kolektivni ugovor potpisan krajem 2014. je suspendovan zato što nije u skladu sa Zakonom o radu, dok novi zakon za ESS još nije usvojen.

NA OSNOVU OVIH NALAZA, IZVEŠTAJ PREPORUČUJE:

- ✓ Usvajanje Strategije za zapošljavanje i socijalnu zaštitu za period 2018-2022;
- ✓ Usvajanje Mape puta za implementaciju Nacionalne strategije za razvoj za 2016-2021 i objavljivanje izveštaja o primeni mera vezanih za zapošljavanje i socijalnu zaštitu za 2016-2017;
- ✓ Zakonodavni program iz 2018. treba da obuhvati sve zakonske akte predviđene Nacionalnim planom za implementaciju SSP-a i da usvoji podzakonske akte iz oblasti zaštite na radu predviđenih NPISSP-a;
- ✓ Usvajanje Akcionog plana za rešavanje nezaposlenosti mladih;
- ✓ MRSZ treba da sastavi Akcioni plan za preduzimanje mera za povećanje učešća žena na tržištu rada;
- ✓ Puna funkcionalizacija Agencije za zapošljavanje Republike Kosova (AZRK) imenovanjem Savetodavnog odbora, izradom podzakonskih akata predviđenih Zakonom o AZRK-u, povećanjem osoblja u kancelarijama za zapošljavanje i u centrima za stručno osposobljavanje;
- ✓ AZRK mora da sastavi službeni dokument za potrebe tržišta rada;
- ✓ Povećati broj inspektora rada i logističke kapacitete u cilju nadgledanja primene zakona iz oblasti rada;
- ✓ Dodeljivanje specifičnih grantova za socijalne usluge u opštinama;
- ✓ Vlada treba da ograniči godišnji iznos penzija za veterane na 0,7% BDP-a;
- ✓ MRSZ treba da izradi koncept dokument koji predviđa postepeno spajanje socijalnih šema po kategorijama u jedinstvenu socijalnu šemu, čiji bi osnovni kriterijum bio socijalno stanje korisnika.

1. Uvod

Zapošljavanje i socijalna zaštita su deo portofolija Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ). Prema opisu poslova, MRSZ stvara politiku rada i socijalne zaštite, stvara i sprovodi zakonodavstvo u ovim oblastima. MRSZ, takođe, prati trendove zapošljavanja i socijalne zaštite i predlaže adekvatne aktivne mere za promovisanje zapošljavanja i smanjenje nezaposlenosti, kao i adekvatne pasivne mere za zadovoljavanje potreba socijalne pomoći za siromašne građane. MRSZ postavlja standarde za sigurnost i zaštitu na radu i nadgleda njihovo sprovođenje; pruža i nadzire programe stručnog usavršavanja nezaposlenih i tražilaca posla i podstiče dijalog među socijalnim partnerima. MRSZ upravlja i podržava razvoj sistema socijalne sigurnosti, uključujući penzioni sistem i naknadu za nezaposlenost.¹ Međutim, zapošljavanje i socijalna zaštita su takođe u portofoliju mnogih drugih ministarstava, među-ministarskih grupa i opština.

U cilju rešavanja problema nezaposlenosti, sigurnosti i zaštite na radu, borbe protiv siromaštva i pružanja socijalne podrške, izrađeni su važni strateški dokumenti, zakonski i podzakonski akti, uspostavljene su institucije i preuzete su međunarodne obaveze putem potpisanih dokumenata. Jedna od preuzetih obaveza u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite je usvajanje i sprovođenje Strategije zapošljavanja i socijalne zaštite za 2017-2021 (SZSZ). Pošto ovaj dokument još nije usvojen od strane Vlade, iako je završen nacrt SZSZ-a, ovaj izveštaj ocenjuje politiku zapošljavanja i socijalne zaštite na osnovu ciljeva navedenih u drugim strateškim dokumentima kao što su Nacionalna strategija za razvoj 2016-2021 (NSR), Agenda evropskih reformi (ERA), Program ekonomskih reformi (PER), Program Vlade 2017-2021. i Zakonodavni program.

Drugi deo izveštaja daje procenu događanja u zadnje dve godine u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite, posebno zapošljavanja žena i mladih, kao dve najveće nezaposlene grupe na Kosovu, funkcionisanje Agencije za zapošljavanje Republike Kosova (AZRK) i aktivne mere na tržištu rada.

U oblasti socijalne zaštite u izveštaju detaljno se analizira šema socijalne pomoći, obuhvatanje siromašnih kategorija ovom šemom, uslove da se oni izvuku iz siromaštva, kao i penzionu šemu ratnih veterana kao šemu zasnovanu na kategorijama. Poglavlje o socijalnoj zaštiti takođe analizira rad Ekonomskog i socijalnog saveta i socijalnog dijaloga uopšte, socijalne i porodične usluge i šeme kompenzacije za žrtve torture i seksualnog nasilja. Izveštaj takođe daje procenu penzijskog sistema, posebno starosne i doprinosne penzije, analizu uticaja na budžet, adekvatnosti penzija kao uslov da se iz siromaštva izvuku starija lica kao i probleme koji se odnose na primenivanje šeme. Što se tiče penzijskih doprinosa u kosovskom penzionom štednom fondu, izveštaj daje pregled dosadašnjih doprinosa i visinu tih doprinosa koji bi omogućio penziju na duže vreme.

Na kraju, kako bi se rešili identifikovani problemi, u izveštaju je dato više preporuka za odgovorne institucije.

Pored analize strateških dokumenata i pravnih akata, u ovoj proceni su uzeti u obzir i izveštaji drugih lokalnih i međunarodnih organizacija koje prikazuju različite aspekte rada i socijalne zaštite. Među njima su izveštaji Evropske komisije o Kosovu, izveštaji Svetske banke o nezaposlenosti, izveštaji Međunarodnog monetarnog fonda o socijalnim šemama, “Stend-by” aranžman između Republike Kosovo i MMF-a, i izveštaji i istraživanja lokalnih organizacija kao sto

¹ Službeni Glasnik. Pravilnik br.02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije predsednika Vlade i Ministarstava. Izvor: <http://bit.ly/2xzIzqm>

je Millennium Challenge Corporation. Intervjui su sprovedeni sa relevantnim akterima, uglavnom liderima različitih odeljenja unutar MRSZ-a.

Na osnovu zvaničnih podataka lokalnih institucija kao i dobijenih podataka nakon zahteva za pristup javnim dokumentima, izveštaj sadrži projekcije dugoročnih budžetskih efekata koji mogu nastati zbog promena politika, posebno socijalnih šema. Ovaj izveštaj je pripremljen tokom septembra-novembra 2017.

MAKROEKONOMSKI KONTEKST

2. Makroekonomski kontekst

Kosovo je jedna od najmlađih zemalja u Evropi u odnosu na dob stanovništva, gde je 66% stanovništva radno sposobno a prosečna starost stanovništva je 27 godina. Samo 8% stanovništva je starije od 65 godina, što je nizak broj u poređenju sa prosekom EU od 19%.² Prosečna godišnja stopa rasta iznosi 3,5%, dok se za 2017. predviđa povećanje od 4,4% BDP-a (bruto domaći proizvod).³ Iako je Kosovo imalo najstabilniji rast u Evropi nakon finansijske krize 2008. rast nije bio dovoljan da stvori nova radna mesta. Kosovo ostaje najsiromašnija zemlja sa najvećom nezaposlenošću u Evropi.

Potrošnja ostaje glavni faktor ekonomskog rasta u zemlji, koji se uglavnom finansira iz doznaka, zarada i socijalnih transfera.⁴ Novčane doznake dostižu oko 750 miliona evra godišnje. Međutim, prema Ministarstvu za dijasporu, ako se uzmu u obzir i ne-novčani prihodi, prihodi Dijaspore iznose oko 1,5 milijardi evra godišnje.⁵ Međutim, većina doznaka ide u finansiranje potrošnje, a samo mali deo ide u investicije, uglavnom u nekretnine. Glavni izvori ekonomskog rasta zemlje i dalje su usluge, poljoprivreda, građevinarstvo i industrija. Kosovo karakteriše visok trgovinski deficit, koji iznosi preko 2,4 milijarde evra.⁶ Jedini sektor sa pozitivnim trgovinskim bilansom je sektor usluga.

U 2017. god. procenjuje se da neformalna ekonomija iznosi 31,7%.⁷ U poređenju sa stepenom neformalne ekonomije 2014. ona je manja za samo jedan procenat, što predstavlja veoma mali napredak u poređenju sa ciljem Vlade da smanji neformalnu ekonomiju za 5% do 2018. godine).⁸ Procenjuje se da u neformalnom sektoru radi više od 45.000 radnika ekvivalentno radnicima na neodređeno vreme, te se smatra da su prihodi 33,2% domaćinstva poreklom iz neformalnog sektora.

Što se tiče veličine preduzeća, oko 91% preduzeća na Kosovu su mala preduzeća koja zapošljavaju manje od 10 radnika. Kosovo ima nizak nivo stranih direktnih investicija u poređenju sa zemljama regiona. U 2016. godini bilo je 215,9 miliona evra, što je veliki pad u odnosu na 2015. kada je iznosio 308,8 miliona evra.⁹ Razlozi za nizak nivo stranih ulaganja imaju veze sa ograničenim tržištem, visokim stepenom korupcije, nepriznavanjem Kosova od svih država EU kao i političkom stabilnošću.¹⁰ Nedavni podaci o siromaštvu, pokazuju smanjenje siromaštva sa 29,7% u 2011. na 17,6% u 2015., dok se u istom periodu ekstremno siromaštvo smanjilo sa 10.2% na 5.2%.

2 World Bank. Republic of Kosovo – Systemic Country Diagnostic. January 2017. Izvor: <http://bit.ly/2AJwPfs>
3 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>
4 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>
5 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>
6 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>
7 Tehnička asistencija EZ za Kosovo. Procena o neformalnoj ekonomiji na Kosovu. Novembar 2017.
8 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>
9 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>
10 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>

VLADINA AGENDA U OBLASTI ZAPOŠLJAVANJA I SOCIJALNE ZAŠTITE

3. Vladina agenda u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite

Zapošljavanje i socijalna zaštita zauzimaju važno mjesto u programima svake vlade i u različitim državnim strategijama. Od 431 zakona koji su danas na snazi, 34 zakona su iz oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite; od 1.986 podzakonskih akata, 139 sprovodi Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ); od 57 strategija na snazi, 4 spadaju u oblast socijalne zaštite. S obzirom na to da su politike zapošljavanja i socijalne zaštite deo portfolija nekoliko ministarstava, osnovano je najmanje sedam međuministarskih komisija (grupa).

Pored internih dokumenata, politika zapošljavanja i socijalna zaštita je obaveza koju je preuzela Vlada Kosova u nekim sporazumima sa međunarodnim institucijama, kao što su Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), Agenda za evropske reforme (AER), Program reforme u ekonomiji (PRE), Stand-by sporazum sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF), itd.

3.1. Zapošljavanje i socijalna zaštita u Nacionalnoj strategiji za razvoj 2016-2021

Glavni dokument u oblasti ekonomskog razvoja je Nacionalna strategija za razvoj 2016-2021 (NSR), usvojena u februaru 2016.¹¹ Opšti princip NSR-a je ekonomski rast, što podrazumeva povećanje prihoda, povećanje zaposlenosti i veće socijalna zaštita građana Kosova. Na osnovu ovog principa postavljeni su prioriteti i mere za šestogodišnji srednjoročni period. U okviru prvog stuba Strategije, koja se bavi ljudskim kapitalom, predviđene su konkretne mere i aktivnosti, koje uglavnom povezuju stručnu obuku sa obrazovnim sistemom. Mere koje se najviše tiču zapošljavanja i socijalne zaštite su:

- **Mera 3:** Bolje povezivanje obrazovnog sistema i tržišta rada;
- **Mera 7:** Rešavanje neformalnog zapošljavanja i stvaranje odgovarajućih radnih uslova.

Odmah nakon usvajanja NSR-a, Vlada je pokrenula on-line internetsku platformu, kojom je upravljala Kancelarija za strateško planiranje, na kojoj bi se objavljivale informacije o NSR-u i Upustva kao i preduzete mere.¹² Ali ova stranica nije u funkciji.¹³

NSR predviđa da u roku od tri meseca od usvajanja, treba izraditi i usvojiti Plan puta, detaljno opisujući planirane korake za sprovođenje bilo koje mere. Nacrt Mape izrađen je u aprilu 2017-te, 14 meseci nakon usvajanja NSR-a. Ovaj Vodič je usvojila Komisija za strateško planiranje, ali Vlada ga nije usvojila zbog vanrednih izbora. Neuspeh usvajanja Mape puta otežava koordiniranje institucionalnih mera za sprovođenje mera, dodeljivanje budžeta i praćenje realizacije ciljeva.

Prema Nacrtu smernica, sprovođenje Strategije na operativnom nivou biće praćeno šestomesečno, putem Godišnjeg plana rada Vlade; postizanje ciljeva na nivou mera će se pratiti na godišnjem nivou, dok će se uticaj NSR-a meriti upoređivanjem pokazatelja visokog nivoa tokom šestogodišnjeg perioda, sve dok NSR bude na snazi.¹⁴ Do sada nije bilo šestomesečnog ili jednogodišnjeg izveštaja o nadzoru zbog neodobravanja Roadmap-a.

Indikatori na visokom nivou ili ciljevi koje treba postići do 2021. u oblasti ekonomskog razvoja, tržišta rada, socijalne kohezije, investicija i trgovine postavljeni su u Planu puta za implementaciju NSR-a. Indikatori za tržište rada i socijalnu koheziju prikazani su u Tabeli 1. U poslednjoj koloni (Indikator 2017) ocenili smo napredak koji je postignut u prve dve godine od stupanja na snagu NSR-a.

Tabela 1. Glavni indikatori tržišta rada i socijalne kohezije prema nacrtu vodiča NSR-a

Mera	Indikatori	Jedini- ca za merenje	Osnovi indikator		Clij	Indikator
			Godina	Vrednost	2021	2017
					Vrednost	Vrednost
	Procenat zaposlenosti u odnosu na broj stanovnika (stopa zaposlenosti)	%	2015	25.2%	34%	29.9%*
	Ukupna nezaposlenost (% u odnosu na radnu snagu)	%	2015	32.9%	20%	30.6%
	Stopa nezaposlenosti među mladima (15-24 godine)	%	2015	57.7%	30%	50.9%
	Procenat mladih koji ne nastavljaju školovanje ili obuku u celini, NEET (% u odnosu na ukupnu mladu populaciju)	%	2015	31.4%	25%	27.1%
	Stepen učešća sposobne radne snage	%	2015	37.6%	42%	43%
	Stepen učešća žena u radnoj snazi	%	2015	18.1%	27%	20%
	Stopa siromaštva (% siromašne populacije u ukupnom stanovništvu)	%	2011	29.9%	25%	17.6%**
	Indeks humanog razvoja	Index	2015	0.741	0.80	0.741***

Izvor: Na osnovu Upustva za primenu NSR

*Prema AFP za TM2 2017.

**Siromaštvo u potrošnji 2012-2015.

***UNDP, Izveštaj ljudskog razvoja 2016.

11 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>

12 Opis poslova Kancelarije za strateško planiranje, Izvor: <http://bit.ly/1OhNLnO>

13 www.plan-rks.org

14 World Bank. Western Balkans Regular Economic Report no.12. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2BmsJX3>

3.2. Zapošljavanje i socijalna zaštita i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Republike Kosovo i Evropske unije stupio je na snagu 1. aprila 2016. Vlada je na kraju 2015. godine usvojila Nacionalni plan za implementaciju SSP-a za 2016. a 10. marta 2017. usvojila je Nacionalni program za implementaciju (NPISSP) za period 2017-2021¹⁵. Članovi 82 i 106 SSP tretiraju socijalne politike i zapošljavanje. U cilju prenošenja direktiva EU o socijalnim i politikama zapošljavanja predviđenim u poglavlju 19 Acquis-a, Vlada je postavila srednjoročni cilj te izmene četiri zakona i usvojila deset podzakonskih akata. Do novembra 2017. Vlada nije usvojila izmene Zakona o radu, Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama, Zakona o štrajku i Zakona o ekonomskom i socijalnom vijeću. Od 10 propisa predviđenih za usvajanje, usvojeno je 7.

Tabela 2. Predviđene mere iz oblasti socijalnih politika i zapošljavanja prema NPISSP

Glava 19 *Acquis-sa*: Socijalna politika i zapošljavanje

Rok	Zakonski akti koje treba uskladiti sa direktivama EU	Realizacija
2016	Zakon o radu Br. 03/L -212 (izmene - dopune)	Ne
2016	Zakon o ekonomskom i socijalnom savetu br. 04/L -008 (izmene - dopune)	Ne
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim sigurnosnim i zdravstvenim zahtevima za korišćenje lične opreme od strane zaposlenih	Pravilnik je stupio na snagu u novembru 2016.
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim zahtevima za sigurnost i zaštite na radu za ručno rukovanje opterećenjem gde postoji rizik za radnike, naročito za povrede leđa.	Pravilnik je stupio na snagu u novembru 2016.
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim zahtevima za sigurnost i zaštitu za pri korišćenju opreme putem ekrana	Pravilnik je stupio na snagu u decembru 2016.
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim sigurnosnim i zdravstvenim zahtevima za radna mesta gde postoje znaci upozorenja	Pravilnik je stupio na snagu u novembru 2016
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim zahtevima za poboljšanje zdravlja i bezbednosti na radu u rudarstvu - na bušotinama	Ne
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim zahtevima za unapređenje zaštite i zaštite zdravlja radnika u rudarstvu - površinski i podzemni kopovi	Ne
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim zahtevima za poboljšanje sigurnosti i zaštite na radu zaposlenih koji su potencijalno ugroženi od eksplozivnih sredstava	Pravilnik je stupio na snagu u decembru 2016.
2016	Izrada pravilnika o minimalnoj sigurnosti i zdravlju na radu u mestima sa izloženim rizikom od vibracija	Pravilnik je stupio na snagu u decembru 2016.
2016	Izrada Pravilnika o minimalnim sigurnosnim i zdravstvenim zahtevima u pogledu izlaganja radnika opasnosti od buke	Pravilnik je stupio na snagu u martu 2016.
2016	Izrada Pravilnika o zaštiti zaposlenih od rizika vezanih za izlaganje azbestu na radnom mestu	Ne

15 Nacionalni program za primenu SSP. Izvor: <http://bit.ly/2yetU9R>

3.3. Zapošljavanje i socijalna zaštita i Agenda za evropske reforme

Dok je SSP dugoročni strateški dokument, Agenda za evropske reforme (AER), koju je Vlada usvojila 9. novembra 2016-te sadrži kratkoročne dvogodišnje aktivnosti. Tri prioritete oblasti Agende za evropske reforme su: vladavina prava, konkurencija i investiciono okruženje, kao i zapošljavanje i obrazovanje. Što se tiče zaposlenosti, AER predviđa tri mere za period 2016-2017.

Tabela 3: Mere za zapošljavanje prema AER-u

Mere	Aktivnosti i indikatori	Vremenski rok	Progres
Izrada i implementacija sektorijalne strategije za zapošljavanje i socijalnu zaštitu 2015-2020 i Akcioni plan za sprovođenje Strategije za 2017-2018.	1. Sektorijalna Strategija je izrađena i dostupna i o njoj se diskutuje;	Q4 2016	Strategija je izrađena.
	2. Usvaja se Strategija; 3. Odvaja se budžet za primenu Strategije.	Q2 2017	Strategija nije usvojena od strane Vlade i budžet nije obezbeđen.
a. Izraditi akcioni plan za rešavanje nezaposlenosti mladih;	a.1. Izrada Plana aktivnosti sa jasnim indikatorima;	Q4 2016	Plan aktivnosti je izrađen ali nije usvojen u Vladi, i budžet nije obezbeđen.
	a.2. Relevantni akteri diskutuju o Nacrtu plana	Q1 2017	
	a.3. Usvaja se Plan aktivnosti.	Q1 2017	
b. Preduzimanje mera za povećanje učešća žena na tržištu rada	b.1. Žene dobijaju više pomoći iz centara za zapošljavanje	Q1 2017	Ne
	b.2. Analiziraju se poteškoće sa kojima se žene suočavaju prilikom zapošljavanja;	Q4 2016	
	b.3. Analize se koriste za preduzimanje konkretnih koraka za povećanje zaposlenosti žena.	Q3 2017	

Mere

Mere	Aktivnosti i indikatori	Vremenski rok	Progres
Funkcionisanje Agencije za zapošljavanje potpunom primenom zakona i izdavanjem adekvatnog budžeta	1. Izvođenje procene potreba tržišta rada;	Q1 2017	Ne postoji zvanični rejting. Agencija za zapošljavanje se bazira na procenama organizacija i preduzeća.
	2. Agencije za zapošljavanje i usvojeni su radni propisi Agencije;	Q4 2016	Delimično; izabran je direktor, a neki podzakonski akti su usvojeni, ali Odbor nije izabran.
	3. Preduzimanje aktivnih mera na tržištu rada od strane Agencije.	Q2 2017	Nastavak iz ranijih godina

Nova Sektorijalna strategija za zapošljavanje i socijalnu zaštitu još nije usvojena. Takođe, nije napravljen plan za rešavanje nezaposlenosti mladih, niti su preduzete konkretne mere za povećanje učešća žena na tržištu rada. Što se tiče funkcionalizacije Agencije Republike Kosovo za zapošljavanje (AZRK), izabran je direktor i izvršen je delimičan premeštaj osoblja iz Departmana za rad i zapošljavanje, ali Savetodavni odbor još nije imenovan i svi podzakonski akti nisu usvojeni, kako je predviđeno Zakonom o AZRK-u. Budžet AZRK-a i broj zaposlenih nije menjan u odnosu na prethodne godine.

3.4. Zapošljavanje i socijalna zaštita sa Programom ekonomskih reformi

Program za ekonomske reforme (PER) predstavlja vladine prioritete u ispunjavanju obaveza iz SSP-a u oblasti privrede, koje Vlada usvaja svake godine. U skladu sa PER-om, glavne obaveze Kosova od 2016. se odnose na povećanje učešća žena na tržištu rada, povećanje zapošljavanja mladih, osnivanje Agencije za zapošljavanje i smanjenje troškova socijalnog budžeta po kategorijama.¹⁶

Zadnji PER je iz 2017. a Vlada je otvorila konsultacije za PER 2018. Dve od 20 mera predviđenih u 2017. odnose se na politike zapošljavanja i socijalnu politiku:

✓ **Mera 19:** Unapređenje rada službi za zapošljavanje kroz funkcionisanje Agencije za zapošljavanje i sprovođenje aktivnih mera na tržištu rada;

✓ **Mera 20:** Pобољшanje socijalnih i zdravstvenih usluga.

Tabela 4 prikazuje aktivnosti u odnosu na mere PER-a 2017, gde je u desnoj koloni procena izvodljivosti aktivnosti do kraja novembra 2017.

¹⁶ European Commission. Joint Conclusions on Economic Reform Programs. Brussels, 25.5.2016. vor: <http://bit.ly/1TE9Lzl>

Tabela 4. Aktivnosti PRE u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite

Mera 19: Poboljšanje usluga u zapošljavanju

Aktivnosti za 2017.god.	Progres
Formalno uspostavljanje AZRK-a, uključujući i prebacivanje postojećeg osoblja i imovine iz MRSZ-a;	Da
Izrada pravilnika za Savetodavni odbor kao i izrada potrebnih podzakonskih akata	Odbor nije izabran i nije pripremljen pravilnik
Licenciranje davalaca usluga ne-javnih službi za zapošljavanje radi unapređenje mera zapošljavanja (za sprovođenje aktivnih mera tržišta rada)	Usvojeno je novo administrativno uputstvo o licenciranju davalaca usluga ne-javnih službi za zapošljavanje.
Obučavanje savetnika za zapošljavanje i razmatranje rezultata performansi	Kontinuirana obuka od oko 109 trenera od strane različitih donatora (GIZ, YES, UNDP).
Unapređenje integracije informacionog sistema tržišta rada (ISTR) sa sistemom za upravljanje obrazovnim informacijama (SUOI/SMIA)	Ne
Modernizacija ponuđenih usluga stručnog usavršavanja	/

Mera 20: Poboljšanje socijalnih i zdravstvenih usluga

Izrada i dizajniranje finansijske formule za socijalne i porodične usluge (minimum 6% Opšteg Granta za Socijalne Usluge)	Ne
Uključivanje "specifičnog granta za socijalne usluge" u okviru sistema za finansiranje opština od strane centralne vlade, uključujući i dopunu Zakona o lokalnim finansijama	Promena Zakona o finansiranju lokalne samouprave započela je u prvom delu 2017. godine, ali još nije usvojena.
Dodela grantova NVO-ima licenciranih za pružanje socijalnih i porodičnih usluga	Ukupno za period 2015-2016. god. MRSZ je izdvojilo preko 1,9 miliona eura za subvencije, ali samo deo ide NVO-ima, glavni deo ide udruženjima koja su proizilašla iz rata i privrednim komorama.
Razvoj, podrška i finansiranje socijalnih preduzeća koja pružaju socijalne usluge	U oktobru 2017. usvojen je Nacrt zakona o socijalnim preduzećima.
Razvoj i unapređenje Integrisanog informacionog sistema za socijalna plaćanja, uključujući i statistiku na osnovu roda/pola	Ne
Prikupljanje premija zdravstvenog osiguranja od strane građana; pokrivanje troškova premije za socijalne kategorije iz kosovskog budžeta.	Planirano da počne u januaru 2017. godine, odloženo do kraja 2018. godine

Istovremeno, u PER-u 2018., koji će biti usvojen u januaru sledeće godine, predviđene su dve mere u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite:

- ✓ **Mera 24:** Povećanje pristupa mladih ljudi i žena na tržište rada;
- ✓ **Mera 25:** Unapređenje socijalnih i zdravstvenih usluga usmerenih na jačanje sistema socijalne zaštite i zdravstvenih usluga kroz uspostavljanje održivog sistema za finansiranje socijalnih usluga i uspostavljanje fonda zdravstvenog osiguranja.

3.5. Zapošljavanje i socijalna zaštita i Vladin program za period 2017-2021

Godina 2017. je bila izborna. U junu 2017. održani su vanredni parlamentarni izbori, dok su u oktobru i novembru održani lokalni izbori. Kao i u bilo kojoj predizbornoj kampanji, i ove godine, političke stranke su dale brojna obećanja iz oblasti zapošljavanja, socijalne zaštite i penzija. Između ostalog, partije koje su sada deo vladajuće koalicije, obećale su povećanje penzija za 30%, stvaranje Fonda za mlade i žene, smanjenje siromaštva u ruralnim područjima, funkcionalizaciju Fonda za zdravstveno osiguranje, zapošljavanje najmanje jednog člana iz svake porodice, itd.

Vlada je 18. septembra 2017. usvojila Program rada za period 2017-2021. U okviru vladinog programa, Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) za naredni četvorogodišnji period predviđa sledećih deset ciljeva:

- ✓ Povećanje zaposlenosti kroz aktivne mere tržišta rada;
- ✓ Zapošljavanje najmanje jednog člana za svaku porodicu koja nema nijednog zaposlenog;
- ✓ Pružanje usluga za stručno usavršavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada;
- ✓ Unapređenje uslova rada radnika i borba protiv neformalne zaposlenosti;
- ✓ Socijalni dijalog i izgradnja kapaciteta Ekonomskog i socijalnog veća;
- ✓ Jačanje nevladinih organizacija kroz proces licenciranja i obezbeđivanje fonda za finansiranje projekata za pružanje socijalnih i porodičnih usluga;
- ✓ Izrada formule za finansiranje i razvoj specifičnih grantova za socijalne usluge na opštinskom nivou;
- ✓ Ponovno razmatranje šeme invalidnosti;
- ✓ Reforma penzionog sistema;
- ✓ Osiguranje prava ratnih kategorija sa fokusom na primenu zakona o ovim kategorijama.

Vladin program još nije dobio saglasnost Skupštine. Iako većina ciljeva uključenih u Vladin program su preneti iz prošlih godina ili su uključeni u strateška dokumenta, cilj zapošljavanja jednog člana iz svake porodice predstavlja novi cilj koji je prenet sa stranačkih izbornih kampanja političkih partija koje su već deo vladajuće koalicije. Prema podacima Kosovske agencije za statistiku (KAS), od 297.000 porodica na Kosovu, 121.000 njih nema nijendog zaposlenog člana. Ovakav cilj ima dva glavna problema: prvo, otvaranje 121.000 novih radnih mesta tokom četvorogodišnjeg mandata je nemoguć sa ovim trendom ekonomskog rasta; drugo, i kad bi bila otvorena 121.000 nova radna mesta, kriterijum “zapošljavanje jednog člana za svaku porodicu” u suprotnosti je sa principom meritokratije i prava poslodavaca na angažovanje radne snage na osnovu njihove sposobnosti.

3.6. Zakonodavni program Vlade

Zbog parlamentarnih izbora, zakonodavni program Vlade za 2017. usvojen je dva puta. Ali, oba programa sadrže istu listu nacrt zakona iz oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite: Nacrt zakona o socijalnim preduzećima, Nacrt zakona o inspekciji rada i Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o državnim penzionim šemama. Do kraja novembra 2017. na izvršnom nivou usvojen je samo Nacrt zakona o socijalnim preduzećima.

Tokom posljednje četiri godine usvojeno je tri zakona iz oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite.¹⁷ Međutim, važni zakoni, takođe predviđeni od strane NPISSP, kao što su izmena i dopuna Zakona o radu i Zakona o Ekonomskom i socijalnom veću, još nisu došli u Skupštinu na usvajanje. Predlog Zakona o radu je bio deo zakonodavnih programa za 2013. 2014. i 2015-tu godinu, ali nije uključen u zakonodavne programe u poslednje dve godine. Iako je Nacrt zakona o ESS bio deo zakonodavnih programa za 2015. i 2016. godinu, on nije uključen u zakonodavni program ni u 2017-u godinu.

17 Zakon o upisu i evidenciji nezposlenih lica i poslodavaca kao i pružioaca usluga za zapošljavanje nezaposlenih lica. Zakon o dopuni i izmenama Zakona br.03/L-019 za profesionalno osposobljavanje osoba sa posebnim potrebama, Zakon br.04/L-101 o penzionom fondu.

Tabela 5. Nacrti zakona koji su sponzorisani od strane MRSZ u okviru zakonodavnih programa 2013-2017

Nacrt zakona	Zakono- davni pro- gram					Usvojen:	
	2013	2014	2015	2016	2017	Vlada	Skupština
Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o radu	✓	✓	✓			✗	✗
Nacrt zakona o Agenciji za zapošljavanje	✓					✓	✓ (12.12.2013)
Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o stručnom osposobljavanju, rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima	✓		✓			✓	✓ (23.8.2016)
Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o ekonomskom i socijalnom veću			✓	✓		✗	✗
Nacrt zakona o socijalnim preduzećima na Kosovu				✓	✓	✓ (27.10.2017)	✗
Nacrt zakona o inspekciji rada				✓	✓	✗	✗
Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o penzionim fondovima koje finansira država				✓	✓	✗	✗

3.7. Institucionalna struktura

Zapošljavanje i socijalna politika su u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja (MRSZ). MRSZ je deo prve grupe ministarstava uspostavljenih 2001. godine. Struktura je skoro ista od njegovog osnivanja. Najveća strukturna promena u MRSZ-u je osnivanje Agencije za zapošljavanje čiji je sastavni deo delimično postao Department za rad i zapošljavanje (DRZ).

Zapošljavanje i socijalna politika su deo istih ministarskih međuministarska u mnogim evropskim zemljama.¹⁸ Međutim, zapošljavanje i socijalna politika takođe imaju bliske veze sa ekonomskim razvojem, obrazovanjem i zdravstvom. U 2009. godini, Projekat funkcionalnog pregleda i institucionalne organizacije ministarstava (PFPIOM) predložio je uspostavljanje ministarstva za ekonomski razvoj, u kojem bi se iz MRSZ preneo portfolio zapošljavanja. Prema projektu, u kontekstu Kosova, odnos zaposlenosti i privrede izgleda da je važniji od zapošljavanja i socijalne zaštite.¹⁹ Međutim, izmeštanje politike zapošljavanja iz MRSZ-a preporučeno je samo u slučaju da se osnuje novo ministarstvo za ekonomski razvoj koje bi obuhvatalo i druga ministarstva. S druge strane, uprkos činjenici da je profesionalno osposobljavanje usko vezano sa obrazovanjem, a socijalno osiguranje sa zdravstvenom zaštitom, ne preporučuje se prenos ovih funkcija na Ministarstvo prosvete, nauke i tehnologije (MONT), odnosno na Ministarstvo zdravstva zbog portfolija koji ova dva ministarstva imaju.

Kao što je rečeno u gore navedenim strateškim dokumentima, zapošljavanje je blisko povezano sa obrazovanjem (u NSR-u, zapošljavanje je deo mera koje ulaze u "ljudski kapital"), dok je socijalna zaštita povezana sa zdravljem (u PER-u, u zdravstveno osiguranje je uključeno u okvir socijalne politike). Na lokalnom nivou, socijalna zaštita je vezana za zdravstvo, gde su, u svakoj opštini, ove politike deo Direkcije za zdravstvo i socijalnu zaštitu.

Uprkos brojnim preporukama za stvaranje jedinstvenog ministarstva za ekonomski razvoj i smanjenje broja ministarstava,²⁰ nakon 2008., vlade su dosledno povećavale broj ministarstava. Nakon formiranja Vlade premijera Ramuša Haradinaja u septembru 2017. broj ministarstava je dostigao 21, uz nova tri ministarstava koje se bave pitanjima ekonomskog razvoja: Ministarstvo za preduzetništvo i inovacije, Ministarstvo regionalnog razvoja, Ministarstvo za dijasporu i strateška ulaganja. Ukupno, devet ministarstava pokriva različite sektore koji se bave privredom.

Zbog velikog broja ministarstava i činjenice da neka ministarstva pokrivaju isti portfolio, potrebno je formirati međuministarske grupe. U periodu 2008-2016. Vlada je uspostavila 38 međuministarskih komisija, dok MRSZ učestvuje u najmanje 17 njih.

Slika 1. Učešće MRSZ u međuministarska tela

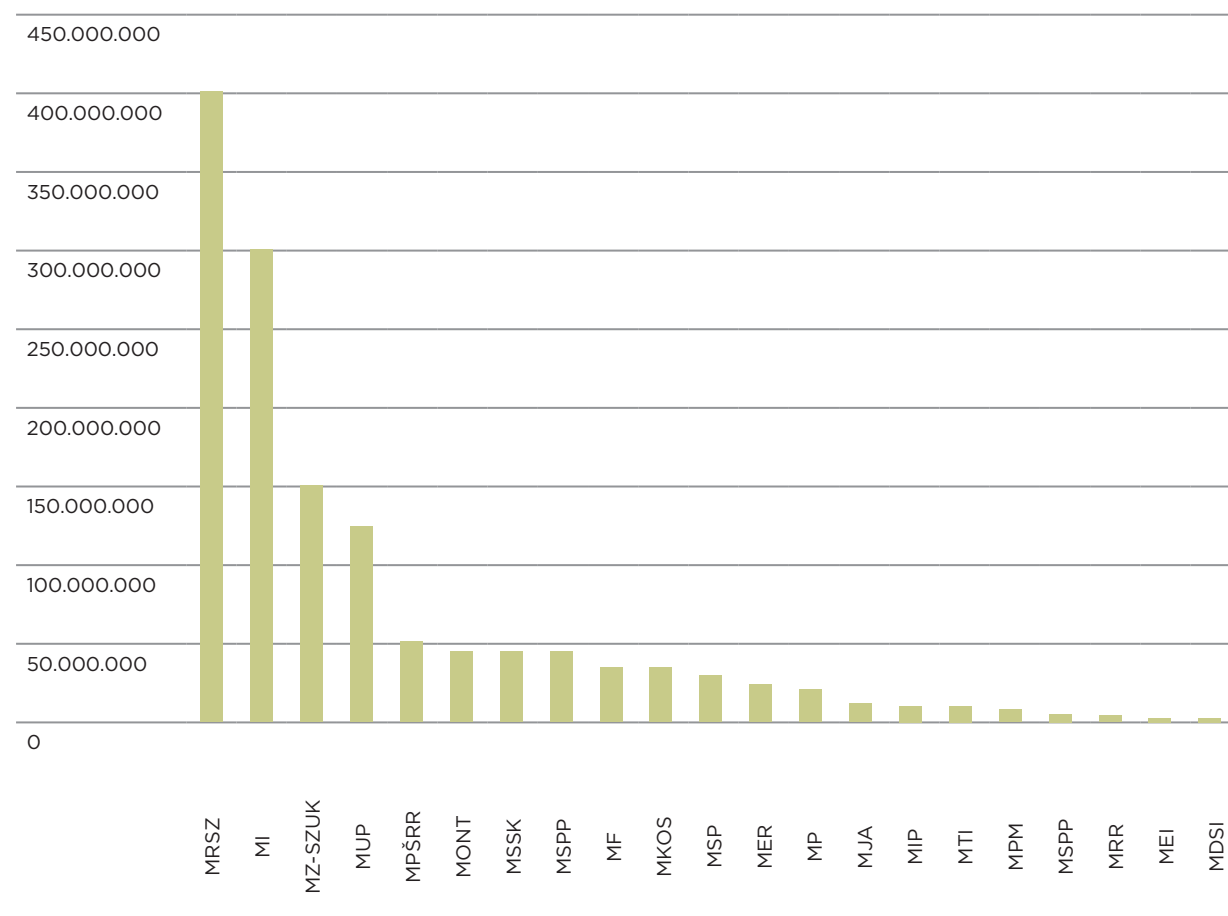
18 Ministarstvo rada i socijalne zaštite u Litvaniji; ministrstvo za rad, porodična i socijalna pitanja u Sloveniji, Slovačkoj, Estoniji i dr.
19 FRIDOM. Funkcionalno razmatrane MRSZ, 2009.
20 Instituti GAP. Ristrukturiranje Vlade. 2014. Izvor; <http://bit.ly/1vjlfxo>

Izvor: Rađeno uz pomoć Graph Commons, na osnovu odluka Vlade 2008-2016

Budući da su međuministarske komisije sastavljene od više pet ministarstava, postoji izazov u koordinaciji agendi za organizovanje sastanaka, čak i u slučajevima kada je zastupanje u međuministarskim komisijama na nivou službenika ministarstava.

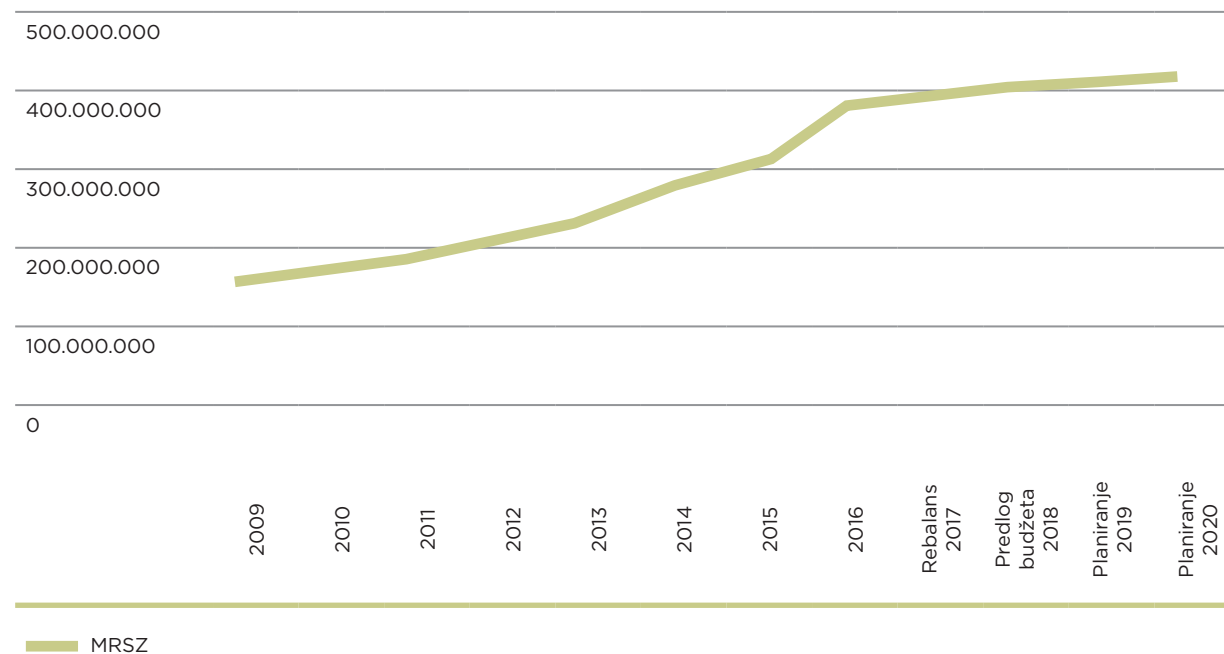
MRSS upravlja godišnjim budžetom koji je veći od bilo kog drugog ministarstva. Prema Nacrtu budžeta za 2018. MRSZ će imati budžet od preko 407 miliona evra.

Slika 2. Budžetske projekcije za 2018 prema ministarstvima

Budžet MRSZ za 2018. je veći za 152% u odnosu na budžet iz 2009.god.

Slika 3. Budžet MRSZ za period 2009-2020

Najveće povećanje budžeta MRSZ-a u poslednjoj deceniji dogodilo se u kategoriji osnovnih penzijskog, penzija doprinosa, ratnih kategorija i penzija bivših političkih zatvorenika. Iako je budžet za usluge zapošljavanja i stručne obuke, socijalnu pomoć, socijalne usluge i inspekciju rada ostali skoro isti ili sa minimalnim povećanjem.

MRSZ je jedno od retkih ministarstava koje je u posljednjih deset godina smanjilo broj zaposlenih a ne povećalo. Iako je ukupan broj zaposlenih u državnoj upravi na kraju 2016. bio za 4.624 radnika viši u odnosu na 2009., broj zaposlenih u MRSZ-u na kraju 2016. za 442 radnika je manji nego u 2009. Jedan od razloga za to je decentralizacija socijalnih usluga, gde se deo osoblja MRSZ prebacuje na opštine.

Tabela 6. Broj radnika u jedinicama u MRSZ-u (2009-2018)²¹

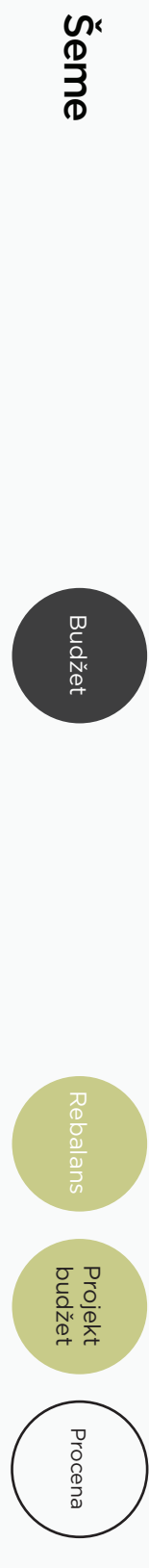
Jedinica MRZS-a	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Penzije i nadoknade	177	177	177	177	177	177	177	178	180	180
Socijalna pomoć	12	12	12	12	12	12	12	11	11	11
Socijalne usluge	17	17	17	17	24	24	24	24	24	24
Usluge zapošljavanja	201	201	201	201	201	201	201	213	215	215
Usluge za profesionalno osposobljavanje	92	92	92	97	97	97	97	90	92	92
Inspekcija rada	60	60	60	65	65	65	65	70	70	70
Administrativne usluge	69	78	78	79	79	78	78	88	88	88
Ostalo	669	291	288	282	290	290	267	176	175	175
Ukupno	1297	928	925	930	945	944	921	850	855	855

Izvor: Budžetski zakoni 2009-2016

Ministarstvo finansija objavljuje klasifikaciju budžeta svake godine. U 2016-oj godini budžet za socijalnu zaštitu činio je 22,05% svih budžetskih rashoda, odnosno 386 miliona evra.

²¹ Podaci o zapošljavanju dobijeni iz Zakona o budžetu predstavljaju maksimalni limit zaposlenih i mogu se razlikovati od budžetskih finansijskih izvještaja.

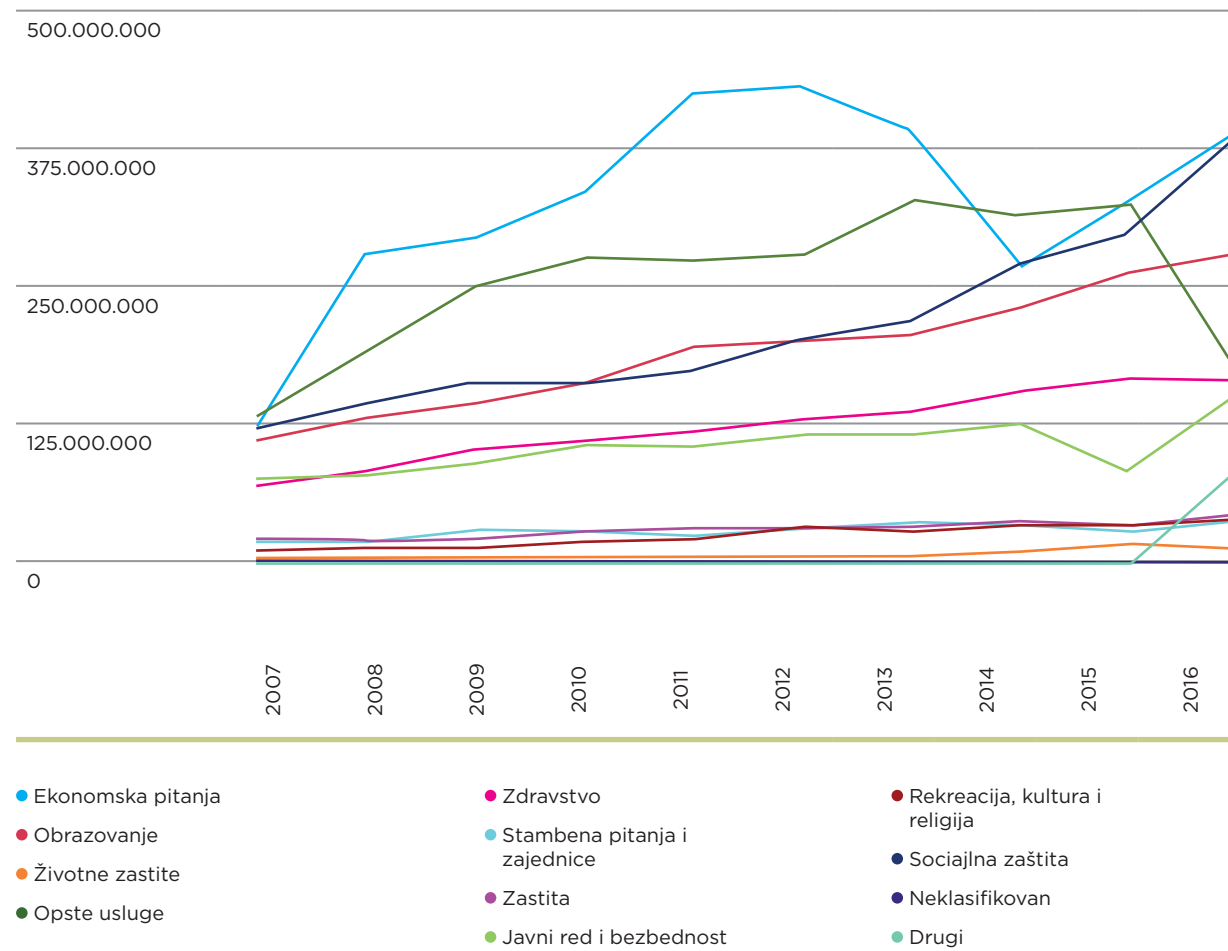
Slika 4. Budžet MRSZ za period 2009-2020 prema šemama

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Prihrena zakona o žrtvama seksualnog nasilja												
Osnovne socijalne penzije	60.248.071	65.743.489	66.592.818	72.989.888	82.388.924	89.836.507	119.099.640	119.550.488	114.202.807	116.276.788	117.136.788	121.704.308
Invalidske penzije	10.582.304	11.857.974	13.299.927	13.344.759	12.695.759	12.683.202	15.113.314	18.315.000	19.700.000	19.700.000	12.000.000	17.000.000
Penzije za radnike Tepče	2.903.760	2.683.100	3.612.829	3.612.829	3.414.600	3.414.600	4.114.000	4.610.000	4.310.888	4.300.000	4.300.000	4.300.000
Penzije za ZSK	1.422.900	2.572.900	2.572.900	2.572.900	1.224.000	1.224.000	2.016.000	2.506.000	2.650.000	2.600.000	2.600.000	2.600.000
Doprinosne penzije	24.844.464	29.750.000	37.000.000	41.700.000	47.897.475	47.897.475	68.633.800	91.683.800	89.713.800	89.891.647	90.291.647	90.291.647
Penzije za SSK				648.049	631.200	631.200	800.000	800.000	1.200.000	1.300.000	1.300.000	1.300.000
Finansiranje poslanika iz '90-tih								300.000	300.000	300.000	300.000	300.000
Kompenzacija polit. zatvorenike							10.500.000	10.500.000	10.500.000	10.500.000	10.500.000	10.500.000
Kompenzacija za slepa lica							3.944.888	3.944.888	5.500.000	5.500.000	5.500.000	5.500.000
Porodična penzija									2.880.000	2.880.000	2.880.000	2.880.000
Penzije za invalide rada									1.800.000	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Penzije za ratne invalide OVK	20.452.856	21.751.102	30.079.143	30.777.143	29.605.024	30.593.227	40.763.640	37.833.691	38.005.675	38.160.325	37.160.325	37.160.325
Penzije za veterane							32.000.000	64.189.518	58.750.000	63.550.000	63.550.000	63.550.000
Socijalna pomoć	28.309.208	28.617.451	28.783.700	28.664.339	28.448.274	27.851.335	26.138.685	30.594.956	27.427.080	31.426.880	32.426.880	32.426.880
Socijalne usluge	3.651.072	2.849.022	3.463.088	4.545.657	3.784.383	3.926.016	4.757.250	4.718.697	4.760.937	4.730.485	4.730.485	4.730.485
Nadoknade za komunalije za soc. ugrožene							4.500.000	4.500.000	4.500.000	4.500.000	4.500.000	4.500.000
Usluge zapošljavanja	1.240.888	2.225.620	9.912.065	5.170.677	6.154.318	4.383.511	4.378.288	4.100.948	5.099.019	5.198.479	5.528.928	5.419.002
Usluge profesionalnog osposobljavanja	804.331	2.172.638	2.167.091	1.982.468	2.232.468	1.769.426	1.480.760	1.105.463	1.508.576	1.132.287	1.187.561	1.267.561
Inspekcija rada	352.935	496.355	565.072	506.572	511.572	517.187	561.436	566.583	590.716	621.907	621.907	621.907

Slika 5. Kategorizacija budžetskih izdvajanja prema Ministarstvu finansija za 2016

Budžet Kosova - Funkcionalna Klasifikacija

Izvor: GAP Institut

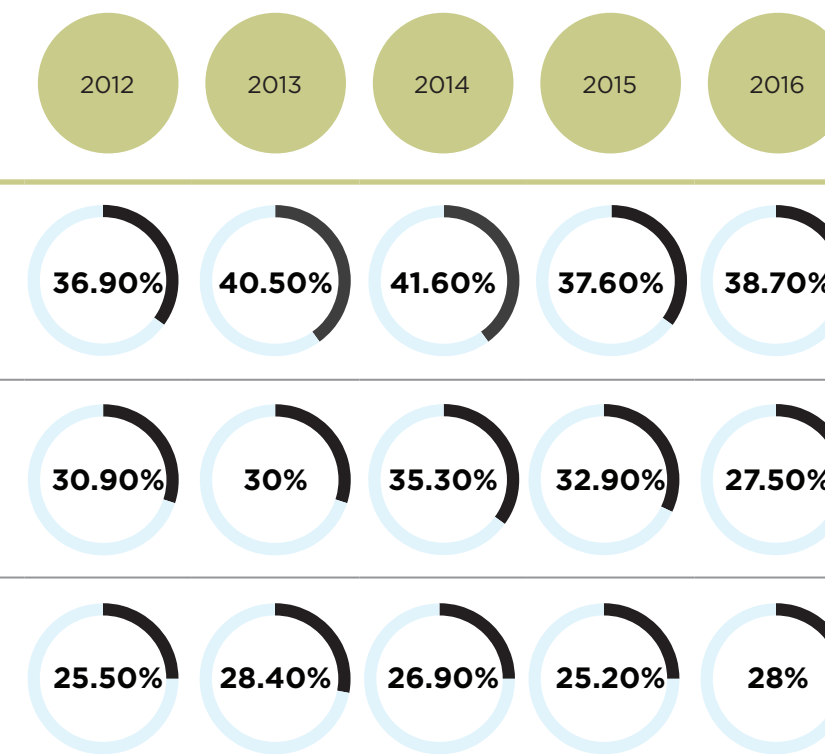
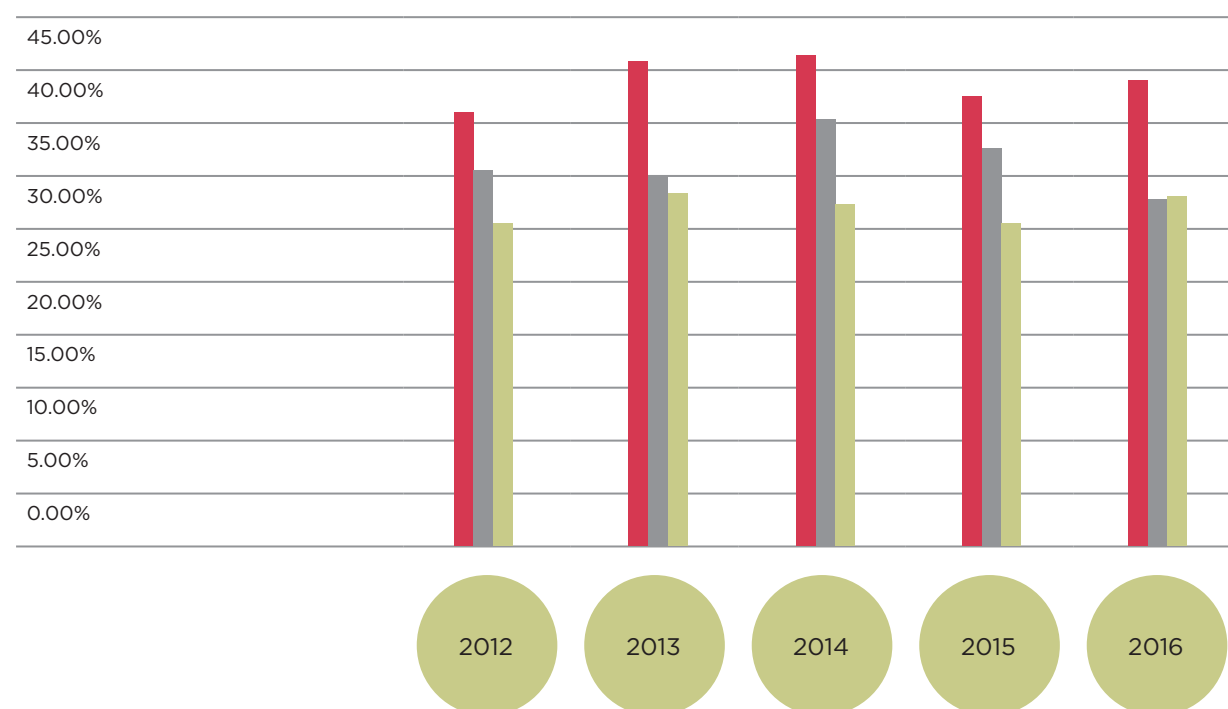
U drugom delu ovog izveštaja proceniće se napredak u postizanju ciljeva utvrđenih u raznim strateškim dokumentima o kojima se govori u gore pomenutim strategijama u oblasti zapošljavanja, socijalne zaštite, penzija i socijalnog dijaloga.

4. Tržište rada

Informacije o tržištu rada na Kosovu su se značajno poboljšale. Od 2012. Kosovska agencija za statistiku (KAS) redovno svake godine objavljuje Ankete o radnoj snazi (ARS), dok se poslednje dve godine rezultati stručnog obrazovanja objavljuju svaka tri meseca. Podaci KAS-a o tržištu rada dopunjeni su podacima Agencije za zapošljavanje (bivši Departman za rad i zapošljavanje u MRSZ-u) za registrovane tražioce posla i aktivne mere tržišta rada, kao i podatke o Penzionom fondu štednje za zaposlene u formalnom sektoru. S druge strane, Poreska administracija Kosova (PAK) ne objavljuje podatke o zaposlenima koji plaćaju poreze ovoj instituciji.

Prema podacima ARS-a, nezaposlenost u drugom tromesečju 2017. iznosi 30,6%, što je povećanje u odnosu na 2016. (27,5%), ali je jednako stopi nezaposlenosti koja je zabeležena u 2012. (30,9%). Ali, iz razloga što su tromesečni podaci o nezaposlenosti nestabilni, oni ne mogu služiti za upoređenje na godišnjem nivou; mi ćemo koristiti najnovije godišnje podatke o nezaposlenosti, koristeći one iz 2016. godine.

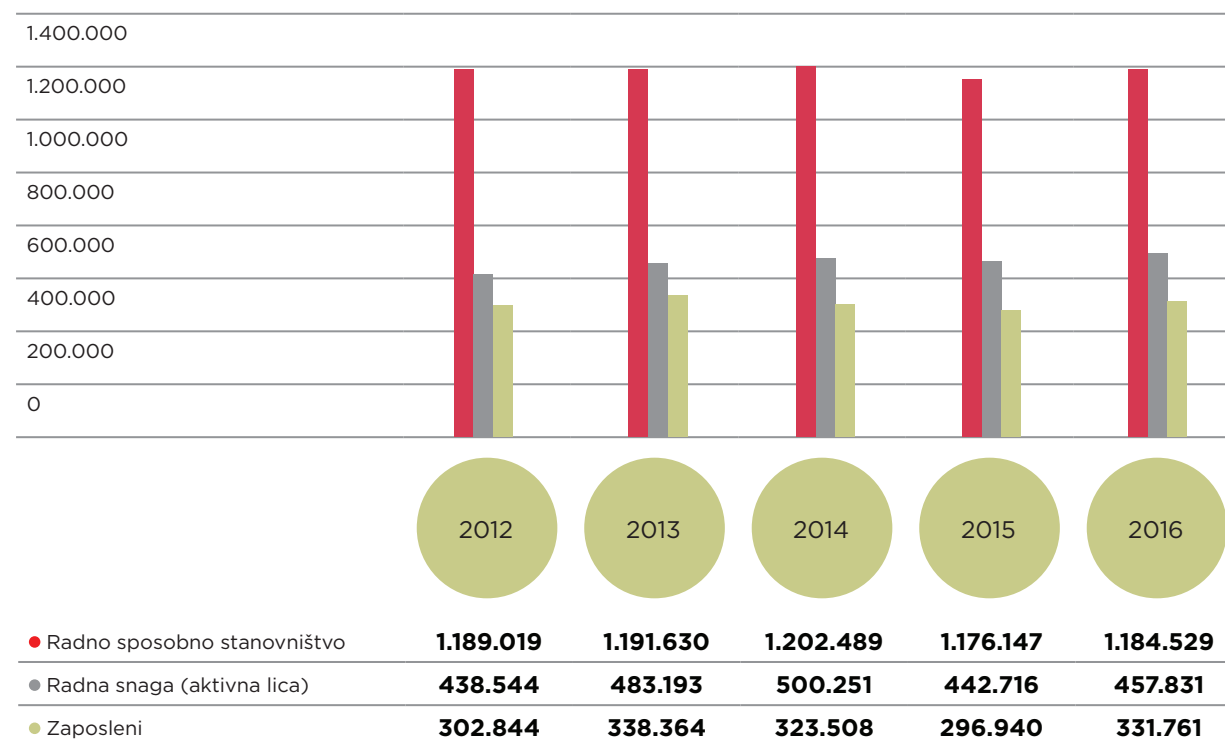
Slika 6. Učešće radne snage, stepen nezaposlenosti i odnos zaposlenost/stanovništvo 2012-2016.

Izvor: ARS, 2012-2017.

U poslednjih pet godina, radno sposobno stanovništvo je skoro isto, oko 1,2 miliona. Ali još više, stopa inaktivnosti ili radno sposobnih lica koja ne traže posao i dalje je velika. Kosovo ima najveću stopu inaktivnosti u poređenju sa svim evropskim zemljama. Radna snaga (aktivna lica) u 2016. godini bila je niža nego u 2013. i 2014. uprkos činjenici da je broj radno sposobnog stanovništva bilo veće nego bilo koje godine pre 2016.

Slika 7. Odnos između radno-sposobnog stanovništva, radne snage i zaposlenih u periodu 2012-2016.

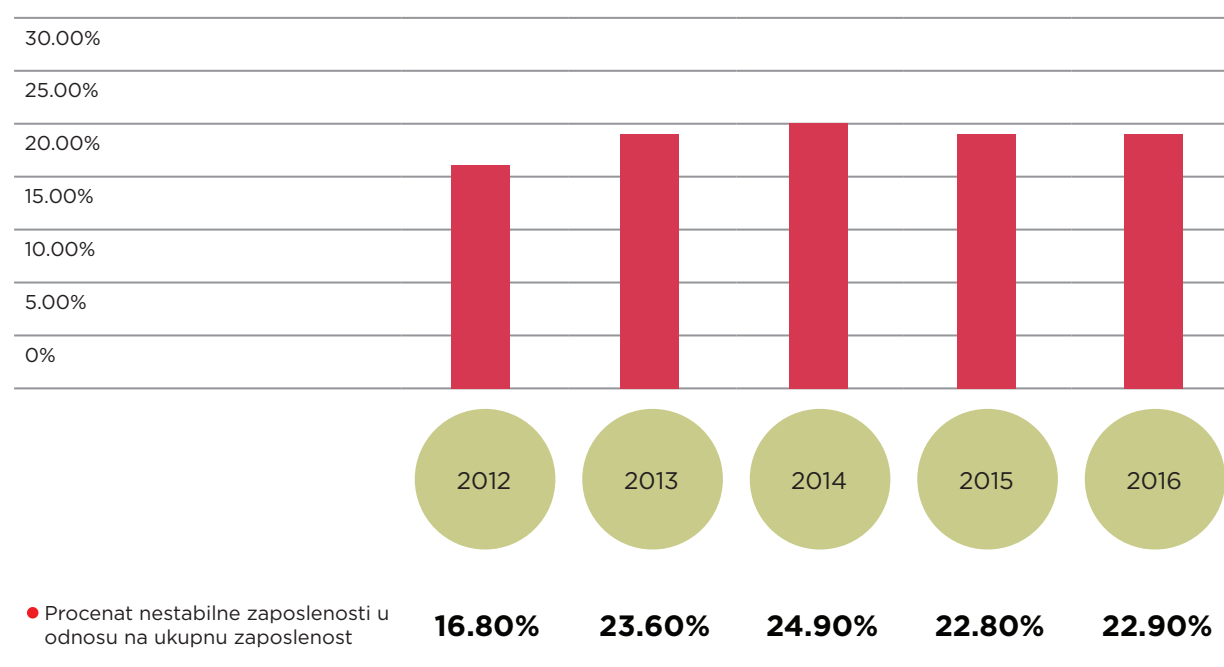
Uprkos malim pozitivnim kretanjima stope nezaposlenosti, broj neto radnih mesta je manji nego u 2013. što je pad od skoro 2%. Prema podacima Svetske banke, u periodu od 2005. do 2014. otvoreno je samo 63.000 novih neto radnih mesta.²² Ta radna mesta su više rezultat formalizacije ekonomije nego stvarno osnivanje novih radnih mesta.²³ Što se tiče trajanja nezaposlenosti, 65,6% nezaposlenih su izjavili da su bili bez posla duže od jedne godine.

Postoje velike razlike u pogledu radnog vremena i plata u privatnom i javnom sektoru. Dok prema Zakonu o radu, redovno nedeljno radno vreme ne sme biti veće od 40 časova, 83,2% zaposlenih radi više od 40 časova nedeljno. Zaposleni u javnom sektoru primaju mesečnu platu od 554 evra mesečno, a prosečno radno vreme je 32 časova nedeljno, dok zaposleni u privatnom sektoru dobijaju mesečnu prosečnu platu od 416 evra, uz prosečno radno vreme od 48 sati nedeljno. Prosečna mesečna neto zarada iznosi između 300 i 400 eura. Velike razlike između privatnog i javnog sektora primećene su i u pogledu trajanja porodiljskog odsustva, gde žene u javnom sektoru dobijaju porodiljsko odsustvo od devet meseci i dve nedelje, u odnosu na sedam meseci i tri nedelje u privatnom sektoru.²⁴

Od 331.761 radnih mesta, 22,9% njih je nestabilno, samozaposlena lica ili lica koja rade u porodičnim biznisu. Poslednjih godina postoji veća stopa nestabilnog zapošljavanja.²⁵

22 World Bank. Jobs Diagnostic – Kosovo. Jobs Series, Issue No.5. 2017.
23 Tehnička asistencija World Bank. Jobs Diagnostic – Kosovo. Jobs Series, Issue No.5. 2017.
24 Riinvest. Žene na tržištu rada – analiza uslova rada za žene na Kosovu. Izvor: <http://bit.ly/2ijpKe8>
25 ARS. 2016

Slika 8. Nestabilna zaposlenost 2012-2016

Smatra se da je u neformalnom sektoru čak više od 45.000 radnih mesta, većina u poljoprivrednom sektoru (24.000), građevinarstvu (9.778) i trgovinskom sektoru.²⁶ Mladi ljudi, manje obrazovani i oni u ruralnim područjima više su skloni da se angažuju u neformalnoj ekonomiji. Zaposleni u neformalnom sektoru zarađuju 18% manje od onih u formalnom sektoru, dok zaposleni pod ugovorom zarađuju za 28% više od onih bez ugovora.²⁷

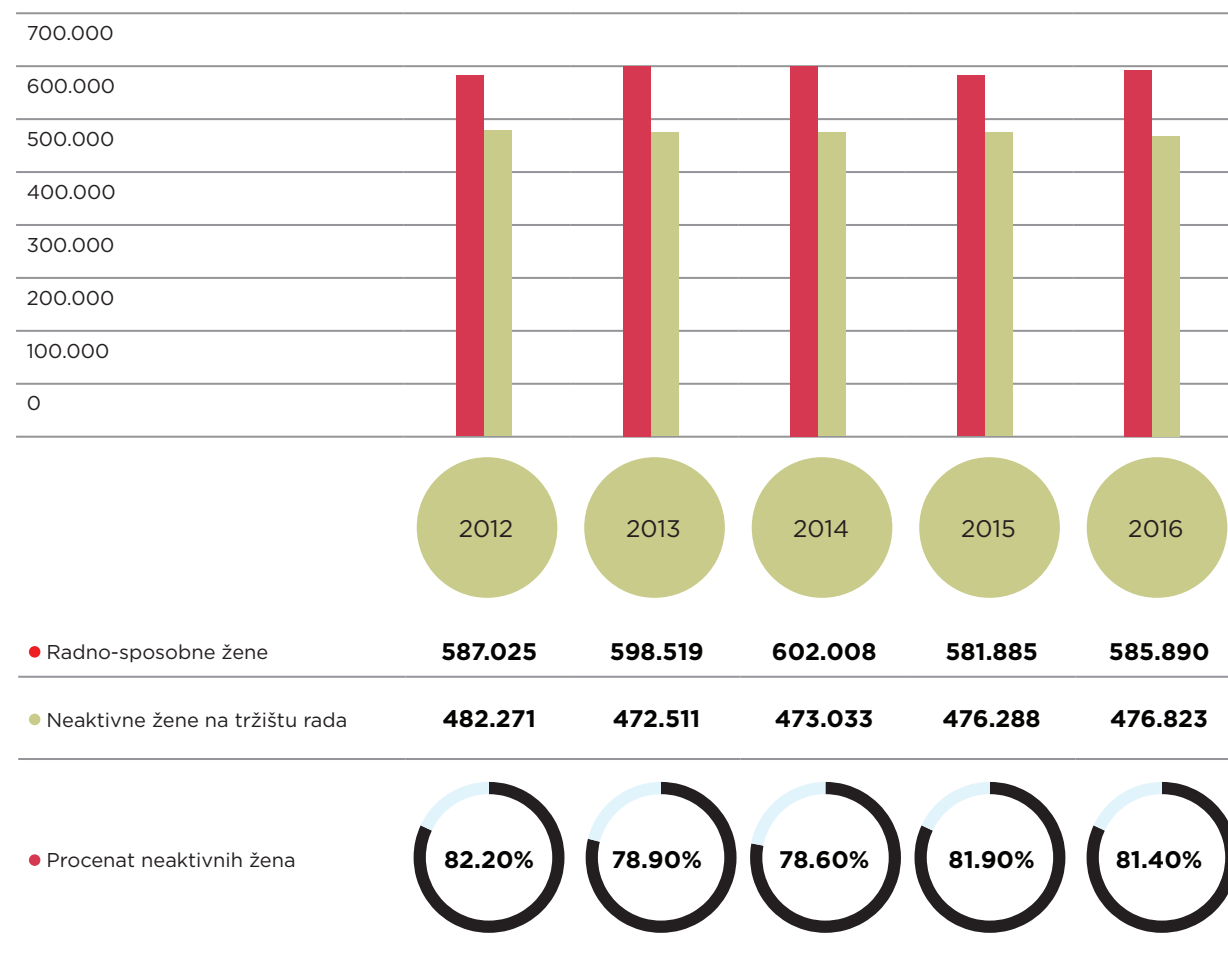
Većina zaposlenih (36%) radi u malim preduzećima, koja čine 91% aktivnih preduzeća na Kosovu, dok velike firme koje zapošljavaju preko 100 zaposlenih, iako manje po broju (0,5% svih preduzeća na Kosovu), zapošljavaju 35% od ukupnog broja zaposlenih. Oko 35% preduzeća je koncentrisano u Prištini. Takođe, više od polovine zaposlenih na Kosovu, (54%), je zaposleno u Prištini. Koncentracija institucija državne uprave takođe može imati veliki uticaj na to.

4.1. Učešće žena na tržištu rada

Dok je osiguranje stabilnog radnog mesta izazov za svo radno sposobno stanovništvo na Kosovu, teškoće su još veće za žene, mlade ljude i pripadnike manjinskih zajednica. Iako je radni vek žena i muškaraca skoro jednak (49% žena i 51% muškaraca radne dobi), velike su razlike u stepenu aktivnosti i zaposlenosti. Više od 81% žena u radnom dobu nije aktivno na tržištu rada. Stopa neaktivnosti žena je ostala ista skoro svih godina.

26 Tehnička pomoć Evropske unije za Kosovo. Procjena obima neformalne ekonomije na Kosovu, novembar 2017. (projekat realizovan od strane Business and Strategies Europe).
27 World Bank. Jobs Diagnostic – Kosovo. Jobs Series, Issue No.5. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2AjPwpe>

Slika 9. Neaktivne žene na tržištu rada 2012-2016

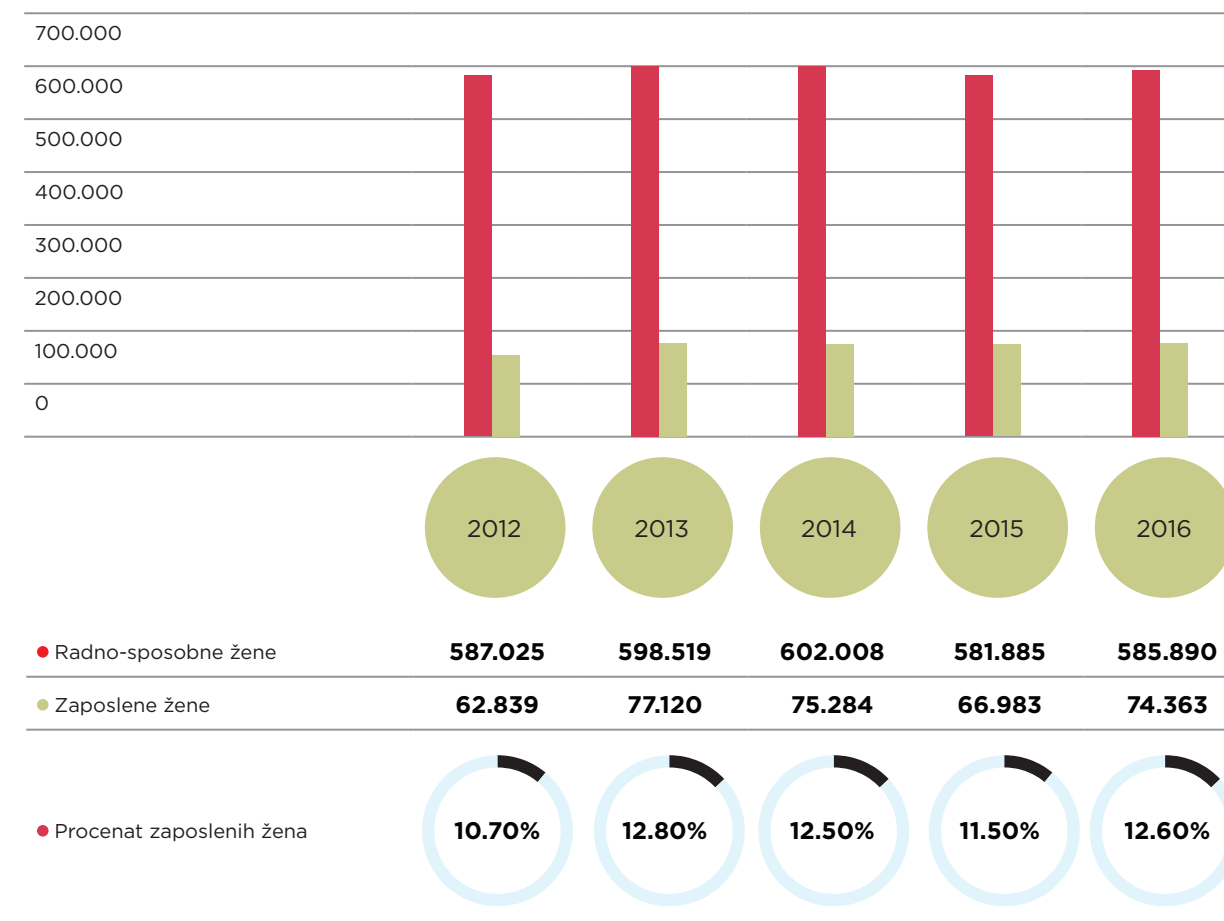
Izvor: ARS, 2012-2016.

Najčešći razlozi koje žene navode što ne učestvuju na tržištu rada su porodični razlozi, za razliku od muškaraca- glavni razlozi se odnose na obrazovanje/osposobljavanje ili gubitak poverenja kako bi osigurali posao. Briga o deci i starijima i dalje ostaje odgovornost žena. Kosovo ima najnižu stopu u Evropi pohađanja dece u predškolskim ustanovama (samo 2%).²⁸

Samo 12,6% žena radno-sposobnih je zaposleno. U posljednjih pet godina, podaci pokazuju da zapošljavanje žena nije nikada bilo veće od 12,8%.

28 World Bank. Jobs Diagnostic – Kosovo. Jobs Series, Issue No.5. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2AjPwpe>

Slika 10. Stepenn zaposlenosti žena 2012-2016

Izvor: ARS, 2012-2016.

Žene čine 44,2% nezaposlenih, registrovane 2016. godine, ali stopa zaposlenosti žena je znatno niža u odnosu na muškarace(38,5% u odnosu na 61,5%). Od 6.736 pripravnika koji pohađaju kurseve stručnog usavršavanja u centrima za obuku, samo 27.2% su žene. Podaci o visokom obrazovanju u posljednjih nekoliko godina pokazuju veće stope učešća mladih žena na svim nivoima obrazovanja, kao i veći stepen diplomiranih.²⁹

Poslodavci različito vrednuju veštine zaposlenih žena i muškaraca. Jedina oblast u kojoj preduzeća vrednuju žene više od muškaraca je znanje stranih jezika. No, uprkos tome, muškarcima se daju veće mogućnosti da pohađaju stručno usavršavanje nego žene. Žene i muškarci rade u različitim sektorima. Većina žena (2/3) radi u javnom sektoru ili u sektoru prodaje. Žene se plaćaju u proseku za 11% manje od muškaraca za istu radnu poziciju i sa istom profesionalnom pripremom.³⁰ Oko 30% žena rade bez ugovora i prekovremeno, a za prekovremeni rad se ne plaćaju.³¹

29 Kosovska statistička agencija, Statistike obrazovanja na Kosovu 2015/2016. Izvor: <http://bit.ly/2zOHZQ2>

30 World Bank. Jobs diagnostic. 2017

31 Riinvest. Žene na tržištu rada-analiza radnih uslova za žene na Kosovu. 2017. Izvor: <http://bit.ly/2ijpKe8>

Poslodavci, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, kada daju oglas za slobodna radna mesta, koriste profilizaciju na rodnoj osnovi, obično preferiraju žene na nižim pozicijama u radnoj hijerarhiji dok favorizuju muškarce na rukovodećim pozicijama.³²

Pored gore navedenih faktora, izbor profesije utiče na šanse za pronalaženje posla. Žene imaju tendenciju da studiraju društvene nauke i profesije vezane za obrazovanje i zdravstvo. Istovremeno, najveća zabeležena nezaposlenost je u zanimanjima vezanim za društvene nauke, dok je veća zaposlenost u zanimanjima u sektoru usluga.³³

Da bi se ublažile razlike u zaposlenosti između žena i muškaraca, neophodne su posebne mere za jačanje pozicije žena. Uprkos tome što je us skladu sa ARE-om, Vlada je bila obavezna da napravi analizu poteškoća sa kojima se žene suočavaju prilikom zapošljavanja, takva zvanična analiza još ne postoji. Takođe, prema ARE-u, očekuje se da centri za zapošljavanje pruže veću pomoć ženama u zapošljavanju, ali zvanični podaci pokazuju znatno nižu stopu posredovanja pri zapošljavanju žena nego kod muškaraca.

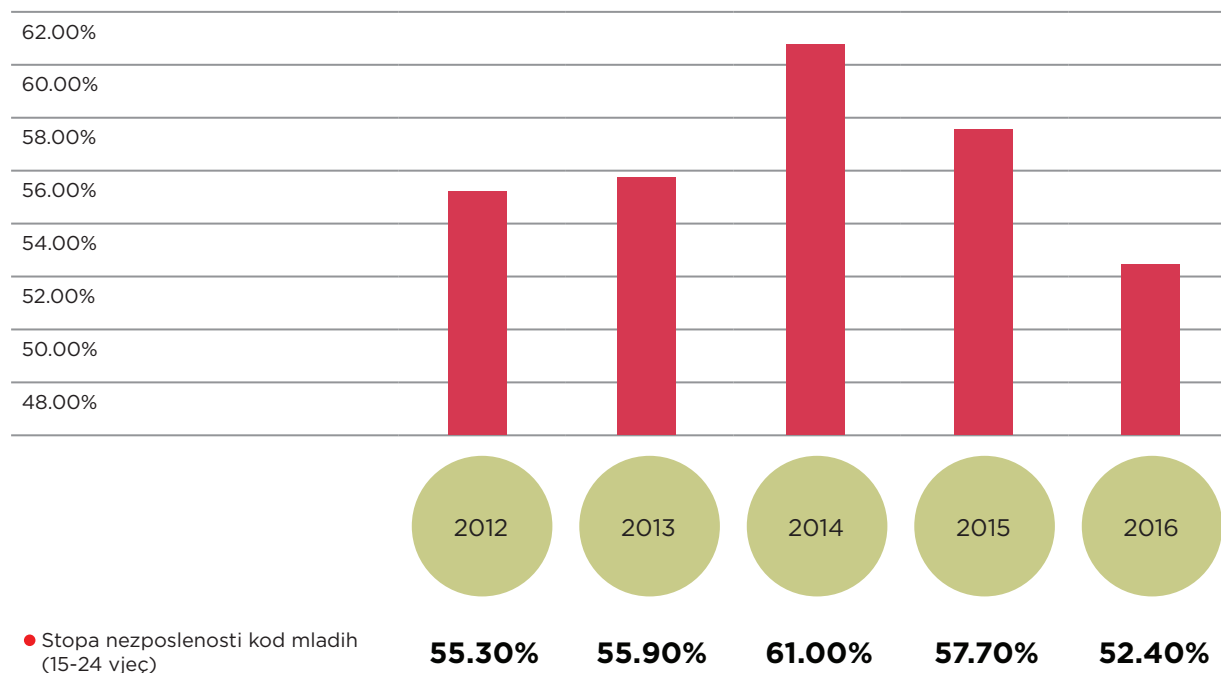
S obzirom na to da su brojne analize koje su lokalne i međunarodne organizacije sprovele o preprekama sa kojima se žene suočavaju na tržištu rada, potrebno je da MRSZ i AZRK koriste ove analize i početi da usvajaju posebne mere u vezi sa zapošljavanjem žena.

4.2. Zapošljavanje mladih

Kosovo ima najmlađe stanovništvo u Evropi, ali istovremeno i najveću stopu nezaposlenosti među mladima od 15 do 24 godine. Nezaposlenost među mladima iznosi 52,4%, što predstavlja pad od 8,6% u odnosu na 2014. kada je nezaposlenost mladih iznosila 61%.

32 GAP Institut. Diskriminacija na tržištu rada - uticaj konkursa na rodnu nejednakost. Maj 2017. Izvor: <http://bit.ly/2qljwCP>
33 Social Impact. Kosovo Labor Force and time use study - Research Report - Executive Summary. November 2017. (Izveštaj pripremljen za potrebe MCC na Kosovu; konačna verzija se očekuje da se objavi u martu 2018).

Slika 11. Stopa nezaposlenosti mladih 2012-2016

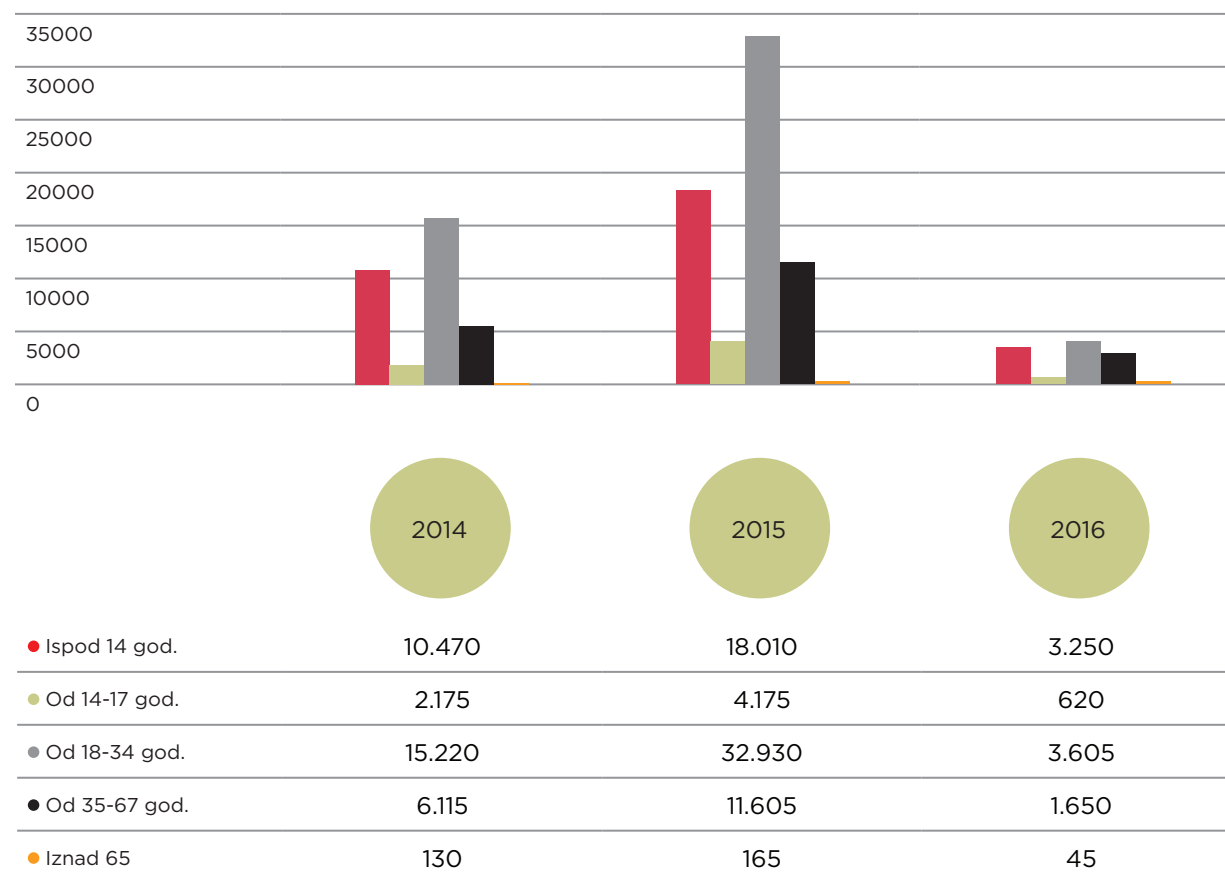
Izvor: ARS, 2012-2016.

Jedan od razloga za smanjenje nezaposlenosti među mladima od 15 do 24 godine u poslednje dve godine može biti manja neformalnost, gde mladi čine najveći deo zaposlenih kao i veće emigriranje u poslednje tri godine. U periodu 2014-2016. azil u zemljama EU tražilo je 110,165 stanovnika Kosova, 71% radnog uzrasta a 53% uzrasta od 14 do 34 godine.³⁴

34 Eurostat. Izvor: <http://bit.ly/1dBazYR>

Slika 12. Emigranti prema starosnoj dobi

Izvor: Eurostat

Prema podacima MRSZ-a, od ukupnog broja nezaposlenih registrovanih u 2016. samo 16,2% njih je između 15-24 godine, dok ukupan broj onih koji pohađaju stručnu obuku 36,5%, pripadaju ovoj starosnoj grupi. Nezaposleni mladi ljudi koji ne idu u školu niti se obučavaju, čine 30,1% mladih. Od ukupno 312.672 lica koja plaćaju doprinos Trustu, mladi čine samo 13,4%, a njihov prosečan doprinos iznosi 25.77 evra mesečno, što je najniži doprinos u poređenju sa svim starosnim grupama.³⁵

AER predviđa izradu i usvajanje akcionog plana za zapošljavanje mladih, ali ovaj plan još nije dobio saglasnost Vlade.³⁶

35 Trust penziona štednje. Godišnji izveštaj za 2016. Izvor: <http://bit.ly/2AkgfzV>

36 Početkom novembra, MRSZ i MONT su potpisali sporazum sa nemačkom organizacijom GIZ za realizaciju projekta "Mladi, zapošljavanje i profesionalno osposobljavanje na Kosovu".

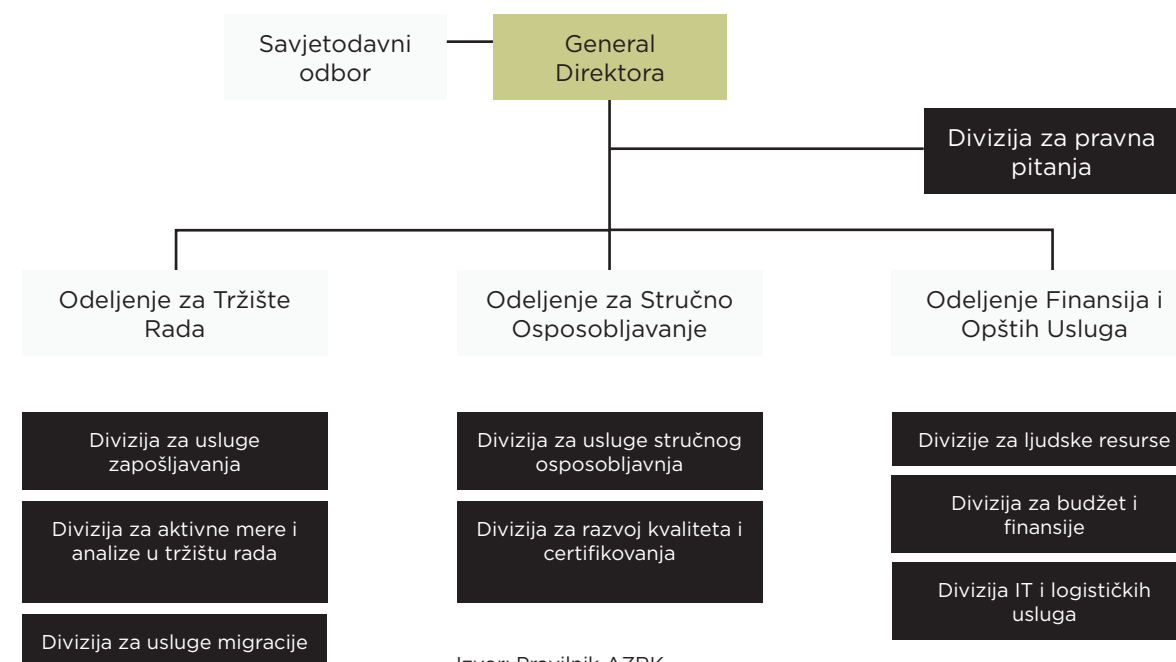
4.3. Funkcionisanje Agencije za zapošljavanje

Od januara 2015. na snazi je Zakon o Agenciji za zapošljavanje Republike Kosovo.³⁷ Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo (AZRK) je nezavisno telo unutar MRSZ-a. Iako je zakonom predviđeno da se u roku od šest meseci od stupanja na snagu važećeg zakona izrade podzakonski akti, njihovo usvajanje je počelo tek u decembru 2015.

Departament za rad i zapošljavanja koji je do sada bio u okviru MRSZ-a, premešten je u AZRKS, dok je divizija za politike zapošljavanja ostala u okviru MRSZ-a. Shodno Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta,³⁸ u okviru AZRK će funkcionisati Departament za tržište rada sa 10 zaposlenih i Departament za stručno osposobljavanje sa sedam zaposlenih.

U okviru AZRK postoje 38 kancelarija za zapošljavanje u svim opštinama na Kosovu, koje imaju 160 radnika, kao i osam regionalnih centara za profesionalno osposobljavanje sa 90 radnika.

Slika 13. Organogram Agencije za zapošljavanje

Izvor: Pravilnik AZRK

37 Službeni galsnik. Zakon br.4/L-205 o Agenciji za zapošljavanje Republike Kosova. Izvor: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8983>

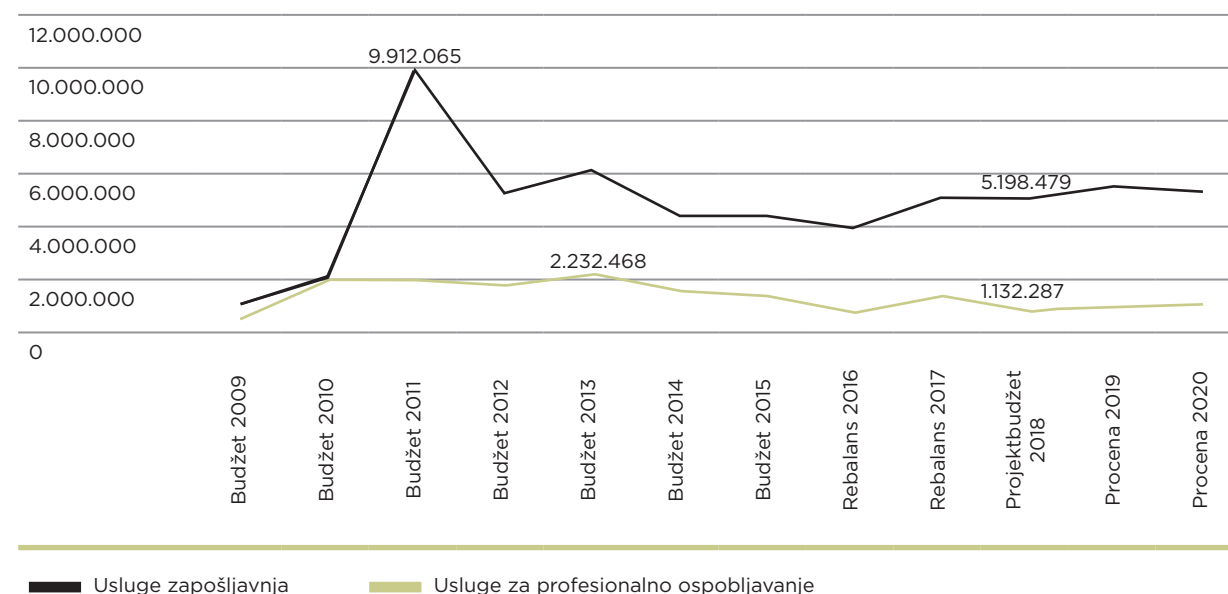
38 Vlada Kosova. Pravilnik br.13/2015 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta U agenciji za zapošljavanje, usvojen 8. decembra 2015.

Generalni direktor AZRK-a je izabran je 5. aprila 2017. sa trogodišnjim mandatom.³⁹ Međutim, konkurs za to mesto je objavljen 13. aprila 2017. osam dana nakon imenovanja. Prema Zakonu o Agenciji za zapošljavanje, generalni direktor je deo civilne službe te njegov izbor treba biti u skladu sa procedurama koje su predviđene Zakonom o civilnoj službi. Nakon žalbi, Nezavisni nadzorni odbor za civilnu službu Kosova (NNOCSK) u svom pismu od 24. aprila 2017. upućenog kancelariji premijera, zatražio je obustavu odluke o imenovanju generalnog direktora AZRK. Kancelarija premijera nije preduzela nikakvu akciju, tvrdeći da izbor direktora AZRK vrši profesionalna engleska kompanija, u skladu sa Memorandumom potpisanim između Ambasade Velike Britanije u Prištini, kancelarije premijera i Skupštine Kosova. Prema Memorandumu, institucije se slažu da proces izbora ljudi na ključnim pozicijama u institucijama treba ostaviti stranom kompaniji koja je angažovana od strane ambasade.

Zakon o AZRK-u takođe predviđa izbor Savetodavnog odbora od devet članova, koji se sastaje najmanje šest puta godišnje, ali on još nije imenovan od strane Vlade.

AZRK će imati isti broj zaposlenih koji je imala i pre osnivanja, kada je funkcionisala unutar DPZ-a. Isto tako, budžet AZRK za 2008. biće skoro isti kao budžet prethodnih godina, a predviđen je vrlo mali rast za 2019-2020. Budžet za rad i zapošljavanje do 2020. biće znatno manji od budžeta ove dve divizije u 2011.god ili u 2013.god.

Slika 14. Budžet dve najvažnije divizije Departamenta/Agencije za zapošljavanje (2009-2020)

39 Vlada Kosova. Odluka br.08/140 od 5 aprila 2017. Izvor: <http://bit.ly/2zRnput>

Budžet koji je dodeljen od strane donatora za politiku zapošljavanja i profesionalnog osposobljavanja je veći od dela iz Budžeta Kosova. Prema podacima MRSZ, donatori troše godišnje oko 7.5 milion evra, to su uglavnom fondovi IPA i Svetske Banke.⁴⁰

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji AZRK predviđa maksimalan broj zaposlenih u svakoj diviziji i kancelariji. Prema pravilniku, maksimalan broj zaposlenih biće 285. Ovo je manje od dozvoljenog maksimuma predviđen Nacrtom budžeta za 2018., od 307 radnih mesta.

Uprkos činjenici da će AZRK imati više ovlašćenja i nezavisnosti od Departmenta, broj zaposlenih i budžet AZRK-a ne daju puno nade da će doći do pozitivnih promena u smislu usluga zapošljavanja i stručnog usavršavanja.

4.3.1. Funkcionisanje Centara za profesionalno osposobljavanje

Uprkos visokoj stopi nezaposlenosti, Kosovo se suočava i sa problemom strukturalne nezaposlenosti, ili sa poteškoćama preduzeća koja traže kvalifikovane radnike. Iako ARE traži procenu potreba tržišta, i dalje nema zvanične procene. AZRK očekuje da će ovu procenu uraditi istraživačke organizacije, poslovna udruženja i donatori.⁴¹ U prošlosti MRSZ je izdvajao budžet za poslovna udruženja kako bi one sprovele istraživanja tržišta.⁴² Brojna istraživanja različitih organizacija svedoče o problemima s kojima se suočavaju osobe koje traže posao u odnosu na veštine koja se traže.

U oktobru 2017., Privredna komora Kosova (PKK) objavila je analizu nedostatka radne snage.⁴³ Prema izveštaju KCC-a, preko 80% anketiranih preduzeća teško pronalaze kvalifikovane radnike, dok samo 35,8% izjavljuje da su zadovoljni veštinama svojih zaposlenih. Građevinski, proizvodni i uslužni sektori su manje zadovoljni sa angažovanim radnicima. Samo 18,1% ispitanih preduzeća izjavilo je da povremeno saraduju sa centrima za obuku i onim za zapošljavanje.

Prema anketi, 15 najtraženijih poslova su: računovođa, istraživač tržišta, agent prodaje, dobavljač robe, varioc, dizajner enterijera, prehrambeni tehnolog, operater i serviser proizvodnih mašina, kuvar, elektro/hidro/termo instalateri, auto mehaničari, konstruktori metala, stolari i dizajneri tekstila. Samo za pet od pomenutih profesija postoje kursevi za osposobljavanje u okviru CPO. Takođe, problem ostaje kvalitet treninga, nepostojanje saradnje između preduzeća i CPO i loše informisanje o kursovima koji se nude.

Rezultati istraživanja PKK potvrđuju i druge analize. Prema nizu analiza Institua GAP, sa proizvođačima voćnih sokova, papira, građevinskog materijala i proizvođačima mleka, najtraženija zanimanja su varioci, prehrambeni tehničari, električari, mašinbravari, grafika za štampu itd.⁴⁴ Takođe, sveobuhvatni izveštaj UNDP-a utvrdio je da veliki broj preduzeća iz oblasti turizma, obrade metala, drveta i tekstila se suočavaju s poteškoćama u angažovanju zaposlenih sa odgovarajućim veštinama.⁴⁵

40 MRSZ. Politika zapošljavanja u javnim službama 2016-2018. Januar 2016.

41 Interju sa Drin Haračojom – direktor AZRK-a od 10 novembra 2017.

42 Tokom 2015-2016, MRSZ je podelio 57,231 evra u formi subvencija za udruženja iz biznisa. Izvor: Izveštaj o finansijkoj podršci kosovskih institucija za NVO 2015-2016. Mart 2017.

43 Privredna komora Kosova. Manjak kvalifikovane radne snage – izazov za biznise. Priština, 2007, (u saradnji sa nemačkom agencijom GIZ).

44 Institut GAP. Serija analiza sa domaćim proizvođačima, 2016. Izvor: <http://bit.ly/1Svo7B5>

45 UNDP Kosovo. Procena potreba za veštinama: potreba poslodavaca u šest privrednih sektora na Kosovu: Novembar 2016. Izvor: <http://bit.ly/2ijhvPf>

Sektor usluga je sektor sa najvećim rastom na Kosovu. Ali, čak i preduzeća u sektoru usluga se suočavaju sa mnogim poteškoćama u angažovanju kvalifikovanih radnika. Prema istraživanju sa preduzećima u sektoru usluga, 82,1% preduzeća su se suočila sa poteškoćama u pronalaženju kvalifikovanih radnika. Oko 53% anketiranih preduzeća u ovom sektoru navelo je da su prisiljeni da angažuju manje kvalifikovane radnike. Zbog nekvalifikovane radne snage, 57,1% preduzeća je izjavilo da to usporava razvoj novih proizvoda, a 42,1% su rekli da je to uticalo na pad produktivnosti.⁴⁶ Preko 48% preduzeća koje zapošljavaju više od deset radnika je izjavilo da imaju velike probleme u pronalaženju kvalifikovanih radnika.⁴⁷

Izveštaj o radnoj snazi Svetske banke na Kosovu identifikuje dva glavna problema koji ometaju rast poslovanja: neadekvatno poslovno okruženje i neslaganja opisa poslova radnih mesta i veština radnika.⁴⁸ Nedostatak specijalizovane radne snage u marketingu, prodaji i dizajnu proizvoda otežava lokalnim preduzećima konkurisanje na međunarodnim tržištima. Najviše poteškoća u poslovanju je zapošljavanje ljudi sa radnim iskustvom. Preduzeća u inostranom vlasništvu i inovativni poslovi imaju veći problem u nalaženju adekvatnih radnika. Preduzeća nemaju poverenja u obrazovne institucije i centre za obuku za pripremu zaposlenih. Veliki broj preduzeća izrazio je nezadovoljstvo centrima za stručno usavršavanje, kao i nedostatak saradnje između stručnih škola, univerziteta i preduzeća. Zbog toga dve trećine preduzeća regrutiranje vrše neformalno, preko kontakata ili po preporuci.

U okviru MRSZ-a postoji osam centara za stručno usavršavanje, koji nude različite kurseve praktične obuke. Ovi centri se razlikuju od stručnog obrazovanja koji MONT nudi u odnosu na vreme trajanja i metode koje se primenjuju. Jedna od mera predviđenih u PRE-om 2017 je interkonekcija Informacionog sistema za menadžiranje zapošljavanja (ISMZ), koji vodi MRSZ, sa Informacionom sistemom za menadžiranje informacija u obrazovanju (ISMIO/SMIA), koji održava MONT. Ali do sada veza između ova dva sistema nije ostvarena.

Tabela 7. Kursevi koje organizuju Centri za profesionalno osposobljavanje

Centri za profesionalno osposobljavanje i kursevi koji se organizuju

Priština	Prizren	Gnjilane	Uroševac	Mitrovica	Mitrovica (Dolan)	Djakovica	Peć
Pekar	Kuvar	Informativna tehnologija	Informativ. tehnologija	Informat. tehnologija	Informativna tehnologija	Informativna tehnologija	Građevinar
Poslastičar	Konobar	Grafički dizajn	Eletrične instalacije	Administ-racija biznisa	Administ-racija biznisa	Računo-vodstvo	Eletrične instalacije
Kancelarijski posao	Auto-električar	Stolarstvo	Građevina	Tekstil	Tekstil	Eletrične instalacije	Hidro-instalacije
Računo-vodstvo	Hidroulika i pneumatika	Metal	Hidro-instalacije	Metal	Metal	Administ-racija biznisa	Prerada polj. proiz-voda
Popravka kanc. opreme	Varenje	Administracija biznisa/samoza-pošljavanje	Varenje	Stolarstvo	Stolarstvo	Varenje	Rad u kancelariji
Administ-racija biznisa	Inustrijska elektronika		Samoza-pošljavanje	Građevinarstvo	Građevinarstvo		Samoza-pošljavanje
Vodoinstalater	Administracija biznisa		Održavanje objekata	Samoza-pošljavanje	Kuvar		Administracija biznisa
Auto-elektronika	Popravka bele tehnike		Administracija biznisa				
Građevinar-stvo	Inf. tehnologija						
							Prerada mleka

Samo pet od pomenutih profila su akreditovani od strane Nacionalnog autoriteta za kvalifikacije (NAK).⁴⁹ U 2016. god., osam kurseva koje organizuju CPO je pohađalo 6.736 lica, što predstavlja rast od 66% u odnosu na 2015 god.⁵⁰

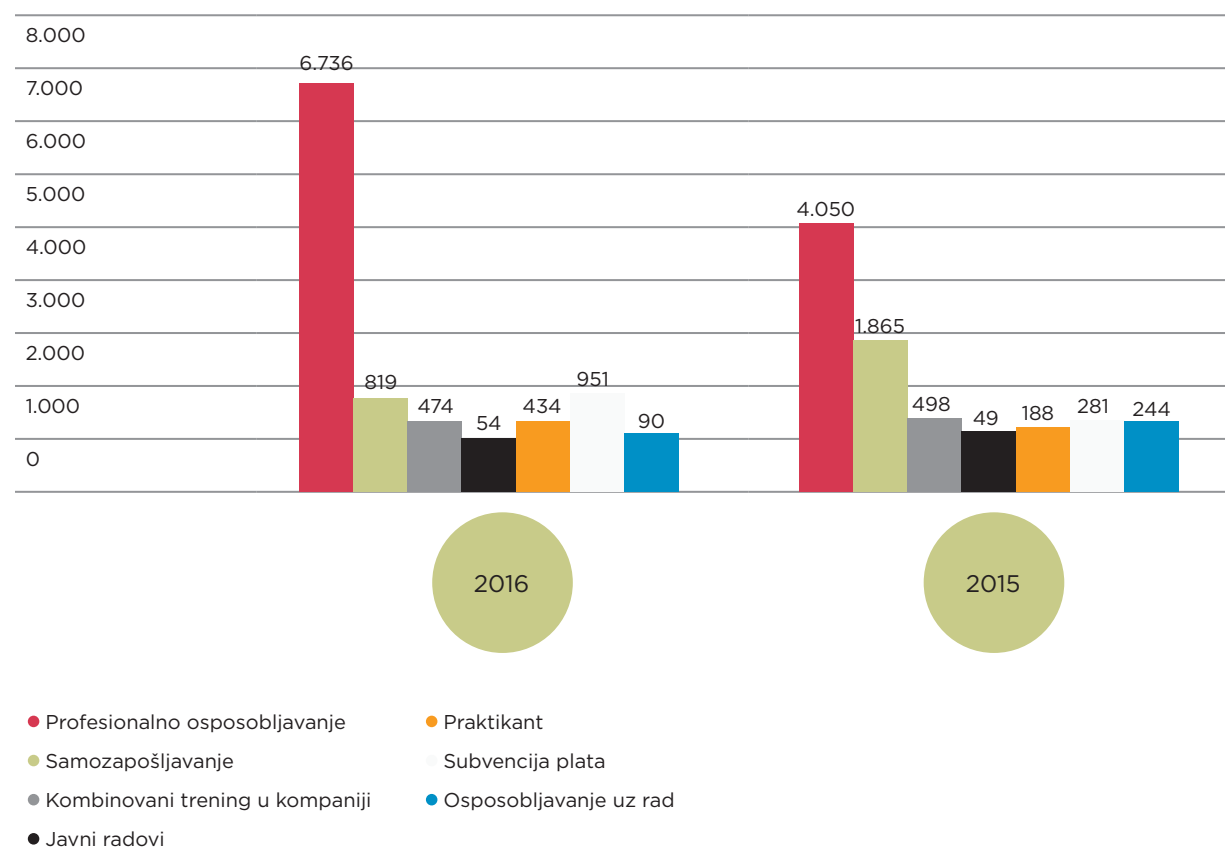
Stručna obuka je samo jedna od aktivnih mera na tržištu rada. Kancelarije za zapošljavanje takođe pružaju usluge za registrovana nezapošljena lica, koje uključuju subvencije za zapošljavanje, obuku za posao, stručnu obuku, radno mesto, samozapošljavanje i promociju preduzetništva itd.⁵¹ Zakon takođe predviđa izradu administrativnog uputstva kojim se

46 Institut GAP. Profesionalna priprema za tržište rada – analiza privatnog sektora usluga. Maj 2017. Izvor: <http://bit.ly/2qSv013>
47 Kosovo SME Promotion Programme. Report on SMEs in Kosovo 2014. Burimi: <http://bit.ly/2AjJz9p>
48 World Bank. Jobs Diagnostic – Kosovo. Jobs Series, Issue No.5. 2017.

49 INDEP. Profesionalno osposobljavanje na Kosovu: specifičnosti, odnosi i problemi. 2016. Izvor: <http://bit.ly/2j0JtfJ>
50 MRSZ. Rad i zapošljavanje - Izveštaj 2016. Izvor: <http://bit.ly/2AgvFXB>
51 Službeni list. Zakon br.05/L-077 za evidenciju nezaposlenih, usluga za nezaposlene, tražioca posla i poslodavaca. Izvor: <http://bit.ly/2i2zqWu>

utvrđuju sredstva za pružanje aktivnih mera na tržištu, ali i nakon više od jedne godine od stupanja na snagu važećeg zakona taj podzakonski akt nije usvojen.⁵²

Slika 15. Broj korisnika aktivnih mera prema vrsti mera na tržištu rada (2015-2016)

Izvor: EARK, 2016

Prema NPKPŠSP, budžet za širenje aktivnih mera na tržištu rada ostaje mali i nedovoljan za efikasno rešavanje problema. Uprkos prihvatanju ove činjenice, budžet za aktivne mere na tržištu rada ostaje skoro isti iz za naredne godine. Ovaj deo više pokrivaju međunarodni donatori nego državni budžet.

Da bi ispunili svoju misiju u stručnom usavršavanju, CPO-ovi trebaju proširiti oblast obuke, uključujući područja koja su najtraženija od poslodavaca. Takođe, potrebno je licenciranje programa, tako da budu prihvatljivi kako za domaće tako i za međunarodno tržište. Štaviše, postoji potreba za povećanom saradnjom između CPO-ara, obrazovnih institucija

i poslovnih udruženja. Uprkos činjenici da nakon uspostavljanja AZRK-a poboljšano je informisanje o radu CPO-va, potrebna su ulaganja u marketing i veće prisustvo u socijalnim medijima.

4.3.2 Posredovanje pri zapošljavanju

U 2016. je bilo 101.773 registrovanih lica koja traže posao, što je smanjenje od 9,3% u odnosu na 2015. Od ukupnog broja lica koja traže posao, 55,7% su muškarci, dok 44,3% su žene. Što se tiče kvalifikacije, 37,3% ispitanika koji traže posao su bez ikakvih kvalifikacija; njih oko 8% imaju završeni univerzitet: 7.826 ima završene osnovne studije, dok je 401 završilo magistarske studije. Što se tiče starosne grupe, najveći broj lica koja traže posao, oko 48,3%, pripada starosnoj grupi 25-39, a 27,9% pripada starosnoj grupi 40-54.⁵³

Od prošle godine, funkcionalizacijom AZRK-a započela je online registracija tražilaca posla na AZRK platformi. Registrovani zaposleni u ovom obliku su korisnici usluga na mreži, ali ne i usluge koje pružaju kancelarije za zapošljavanje.⁵⁴

Lica koja traže posao i koji se prijavljuju pri kancelarijama za zapošljavanje registrovani su u ISMZ-u i profilirani su u jednu od tri podgrupa: grupa sa niskim rizikom da će ostati dugoročno bez posla, grupa srednjeg rizika i grupa sa visokim rizikom. U zavisnosti od klasifikacije, tražioci posla dobijaju savete od savetnika u kancelarijama za zapošljavanje. Izveštaji MRSZ o radu i zapošljavanju ne pružaju podatke o tome koliko je lica koja traže posao u prvoj grupi ili sa malim rizikom od dugoročne nezaposlenosti, a koliko ih je u grupi srednjeg, odnosno visokog rizika. Uprkos ovim pozitivnim promenama u registru nezaposlenosti, kapaciteti opštinskih službi za zapošljavanje ostali su skoro isti. Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji AZRK, 12 službi za zapošljavanje u 12 opština zapošljava samo dve osobe, načelnika kancelarije i pomoćnika.

Na osnovu kvalifikacija i rizika za dugoročnu nezaposlenost, službe za zapošljavanje mogu usmeriti osobe koje traže posao da pohađaju dodatne kurseve koje organizuju CPO. Ali, prema istraživanju koje je sproveo INDEP, samo 8% onih koji su pohađali kurseve CPO-a su došli sa uputom kancelarije za zapošljavanje.⁵⁵

Sa druge strane, tokom 2016. u centrima za zapošljavanje registrovano je 14.137 slobodnih radnih mesta, odnosno povećanje od 22,9% u odnosu na 2015. Najveći broj slobodnih radnih mesta prijavili su mala preduzeća. Uprkos ovim slobodnim radnim mestima i velikom broju lica koja traže posao, kancelarije za zapošljavanje su uspele posredovati u zapošljavanju svega 4,022 osobe, dok 2,732 lica su se zaposlila nakon korišćenja aktivnih mera. Stopa zaposlenosti preko centara za zapošljavanje u 2016. iznosi svega 6,6%. Iako to predstavlja blagi rast u odnosu na prošlu godinu, stopa zaposlenosti i dalje je izuzetno niska.

52 U aprilu 2012. je stupio na snagu Administrativno upustvo br.01/2012 za aktivne programe na trzistu rada, ali koji se poziva na Zakon br. 04/L-083 za registraciju i evidenciju nezposljenih i poslodavaca, koji je stavljen van snage.

53 MRSZ. Rad i zapošljavanje – Izveštaj 2016.

54 INDEP. Profesionalno osposobljavanje na Kosovu: specifičnosti, odnosi i problemi. 2016.

55 MRSZ. Rad i zapošljavanje – Izveštaj 2016.

4.4. Sigurnost na radu

Pored visoke nezaposlenosti, zaposleni se takođe suočavaju sa brojnim problemima vezanim za ugovore, blagovremenu isplatu plata, sigurnosne i zdravstvene standarde na poslu. Uprkos činjenici da je redovno radno vreme prema Zakonu o radu 40 sati nedeljno, 83% zaposlenih radi više od 40 sati nedeljno, od čega 15,9% više od 60 sati nedeljno.⁵⁶ U neformalnom sektoru je zaposleno oko 45.000 ljudi, koji rade bez ugovora i bez zakonskih zaštite.⁵⁷

Zakon o zaštiti na radu kao i podzakonska akta obezbeđuju minimalne sigurnosne standarde u radu u različitim sektorima. MRSZ je odobrio najveći broj podzakonskih akata iz oblasti zaštite na radu predviđenih od strane NPISSP. Ali primena Zakona i podzakonskih akata je izuzetno niska. Ovo je, takođe, zbog činjenice da Inspekcija rada (IP), kao izvršni organ zadužen za nadzor primene zakonodavstva u oblasti rada, ima mali broj inspektora i logističke kapacitete.

IP ima 49 inspektora podeljenih po regionalnim centrima: 18 u Prištini, 7 u Gnjilanu, 7 u Peći, 6 u Uroševcu, 4 u Prizrenu, 4 u Mitrovici i 3 u Đakovici. Broj 49 inspektora u 2017. je manji nego u 2011. kada je bilo 51 inspektor.⁵⁸ Pored toga, ograničeni su i logistički kapaciteti. Inspektorat raspolaže sa samo 12 vozila, dva više nego u 2011. U 2016. IP je izvršio 7285 kontrola, izrekao 128 novčanih kazni, dok je u 855 slučajeva su date samo opomene. Do oktobra 2017. izvršeno 6656 kontrola, sa 180 novčanih kazni i 944 opomena.

Sistem za obradu informacija u Inspektoratu rada još uvek nije funkcionalan. Ovaj sistem, podržan od strane Evropske unije, ima za cilj da automatizuje rad inspektora putem upotrebe tableta, omogućiti lakšu i bržu razmenu informacija sa PAK i Trustom i da omogućava praćenje rada inspektora na terenu.

Većina zaposlenih nema zdravstveno osiguranje, osim onih koji su to učinili dobrovoljno preko agencija za osiguranje. Zakon o zdravstvenom osiguranju,⁵⁹ koji je stupio na snagu 1. januara 2015. još nije počeo da se primenjuje. Prema Administrativnom uputstvu o naplati premija,⁶⁰ svaki zaposleni je obavezan da izdvoji 3,5% od svoje bruto zarade za zdravstveno osiguranje ali i poslodavac odvaja 3,5%. Na kraju 2016. odlučeno je da će naplata premija početi 1. januara 2017. Što je, opet, bilo odložena za 1. jul 2017., ali se ne očekuje da počne pre druge polovine 2018.

56 AKS . Anketna radna snaga 2016. Izvor: <http://bit.ly/2AYaKKi> .

57 Tehnička pomoć EU za Kosovo. Procena informalne ekonomije na Kosovu. Novembar 2017.

58 Institut GAP. Zkon oradu: šest meseci nakon stupanja na snagu: novembar 2017.

59 Službeni Glasnik. Zakon br.04/L-249 za zdravstvenu zaštitu. Izvor: <http://bit.ly/1MhAePq>

60 Službeni glasnik. Administrativno uputstvo br.07/2016 za naplatu premija obavezne zdravstvene zaštite. Izvor: <http://bit.ly/2zzBU5S>

5. Socijalna zaštita

Najnoviji podaci o nivou siromaštva u potrošnji pokazuju smanjenje siromaštva u 2015. u odnosu na prethodne godine. Nivo siromaštva u 2015., onih koji žive sa manje od 1,82 evra dnevno, iznosio je 17,6%, dok je ekstremno siromaštvo, manje od 1,30 evra dnevno, iznosilo 5,2%.⁶¹ Ovo je pola pad u odnosu na 2009., kada je siromaštvo iznosilo 34,5%, dok ekstremno siromaštvo 10,2%.⁶²

Dok su nakon rata, merenja Svetske banke pokazala veće siromaštvo u urbanim nego u ruralnim područjima, sada najveće siromaštvo je u ruralnim područjima.⁶³ Domaćinstva sa više od pet članova i one koje vode žene, uglavnom su siromašnija. Siromaštvo je veće kod žena i kod onih bez formalnog obrazovanja ili sa manje godina školovanja. Što se tiče prihoda, građani koji zavise od socijalne pomoći, penzija i plata, za njih postoji veći rizik da žive u siromaštvu, u poređenju sa domaćinstvima koja zavise od zarada u javnom sektoru ili novčanih doznaka. Nejednakost građana u 2015. je smanjena u odnosu na 2014. i iznosi 23,2%.⁶⁴

Pored potrošnje, siromaštvo takođe ima veliki uticaj na učešće dece iz siromašnih porodica u obrazovni proces, što drži porodice u zamku siromaštva u dužem vremenskom periodu. Nivoa učešća u obrazovanju opada na većem nivou školovanja. U tom smislu, posebno su pogođena deca manjinskih zajednica (Romi, Aškalije i Egipćani).

Kosovska Vlada nema plan za borbu protiv siromaštva. Programi socijalne pomoći pokrivaju samo 1/3 siromašnih domaćinstava. Čak i one porodice koje primaju socijalnu pomoć ne uspevaju preći prag siromaštva. Ne postoji zvanična procena koliko bi koštalo državu Kosovo eliminacija ekstremnog siromaštva ili siromaštva. Kada je 2000. ekstremno siromaštvo iznosilo 11,9%, Svetska banka je procenjivala da, ako bi država potrošila od 34 do 45 miliona maraka na pravi način, ona bi uspela da eliminiše ekstremno siromaštvo. Ukoliko koristimo sličnu logiku za nivo ekstremnog siromaštva u 2015. onda je potrebno 17-22 miliona evra, u zavisnosti od stepena siromastva, da bi se eliminisalo ekstremno siromaštvo

Većina socijalnih šema kojima upravlja MRSZ, ne ciljaju siromaštvo, već su šeme bazirane na kategorijama.

5.1. Socijalne šeme siromaštva u odnosu na Socijalne šeme zasnovane na kategorijama

Značajan deo državnog budžeta ide na socijalnu zaštitu. U 2016. budžet za socijalnu zaštitu činio je 22,05% svih budžetskih rashoda, odnosno 386 miliona eura. U 2017. ova šifra je premašila 400 miliona evra. Takođe, u poređenju sa BDP-om, Kosovo odvaja najviše za socijalne šeme u poređenju sa zemljama u regionu i zemljama Evrope. Prema podacima Svetske banke, prosečna izdvajanja za socijalne šeme u zemljama Evrope i Centralne Azije iznosi 1,8 % BDP-a.⁶⁵

Ako računamo samo socijalne šeme, isključujući troškove rada i zaposlenosti kao i trošenje socijalnih usluga, ispostavlja se da je 2017. Kosovo potrošilo 382 miliona evra, ili 6,09% BDP-a.⁶⁶ Ali, većina socijalnih šema na Kosovu su zasnovane na kategorijama a ne na socijalnom stanju korisnika. Jedina socijalna šema zasnovana na siromaštvu je socijalna pomoć, koja, čak iako uračunamo potrošnju električne energije za socijalne slučajeve, iznosi 8,3% budžeta za socijalne šeme, odnosno 0,51% BDP-a. Socijalna pomoć, zajedno sa naknadama za slepe i invalidske penzije, iznosi samo 0,91% BDP-a. Ovo je znatno ispod proseka evropskih zemalja.

Veća budžetska izdvajanja idu u kategorizirane šeme. Šeme zasnovane na kategorijama, kao što su starosne penzije, penzije za KZS i penzije za ratne kategorije su šeme koje koriste pojedinci ili porodice jednostavno zato što pripadaju toj kategoriji, bez obzira na njihov socijalnu status. Na primer, osoba koja je stigla do 65 godina starosti automatski se kvalifikuje za dobijanje starosne penzije, čak i ako je možda uštedio milione eura. Slično tome, osoba kvalifikovana kao ratni veteran OVK kvalifikovana je da dobije veteransku penziju, bez obzira na njegov društveni status.

Kao što se vidi iz slike 16, najveći deo budžeta za socijalne šeme troši se na osnovne penzije i penzije iz doprinos (3,25% BDP-a) i za ratne kategorije ili bivše političke zatvorenike (1,93% BDP-a). Troškovi za socijalne šeme zasnovane na kategorijama će i dalje rasti: za poslanike iz '90. godine (300.000 eura planiranih za 2018.), naknade žrtvama seksualnog nasilja (planirano je 201 milion eura) i nadoknada za nastavnike koji su radili devedesetih.

61 SAK. Siromaštvo u potrošnji u Republici Kosova 2012-2015. April 2017. Izvor: <http://bit.ly/2l38Uk0>

62 SAK. Siromaštvo u potrošnji u Republici Kosova 2011. Mart 2013. Izvor: <http://bit.ly/2l1rWDg>

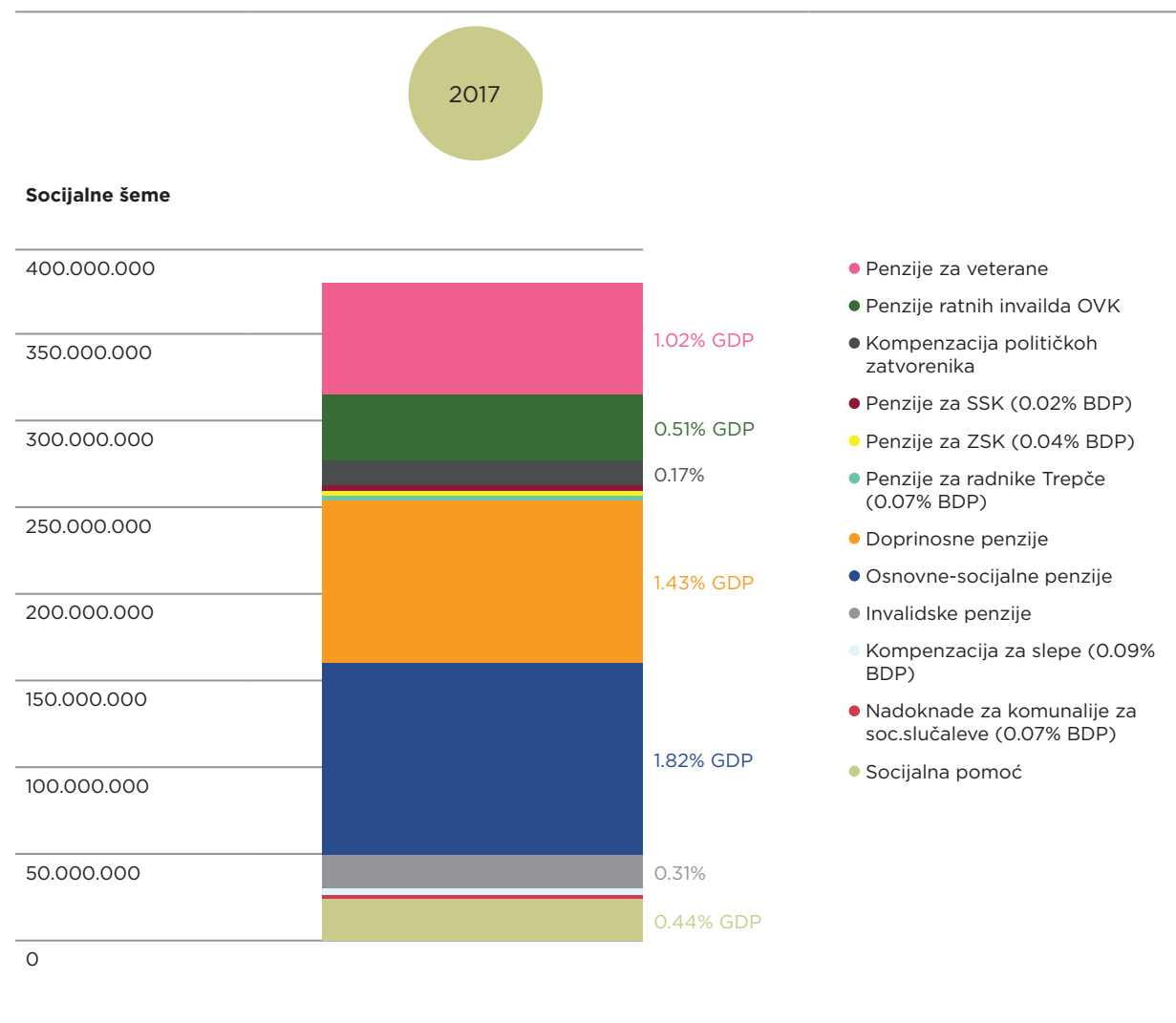
63 World Bank. Kosovo Poverty Assessment. December 2001. Izvor: <http://bit.ly/2k8LutD>

64 SAK. Siromaštvo u potrošnji u Republici Kosova 2012-2015. Prill 2017. Izvor <http://bit.ly/2l38Uk0>

65 World Bank. Social Safety nets in Western Balkans: Design, Implementation and Performance. 2011. Izvor <http://bit.ly/2y9OcTs>

66 BDP za 2017. je računat na osnovu BDP za 2016. Uz rast od 4,4% kako je predvidela Svetska Banka za 2017. World Bank. Western Balkans Regular Economic Report No.12. Izvor: <http://bit.ly/2BIJotx>

Slika 16. Budžet za socijalne šeme u procentualnom odnosu na BDP

Pored činjenice da najveći deo budžeta prelazi u kategorijalne socijalne šeme, socijalnu politiku na Kosovu karakterišu visoki novčani transferi i niska društvena ulaganja. Socijalna ulaganja podrazumevaju investiranje u ljude, tj. na podizanje veština i aktivnu podršku za učešće na tržište rada i u društveni život. One uključuju oblasti kao što su obrazovanje, briga o deci, zdravstvena zaštita, rehabilitacija, obuka i pomoć pri pronalazjenju posla.⁶⁷ U cilju povećanja društvenih ulaganja, EU je 2012. uspostavila Evropski socijalni fond.⁶⁸ Sa budžetom od 10 milijardi evra godišnje, Evropski socijalni fond podržava inicijative nevladinih organizacija i organizacija čiji je cilj osiguranje održivog zapošljavanja, pružanje pomoći osobama sa posebnim potrebama za traženje posla, finansiranje programa za stručno usavršavanje, i dr.

67 European Commission. Employment, Social Affairs & Inclusion. Izvor: <http://bit.ly/2j30WnF>

68 European Commission. Towards Social Investment for Growth and Cohesion - including implementing the European Social Fund 2014-2020. February 2013.

Dok se preko 200 miliona eura godišnje troši na osnovne penzije i penzije iz doprinosa, centralne institucije nemaju aktivne programe za starije osobe, kao što su rekreativni centri i centri za druženje. Kosovo ima samo jedan dom za starija lica u celoj zemlji, koji se suočava sa teškim uslovima zbog nedostatka investicija. Prošlih godina je bilo vrlo malo ulaganja u socijalne usluge, kao i u centre za socijalni rad (CSR), koji se nalaze u opštinama i koja se suočavaju sa nedostatkom stručnog osoblja, nedovoljno prostora za rad i nedovoljnim budžetom za pokrivanje svih socijalno ugroženih slučajeva. Također, iako je izdvojeno oko 20 miliona evra za invalidske penzije, državne institucije ne pružaju dovoljnu pomoć za rehabilitaciju lica sa posebnim potrebama, posebno kada se radi o zapošljavanju. U nedostatku značajne socijalne investicije, gotovinski transferi ne omogućuju prevazilaženje dugoročne nezaposlenosti i siromaštva i ne nude praktičnu pomoć za osobe sa ograničenim sposobnostima.

5.2. Socijalna pomoć

Zakon o šemama socijalne pomoći⁶⁹ reguliše finansijsku podršku ugroženim porodicama sa socijalnog aspekta. Socijalna pomoć se pruža porodicama koje spadaju u jednu od ove dve kategorije: kategorija I, u kojoj su svi članovi porodice zavisni i nijedan član porodice nije zaposlen; i kategorija II, porodice koje imaju jedno nezaposleno sposobno radno lice i najmanje jedno dete mlađe od pet godina, ili porodica koja brine o siročadi do 15-te godine starosti. Većina domaćinstava koja prima socijalnu pomoć spadaju u prvu kategoriju (65%), kao potpuno zavisna. Da bi bili uključeni u šemu socijalne pomoći, porodice moraju da apliciraju svakih šest meseci i ispunjavaju tehničke i finansijske uslove.

Uprkos povećanju budžetskih prihoda i rashoda, kao i povećanju inflacije, socijalna pomoć porodicama ostala je skoro ista. Dok su u 2003. plaćanja bila u rasponu od 35 do 75 evra, u zavisnosti od broja članova porodice, u 2017. isplata po porodici kreće od 50 do 150 evra.

69 Službeni glasnik. Zakon br.2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu. Izvor: <http://bit.ly/2vp1hYr>

Tabela 8. Mesečni iznos nadoknada u odnosu na broj članova porodica za period 2003-2017

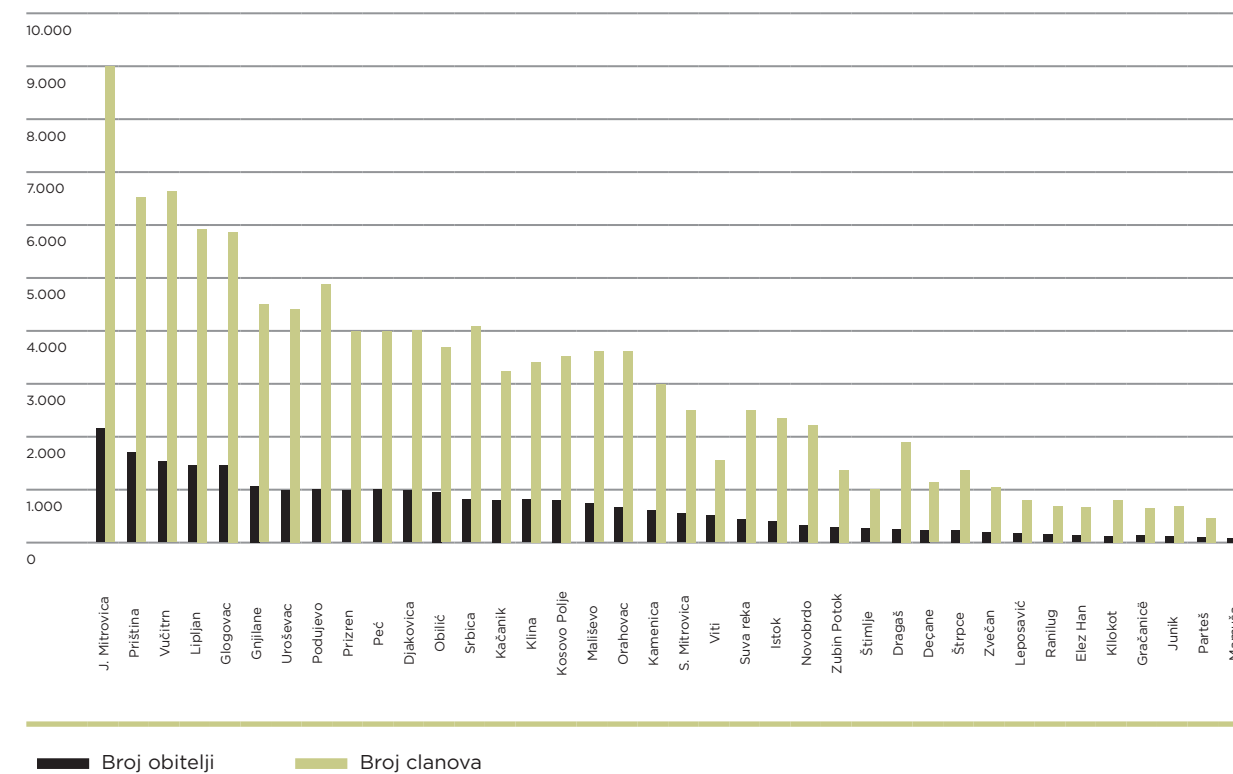
Br.članova u porodici	Mesečni iznos nadoknada (€)		
	2003-2007	2008-2014	2015-2017
Porodica sa 1 članom	35 €	40 €	50 €
Porodica sa 2 člana	50 €	55 €	68.75 €
Porodica sa 3 člana	55 €	60 €	75 €
Porodica sa 4 člana	60 €	65 €	81.25 €
Porodica sa 5 članova	65 €	70 €	87.50 €
Porodica sa 6 članova	70 €	75 €	93.75 €
Porodica sa 7 članova	75 €	80 €	100 €

Izvor: SAK, Statistike o socijalnoj zaštiti za 2003-2016

Broj domaćinstava i pojedinaca korisnika socijalne pomoći znatno je opao u odnosu na 2003. U 2003. bilo je u proseku 50.000 porodica u ŠSP i prosečno 190.000 lica.⁷⁰ U prvih pet meseci 2017. socijalnu pomoć je koristilo u proseku 26.255 porodica, sa 107.777 članova. Prema tome, 10% domaćinstava, ili 6% kosovskog stanovništva, dobija socijalnu pomoć. Prosečni mesečni iznos namenjen ŠSP-u iznosi 2,4 miliona evra. Najveći broj porodica koji su deo ŠSP je iz Južne Mitrovice.

70 AKS. Statistike o zdravstvenoj zaštiti 2003. Izvor: <http://bit.ly/2AJzWEO>

Slika 17. Broj porodica i njihovih članova koje su deo ŠSP po opštinama

Izvor: MRSZ 2017

Međutim, ako se uzme u obzir broj članova porodice u ŠSP u odnosu na ukupno stanovništvo u opštinama, ispostavlja se da Novo brdo i Štrpce imaju najveći broj stanovnika, dok Uroševac i Mamuša imaju najmanji broj.

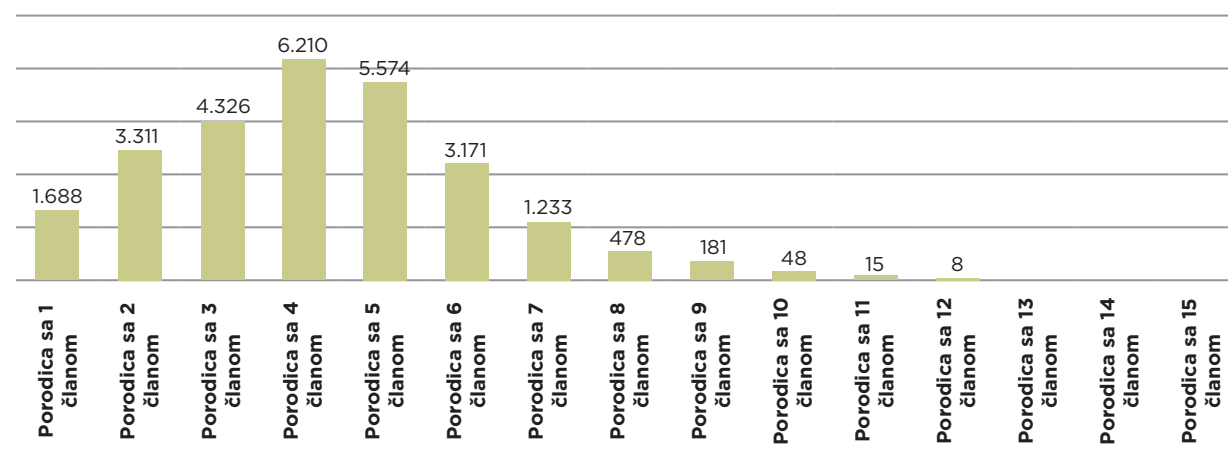
Slika 18. Broj porodica i njihovih članova koji su deo ŠSP po opštinama

Izvor: Kalkulisan na osnovu podataka MRSZ i predviđenog broja stanovništva prema SAK

Što se tiče broja članova porodice, on se kreće između dva do šest članova. Ali tu su i porodice sa dvanaest članova. Što se tiče rodne podele korisnika socijalne pomoći, 32,1% su žene a 67,9% muškarci. Institut GAP je otkrio male razlike u načinu na koji su budžet trošile žene ili muškarci vodeći domaćinstava. Muškarci na čelu domaćinstava uglavnom troše manje na zdravlje (8%) i zdravu hranu (4,4%), dok više troše na kupovinu duvana.⁷¹

Slika 19. Porodice u odnosu na broj članova

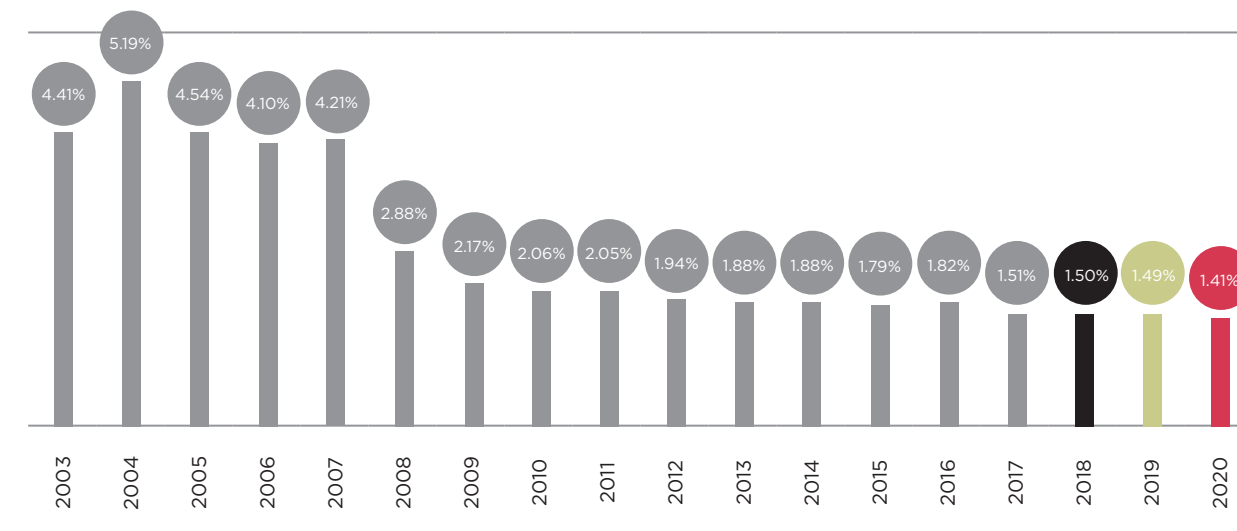

Izvor: MRSZ 2017

71 Institut GAP. Menadžiranje porodicnim budžetom: žene i muškarci. oktobar 2017. Izvor: <http://bit.ly/2zqGwi7>

Budžet za programe socijalne pomoći u odnosu na budžetske troškove je bio iz godine u godinu sve manji. Dok je 2004. budžet ŠSP iznosio 5,19% od ukupnih budžetskih troškova, prema planu budžeta za 2018. će pasti na 1,5% i taj pad će se nastaviti i tokom sledećeg perioda 2019-2020.

Slika 20. Budžet ŠSP u odnosu na ukupne bužetske troškove države za period 2003-2020

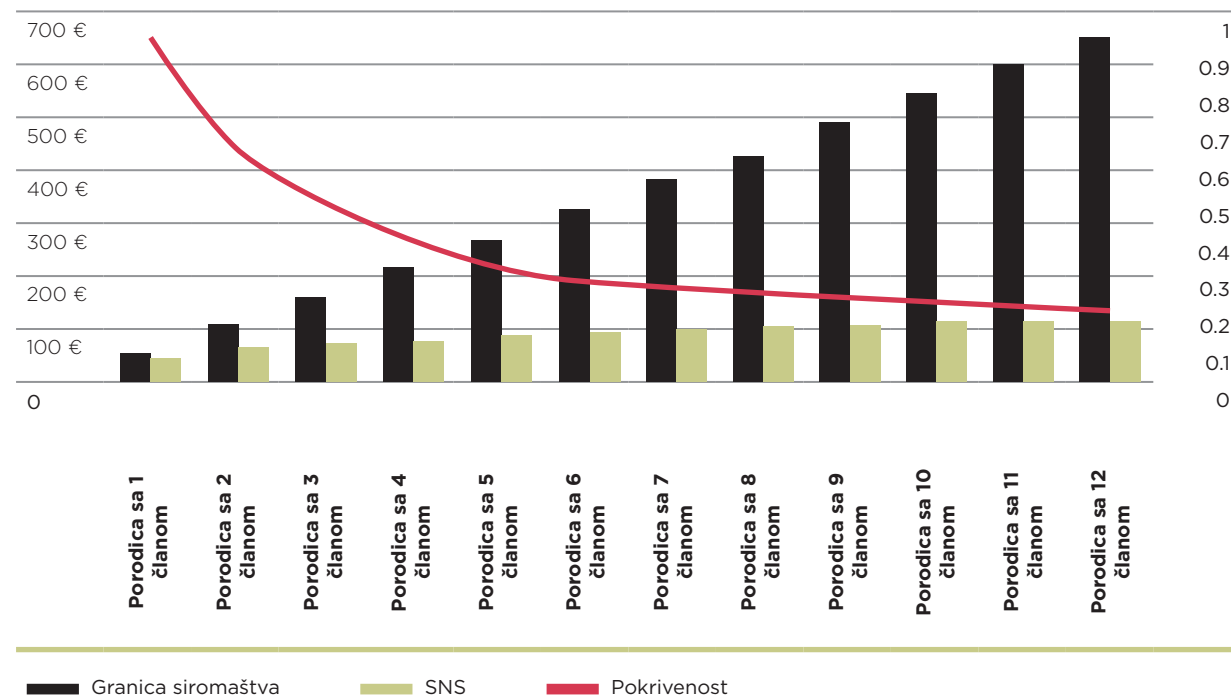

S obzirom na stroge kriterijume, socijalna pomoć je uglavnom namenjena najsiromašnijim, što uzrokuje manju pomoć porodicama koje ne ispunjavaju stroge kriterijume. Ali pokrivenost ŠPM-om je veoma mala. Ako se baziramo na podatke o siromaštvu u 2015., prema kojima 17,6% stanovništva živi u siromaštvu sa manje od 1,82 evra dnevno, ili izraženo u brojkom, oko 317 hiljada ljudi, izgleda da šema socijalne pomoći pokriva samo 34% siromašne populacije.

Ali čak i oni koji koriste socijalnu pomoć, ta nadonada nije za prelazak granice siromaštva. Preko 70% domaćinstava koja zavise od socijalnih davanja prve kategorija, ostaju u siromaštvu.⁷² Prosečna porodica sa pet članova na Kosovu treba najmanje 273 evra mesečno za osnovnu potrošnju da bi bili van granice siromaštva, dok ŠSP pokriva samo 32% ovih troškova (87,5 evra). Pošto se broj članova porodice povećava, pokrivenost pada.

72 SAK. Siromaštvo u potrošnji u Republici Kosovo 2011-2015. april 2017. Izvor: <http://bit.ly/2138Uk0>

Slika 21. Pokrivenost ŠSP u odnosu na granicu siromaštva

Kriterijumi kvalifikacije za socijalnu pomoć nisu dovoljno argumentovani. MMF potvrđuje najmanje tri velika problema sa tehničkim i finansijskim kriterijumima kako bi se neka porodica kvalifikovala ili ne za socijalnu pomoć:

- ✓ Prvo, porodice iz druge kategorije ŠSP diskvalifikovane su iz šeme u trenutku kada dete ili njihova deca dostignu uzrast od pet godina. Nejasno je koji kriterijum se koristi prilikom određivanja starosne dobi od pet godina za decu, kada se smatra da troškovi porodice za decu iznad pet godina nisu manji. S druge strane, deca su najviše pogođena siromaštvom.
- ✓ Zapošljavanje jednog člana diskvalifikuje porodice koje pripadaju drugoj kategoriji iz šeme. Ovo podstiče mnoge pojedince da rade u neformalnom sektoru.
- ✓ Porodice koje imaju nekretninu iznad 0,5 hektara, diskvalifikovane su iz šeme, čak i kada nisu u mogućnosti da generišu prihode od te imovine.⁷³

Ministarstvo finansija je najavilo povećanje od 20% za kategorije koje pokriva ŠSP.⁷⁴ Sa najavljenim promenama, od naredne godine naknade za domaćinstava prema broju članova bi trebale biti kao u sledećoj tabeli.

⁷³ IMF. Enhancing Social protection cash benefits. IMF country report no.16/123. May 2016.

⁷⁴ Ministarstvo finansija je najavilo povećanje od 20% za kategorije koje pokriva ŠSP. Sa najavljenim promenama, od naredne godine naknade za domaćinstava prema broju članova bi trebale biti kao u sledećoj tabeli.

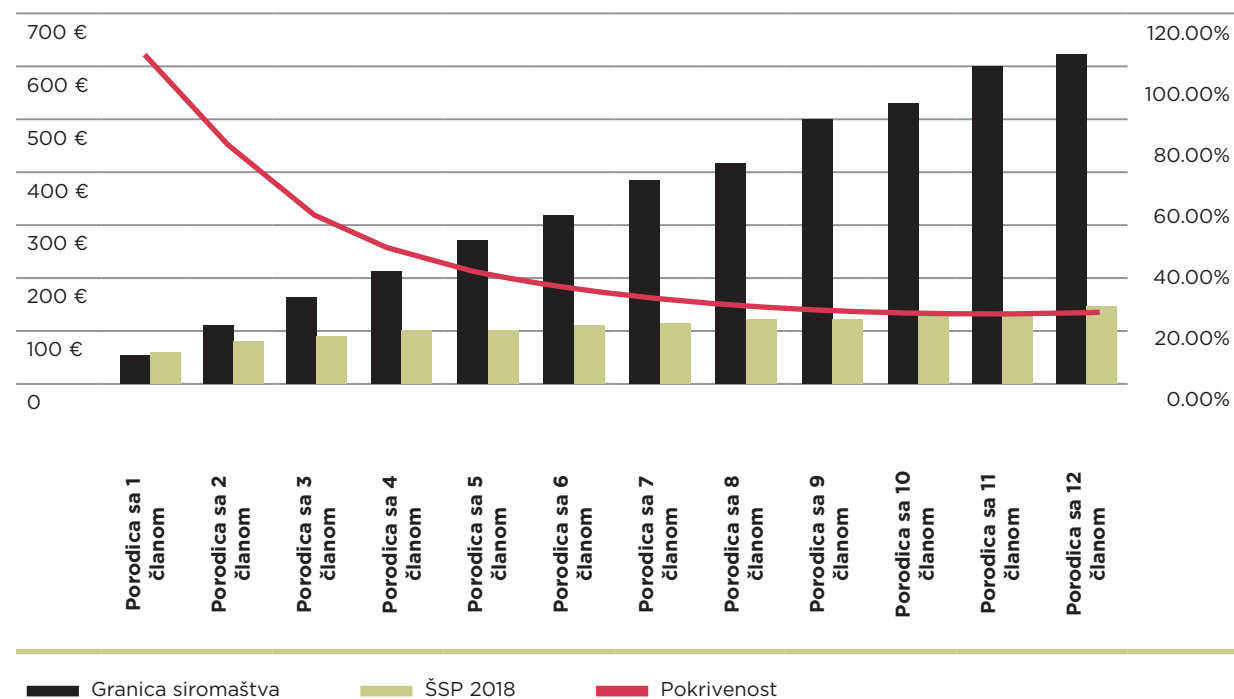
Tabela 9. Mesečne kompenzacije iz ŠSP za porodice uz najavljeno povećanje od 20%

Broj članova u porodici	
Porodica sa 1 članom	60 €
Porodica sa 2 članom	82.5 €
Porodica sa 3 članom	90 €
Porodica sa 4 članom	97.5 €
Porodica sa 5 članom	105 €
Porodica sa 6 članom	112.5 €
Porodica sa 7 članom	120 €
Porodica sa 8 članom	127.5 €
Porodica sa 9 članom	135 €
Porodica sa 10 članom	142.5 €
Porodica sa 11 članom	150 €
Porodica sa 12 članom	157.5 €

2018

Međutim, ni to neće biti dovoljno da se porodice koje primaju socijalnu pomoć izvuku iz siromaštva, što se vidi u sledecim grafikonu, koji prikazuje rast od 20% i granicu siromaštva za 2015. od 1,82 evra dnevno.

Slika 22. Pokrivenost ŠSP i granica siromaštva nakon najavljenog povećanja od 20%

5.3. Penzije za ratne veterane OVK-a

Proces provere veteranskih lista i članova OVK započeo je u aprilu 2010. Vlada⁷⁵ je zatražila da se proces verifikacije završi u toku godine, ali nista nije urađeno do oktobra 2012., kada je Vlada usvojila Pravilnik o radu Komisije.⁷⁶ Ovaj Pravilnik predviđa funkcionisanje Komisije i proceduru za podnošenje zahteva za dobijanje statusa učešća u ratu OVK. U oktobru 2012. je osnovan Sekretarijat Komisije⁷⁷, koji služi kao tehnička podrška komisiji i prima aplikacije veterana.

Za rad Sekretarijata Komisije za verifikaciju veteranskih lista OVK, od 2012. do 2016. nakon pet različitih odluka, Vlada je izdvojila 314.946 eura. Posle više od pet godina rada i nakon što je potrošeno više od 300.000 evra, u junu 2016. Vlada⁷⁸ je usvojila izveštaj o radu Komisije, ali su liste i dalje ostale nedovršene. Konačna lista će biti usvojena kasnije. U cilju zaključivanja lista, Vlada je dva puta produžila mandat Komisije⁷⁹. Dana 27. oktobra 2017. Vlada Haradinaja je ponovo usvojila nezavršeni izveštaj o spisku veterana OVK.⁸⁰

75 Kancelarija premijera. Odluka br.04/121 od 22 aprila 2010. Izvor: <http://bit.ly/2A2P8Zk>

76 Službeni glasnik Republike Kosova. Pravilnik br.23/2012 o radu Komisije za utvrđivanje i priznavanje statusa palog borca, veterana rada, invalida rata i člana OVK. Izvor: <http://bit.ly/2yhGNnF>

77 Kancelarija premijera. Odluka br.09/97 od 24 oktobra 2010. Izvor: <http://bit.ly/2z0ItPv>

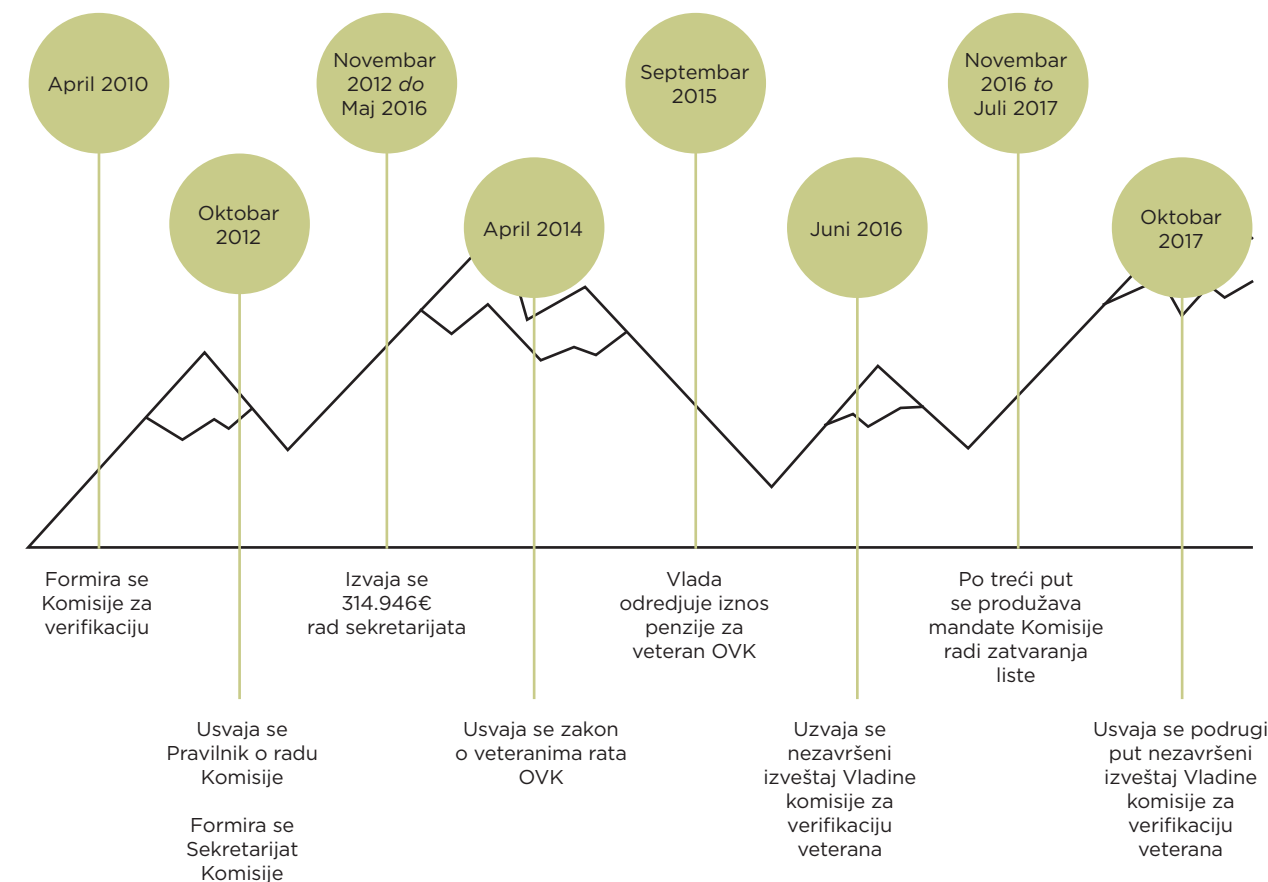
78 Kancelarija premijera. Odluka br.05/90 od 1 juna 2016. Izvor: <http://bit.ly/2hfWb17>

79 Prvo, odlukom br. 05/118 od 30 novembra 2016., Vlada obavezuje Komisiju da završi rad do 23 decembra 2016. Nakon toga usledila je nova Odluka br. 03/124 od 29 decembra kojom se određuje Komisiji novi rok - 20 januar 2017.

80 Kancelarija premijera. Odluka br.11/50 od 27 oktobra 2017. Izvor: <http://bit.ly/2hOYC2T>

Zakon o ratnim veteranima OVK je usvojen u aprilu 2014.⁸¹ Zakon kategoriše veterane u šest različitih kategorija: veteran invalid, ratni veteran, osuđivani veteran, veteran- nestali vojnik, veteran član i veteran učesnik. Iako Zakon predviđa konačne liste boraca za svaku kategoriju, ne postavlja se vremensko ograničenje kada treba da se ovaj proces završi. Prema Zakonu, svaki veteran borac čiji status potvrđuje Komisija a koji ne radi, ima pravo na korišćenje penzije. Visina penzije se određuje godišnje, ali ne može biti niža od minimalne zarade.

Slika 23. Hronologija utvrđivanja statusa ratnih veterana

81 Službeni list Republike Kosova. Zakon br. 04/L-261 o ratnim veteranima OVK-a; Izvor: <http://bit.ly/1STtCcv>

U skladu s tim, u septembru 2015., izvršnom odlukom⁸² Vlada je utvrdila visinu penzija na osnovu minimalne zarade, prema kojoj će veterani OVK, borci do 35 godina starosti biti isplaćeni za 130 evra mesečno, dok veterani stariji od 35 godina će biti isplaćeni sa 170 evra mesečno.

Međutim, pošto bi nadoknada veteranima mogla da premaši 1% kosovskog BDP-a, MMF je zatražio od kosovskih institucija da izmene Zakon. Tako je Skupština usvojila promene Zakona u decembru 2016. izmenom i dopunom Zakona o veteranima u decembru 2016.⁸³ kojim je izvršena pod-kategorizacija veteranskih boraca i visina nadoknada su uređene zakonom. Na osnovu ovih promena, veterani rata su podeljeni u tri pod-kategorije:

- ✓ **Prva kategorija:** Ratni veteran OVK, anagažovan od 1991. do 5 marta 1998. i koji je ostao aktivan do završetka rata.
- ✓ **Druga kategorija:** Ratni veterana OVK koji je angažovan nakon 5 marta 1998. pa sve do završetka rata;
- ✓ **Treća kategorija:** ratni veteran OVK koji je mobiliziran nakon 31 marta 1999. i ostao aktivan do kraja rata, kao i ratni veteran koji je regrutovan u periodu od 1991. do 5 marata 1988. ali nije bio aktivan do kraja rata.

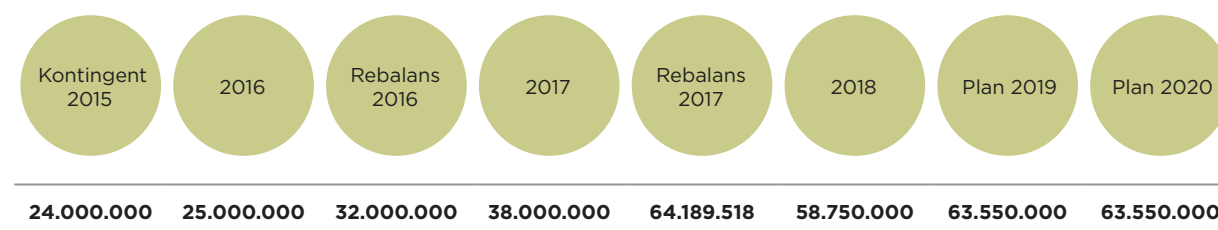
Na osnovu ove podele, prva kategorija dobiće penziju od 250 evra mesečno, druga kategorija 170 evra a treća kategoriju 120 evra. Ovaj oblik naknade početi će se primenjivati tek nakon konačne kategorizacije. Do tada veterani će biti isplaćeni prema osnovnom zakonu, prema minimalnoj plati na Kosovu.

U osnovnom Zakon se kaže da veterani koji su zaposleni u javnom i privatnom sektoru, nemaju pravo na penziju. U međuvremenu, Zakon navodi da veterani koji nisu plaćeni iz državnog budžeta ili javnih preduzeća, imaju pravo na penziju do 50% od iznosa. Takođe, sa promenom zakona, određen je maksimalni limit naknade prema BDP-u, prema kome penzije ne mogu biti veće od 0,7% BDP-a.

5.3.1. Budžet za penzije veterana

Po prvi put, penzije za veterane su bile predviđene Zakonom o budžetu za 2015., gde je predviđen kontingent od 24 miliona evra. Međutim, veterani su počeli da primaju penzije od 2016. Sa Zakonom o budžetu za 2016., 25 miliona evra budžetirano je za veteranske penzije; ovaj iznos je kasnije povećan za 7 miliona evra revizijom budžeta. U Zakonu o budžetu za 2017., 38 miliona evra je bilo budžetirano i rečeno je da bi to bila maksimalna granica, ali je ipak revizijom budžeta taj iznos povećan za 69% i dostigao je preko 64 miliona evra. Projekat budžeta za 2018. koji je usvojen krajem oktobra, predviđa troškove od blizu 59 miliona evra za 2018. dok se za 2019-2020. predviđa da se taj iznos stabilizuje na 63,5 miliona evra.

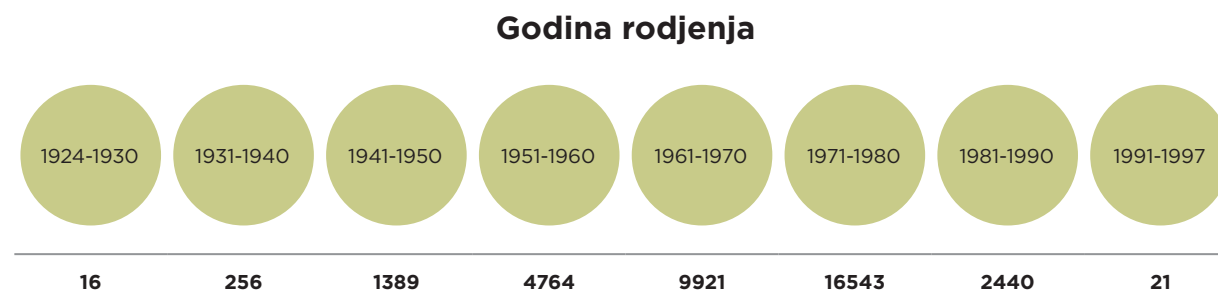
Slika 24. Budžet za penzije veterane

Početkom 2017. su isplaćene penzije za 29.510 veterana, od kojih su 2.199 žene. U septembru je taj broj dostigao 35.350, od toga 3.476 su žene.

Najmlađi korisnik veteranske penzije ima 20 godina, dok najstariji 93 godine - rođen 1924. Međutim, 75% penzionera su se rodili između 1961. i 1980. Uzimajući u obzir da prema zakonu, veteransku penziju mogu primati i naslednici, nije poznato koliki je tačan broj naslednika veterana. Zakonom o veteranima OVK odlučeno je da naslednici dobijaju do 70% penzije, dok je izmenom zakona ta iznos postavljen na 250 eura, što je ekvivalentno prvoj kategoriji veterana korisnika.

Slika 25. Veterani prema dobi

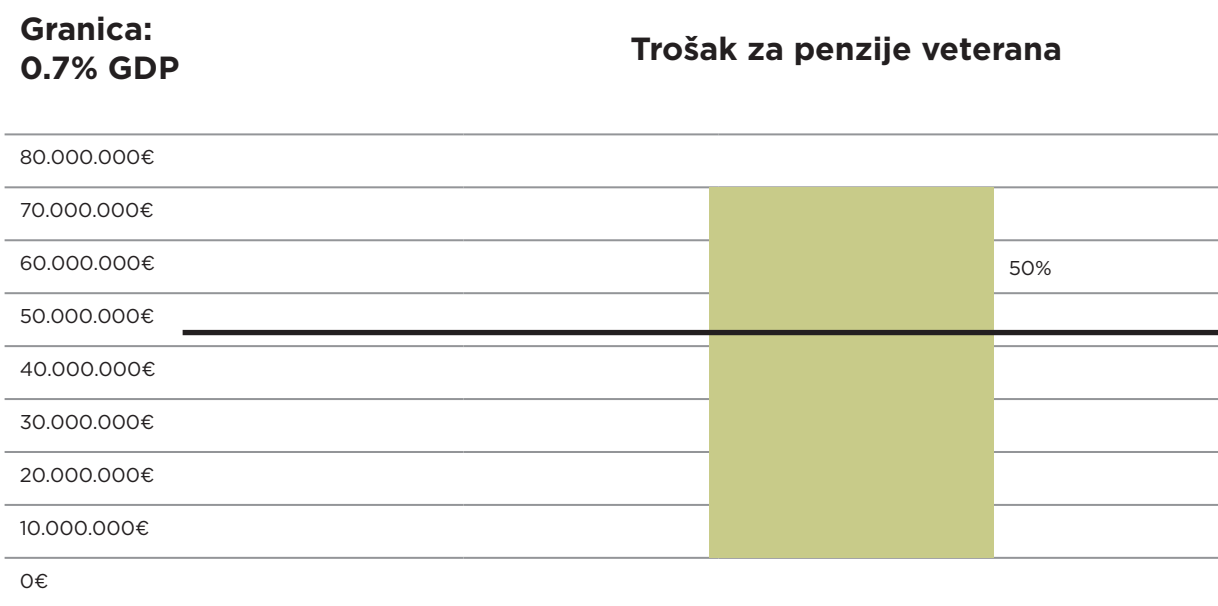
82 Kancelarija premijera republike Kosova. Odluka br.11/50 od 23 septembra 2015. Izvor: <http://bit.ly/2gYJMtZ>
83 Službeni glasnik Republike Kosova. Zakon br.05/L-141 o promena i dopunama Zakona br.04/L-261 o ratnim veteranim OVK. Izvor: <http://bit.ly/2gTUVBH>

5.3.2. Manipulacije sa listama veterana i budžetski izazovi

Štaviše, spiskovi veterana rata OVK nisu konačni i nije poznato koliko će biti njihov konačan broj. Do sada je 66.300 ljudi dobilo status veterana. Veteranske sertifikate je dobilo oko 46.230 lica. Po završetku rata, prema podacima Međunarodne organizacije za migraciju, broj boraca OVK-a koji su predali oružje u septembru 1999. bio je 24.577.⁸⁴

Prema zakonu, ukupan godišnji nivo budžeta za veteranske penzije ne može biti veći od 0,7% BDP-a. Međutim, ovo pravilo je prekršeno još prve godine, jer su troškovi predviđeni budžetom za 2017. prekoračeni, a ukupni budžet za veteranske penzije porastao je na 64 miliona eura. Ako uzmemo u obzir BDP Kosova za 2016. koji iznosi oko 6 milijardi eura, ukupni budžet za penzije veterana ne bi trebalo da premaši iznos od 42 miliona eura. Na ovaj način, budžet za veterane OVK premašio je 1% BDP-a.

Slika 26. Penzije veterana u odnosu na BDP

Ova prekoračenja su u suprotnosti sa "stand-by" aranžmanom sa Međunarodnim monetarnim fondom, koji je predviđao da prekoračenje ne sme biti iznad 0.7% BDP.⁸⁵

84 Anna di Lellio & Gerantina Kraja. Ko broji borce OVK? Sbunker.net, 6 septembar 2016. Izvor: <http://bit.ly/2lSGXfj>

85 IMF. Republic of Kosovo, Second and third reviews under stand-by arrangement. March 2017. Source: <http://bit.ly/2zw46tU>

Budući da Zakon o veteranima ne predviđa ograničenje starosne granice za korisnike, može se dogoditi da preko 11.000 veterana dobije penziju na period od tri decenije, ako se baziramo na kriterijumu očekivanog životnog veka na Kosovu, koji, prema SAK/SAK, iznosi 71.godinu. Ako uzmemo u obzir starost svih korisnika i prosečnu penziju od 170 eura mesečno za prve tri godine (2018-2020) i 210 eura, narednih 30 godina će biti potrošeno oko 2.5 milijarde eura.

Tabela 10. Projekcije penzija za veterane za period 2018-2047

Broj veterana	Penzije za veterane (€)	Godina	Prosečni troškovi do 2047 u €	Prosečni troškovi do 2047 u € za inflacijom
113	170	1	230.520	286.623
155	170	2	632.400	786.310
179	170	3	1.095.480	1.362.092
210	180	4	1.814.400	2.255.978
264	186	5	2.946.240	3.663.279
240	190	6	3.283.200	4.082.247
301	192	7	4.854.528	6.035.995
342	195	8	6.402.240	7.960.381
419	196	9	8.869.392	11.027.974
438	198	10	10.406.880	12.939.647
527	199	11	13.843.236	17.212.324
543	200	12	15.638.400	19.444.385
603	200	13	18.813.600	23.392.347
612	201	14	20.666.016	25.695.593
739	202	15	26.870.040	33.409.517
773	202	16	29.980.032	37.276.402
810	203	17	33.543.720	41.707.400
866	203	18	37.972.368	47.213.867
877	204	19	40.691.046	50.594.201
998	204	20	48.862.080	60.753.855
965	204	21	49.608.720	61.682.208
1.058	205	22	57.119.304	71.020.675
1.124	205	23	63.533.875	78.996.388
1.213	205	24	71.615.520	89.044.898
1.237	205	25	76.075.500	94.590.322
1.333	205	26	85.258.680	106.008.452
1.426	206	27	94.945.932	130.966.562
1.524	206	28	105.331.565	130.966.562
1.622	206	29	116.165.045	144.436.632
1.863	206	30	138.160.080	171.784.694
11.236	205	31	856.857.360	1.065.394.427
			2,042,087,399	2,539,079,007

Da su veteranske liste nerealne su priznali skoro svi državni lideri. Čak i predsednik Komisije veterana OVK to potvrđuje.

U Izveštaju revizije za 2016., Nacionalna kancelarija revizora je utvrdila da je u 1.275 slučajeva MRSZ plaćalo penziju i veteranima koji su zaposleni. Samo u ovom slučaju državni budžet je oštećen za 215.488 evra.⁸⁶ Ovi propusti su se desili uprkos činjenici da svakog meseca, pre nego što se izvrše plaćanja, se moraju proveriti podaci sa PAK-om i Trustom, kako bi bili sigurni da korisnici penzija nisu zaposleni. Prema nezvaničnim informacijama, proces verifikacije veterana istražuje tužilaštvo.

Pored toga, revizor je zaključio da u 946 slučajeva veterani koriste dve penzione šeme. U većini slučajeva veterani koriste šemu socijalne pomoći i veteranske penzije.

Tabela 11. Veterani koji koriste više od jedne penzione šeme

Penziona šema	Broj isplata	Finasijka šteta (€)
Veteran koji koristi i osnovnu penziju	42	3,375
Veteran koji koristi i penziju iz doprinosa	33	5,508
Veteran koji koristi i invalidsku penziju	28	2,850
Veteran koji koristi i šemu ZSK-a	8	1,360
Veteran koji koristi i šemu za radnike Trepče	1	105
Veteran koji koristi i socijalnu pomoć	834	84,130
Ukupno	946	97,328 €

Izvor: Izveštaj revizora MRSZ za 2016.

Zakon o ratnim veteranima OVK ne uzima u obzir socijalni status boraca. Za razliku od programa socijalne pomoći gde se poštuje strožija procedura za uključivanje u šemu, veteranska penzija se daje svim onima koji dobiju sertifikat veterana i koji nisu u radnom odnosu u javnom sektoru. Veteranska penzija nema ograničenja ni što se tiče starosti. Prema MMF-u, to motiviše zaposlene da napuste posao, traže posao ili da rade u neformalnoj ekonomiji u kojoj se ne plaćaju porez na primanja i doprinosi Trusta.⁸⁷

86 Nacionalna revizorska kancelarija. Izveštaj revizije godišnjih finansijskih iverštaja MRSZ-a za 2016. Izvor: <http://bit.ly/2y6tthM>.

87 IMF. Republic of Kosovo, Second and third reviews under stand-by arrangement. March 2017. Source: <http://bit.ly/2zw46tU>

Dve druge zemlje koje troše velike iznose iz državnog budžeta za penzije ratnih veterana su i Bosna i Hrvatska. Prema podacima Svetske banke, ove dve zemlje troše do 2% BDP-a za penzije veteranima rata, uključujući ratne invalide, porodice veterana i tako dalje.⁸⁸ Konačna lista ratnih veterana u Hrvatskoj sadržava oko 500.000 imena.⁸⁹

Zakon veterana OVK je u velikoj meri prilagođen hrvatskom modelu za nadoknade ratnih veterana. Ovaj sistem se uglavnom zasniva na "pasivnoj kompenzaciji" ili pružanju finansijske pomoći, a ne na aktivnim merama za ekonomsko i socijalno osnaživanje bivših učesnika rata.⁹⁰

Trošenje velike sume novca na šeme veteranskih penzija je još jedan oblik klijentelizma ili čak "uzurpacija društvenih šema". Promena šeme za veteranske penzije biće izuzetno teška zbog žestokog protivljenja udruženja proizašlih iz rata. Međutim, do sada nije bilo ozbiljnih pokušaja političkih stranaka, pozicije ili opozicije da predlože nefinansijske oblike pomoći veteranima OVK.

5.4. Penzije za žrtve tortura i seksualnog nasilja

Skupština Kosova u 2014. izmenila je Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika OVK, civilnih žrtava i njihovih porodica, uključujući i zakon o žrtvama seksualnog nasilja u ratu.⁹¹ Žrtve seksualnog nasilja se smatraju lica koja su preživela torturu i seksualno nasilje u periodu od 27. februara 1998. do 20. juna 1999. Smatra se da ima oko 20.000 žrtava seksualnog nasilja, ali tačan broj nije poznat. Žrtve seksualnog nasilja će imati koristi od svih prava koja su predviđena Zakonom koji su do sada koristile civilne žrtve, porodice palih boraca, invalida i veterana rata.

Obuhvatanjem Zakonom žrtve seksualnog nasilja pratili su brojni otpori od strane predstavnika udruženja ratnih veterana i nekih članova Skupštine Kosova.⁹² Neki su odbili da priznaju legitimnost žrtava, neki smatraju da će finansijska podrška ovoj kategoriji biti veliki gubitak za budžet, pa čak ima i oni koji su predložili medicinske preglede za istinitost ovih priča. Ova kategorija rata i dalje je jedna od najugroženijih, zanemarenih i poniženih kategorija od strane institucija i društva.

Uprkos činjenici da je Zakonom predviđeno da se u roku od šest meseci od stupanja na snagu, izrade podzakonski akti i da se osnuje Vladina komisija za utvrđivanje i priznanje statusa žrtava seksualnog nasilja, Vlada nije poštovala ove rokove. Pravilnik o postupku utvrđivanja i priznavanje statusa žrtve seksualnog nasilja je usvojen skoro dve godine kasnije, u februaru 2016.⁹³ Devetočlana Vladina komisija za verifikaciju formirana je u aprilu 2017.⁹⁴ dok je sekretarijat komisije u tročlanom sastavu osnovan u novembru 2017⁹⁵.

88 World Bank. Social safety nets in the Western Balkans: design, implementation, and performance. Burimi: <http://bit.ly/2y90cTs>.

89 Paul Stubbs & Sinisa Zrinscak. Citizenship and Social Welfare in Croatia: Clientelism and the limits of 'Europeanisation'. European Politics and Society, 2015. Vol.16, No.3. Page 395-410.

90 Paul Stubbs & Sinisa Zrinscak. Citizenship and Social Welfare in Croatia: Clientelism and the limits of 'Europeanisation'. European Politics and Society, 2015. Vol.16, No.3. Page 395-410.

91 Sluzbeni glasnik Republike Kosova. Zakon br. 04/L-172 o promenama i dopuna Zakonabr.04/L-054. Izvor: <http://bit.ly/2zOWWSa>

92 https://www.youtube.com/watch?v=hZBUYG8hQ_s

93 https://www.youtube.com/watch?v=hZBUYG8hQ_s

94 https://www.youtube.com/watch?v=hZBUYG8hQ_s

95 Kancelarija premijera. Odluka br.05/14, od 15 novembra 2017. Izvor: <http://bit.ly/2zPcsxz>

Pravilnik definiše postupke za prijavu i obrazac koji treba popuniti. Prema Pravilniku, Komisija ispituje obrazce koje podnose žrtve seksualnog nasilja bez potrebe da se žrtve fizički pojave. U određenim slučajevima, ako Komisija smatra potrebnim, može se tražiti fizičko prisustvo žrtve. Zbog osetljivosti slučajeva u kojima je potrebno fizičko prisustvo žrtve, prisustvovat će samo tri člana Komisije. Uprkos činjenici da Pravilnik pokušava zaštititi identitet žrtava I da ih poštedi od fizičke prisutnosti u procesu verifikacije, nakon prijema peznije, korisnici su dužni da se jave svakih šest meseci regionalnim Departmentima za porodice palih boraca i invalida rata (DPPBIR). S obzirom da uslovi za rad DPPBRI nisu dobri I ne garantuju privatnost korisnika, ova obaveza može predstavljati dodatni psihološki pritisak na žrtve seksualnog nasilja.

Proces verifikacije trajaće pet godina, od dana osnivanja komisije i očekuje se da bude završen 2022. Nacrtom budžeta za 2018. predviđeno je milion evra za penzije žrtava seksualnog nasilja. U novembru 2017. Vlada je utvrdila iznos penzije od 230 eura. Na osnovu budžetskih izdvajanja, Vlada ne očekuje da broj žrtava seksualnog nasilja bude preko 350. Do kraja novembra 2017. nije bilo prijava, ali Komisija očekuje da početkom 2018. primi do hiljadu lica.⁹⁶ Ako samo polovina žrtava seksualnog nasilja podnese zahtev za penziju, godišnji budžet za ovu kategoriju iznosiće oko 28 miliona evra.

5.5. Socijalne usluge

Socijalne usluge su regulisane Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama.⁹⁷ Socijalne usluge obezbeđuju Centri za socijalni rad (CSR) koje osnivaju i njima upravljaju opštine. Dok je na centralnom nivou odgovorna Divizija za socijalne usluge u okviru Departmenta za socijalnu zaštitu u MRSZ-u, centri za socijalni rad pružaju usluge usmerene na podršku uroženim osobama i porodicama, kao što su deca sa ne-socijalnim ponašanjem, deca bez roditeljskog staranja, maloletni delikventi, brigada za starije osobe koje nemaju porodičnu negu, lečenje žrtava porodičnog nasilja, žrtve trgovine ljudima itd.

Pored ustanove za zaštitu starih lica i onih za brigu o mentalnom zdravlju, od januara 2009. sve institucije u zajednici su prešle u nadležnost opština. Zakonom o lokalnoj samoupravi, opštine imaju svoje nadležnosti u pogledu pružanja socijalnih usluga. Međutim, zbog budžetskih ograničenja, MRSZ još uvek vrši finansijske transfere. U cilju dodele određene opštinske pomoći za socijalne usluge, kao što je grant za obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, već nekoliko godina je predloženo da se izmeni Zakon o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti, uključujući i Grant za socijalne usluge. Iako je Vlada Kosova u skladu sa NPISSP preuzela obavezu da se ovaj Zakon promeni tokom 2016. to se još nije dogodilo.

Prema NPISSP-u,⁹⁸ Vlada je takođe bila obavezna da izmeni i dopuni Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama i usvajanje novog zakona o zaštiti starih lica, ali nijedan od ovih zakona nije usvojen i ne očekuje se da bude usvojen pre 2019. Za neke od socijalnih usluga, MRSZ je potpisao sporazume o saradnji sa nevladinim organizacijama licenciranim za pružanje socijalnih usluga. Do sada je oko 15 takvih nevladinih organizacija imalo licencu za obavljanje zadataka koji su postavljeni u okviru misije MRSZ. Međutim, ne postoji posebni grant za finansiranje nevladinih pružalaca socijalnih usluga, što je obećano NPISSP-om.

96 Minire Begaj, predsednica Komisije za verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom rata. Izjava za Radio Slobodna Evropa: 25 novembar 2017. Izvor: <http://bit.ly/2j1wsT7>

97 Službeni glasnik. Zakon br.02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, i Zakonu o zimenama i dopunama zakona br.04/L-81. Izvor: <http://bit.ly/2zzhVUW>

98 Intervju sa Bajramom Kelmendijem - direktor Divizije zasocijalne usluge, 27 novembar 2017. Pristina

PENZIJE

6. Penzije

Nakon rata, Kosovo je uspostavilo novi penzioni sistem. Osnove ovog sistema uvedene su krajem 2001. Uredbom UNMIK-a 2001/35 o penzijama.⁹⁹ Penzioni sistem na Kosovu čine tri stuba:

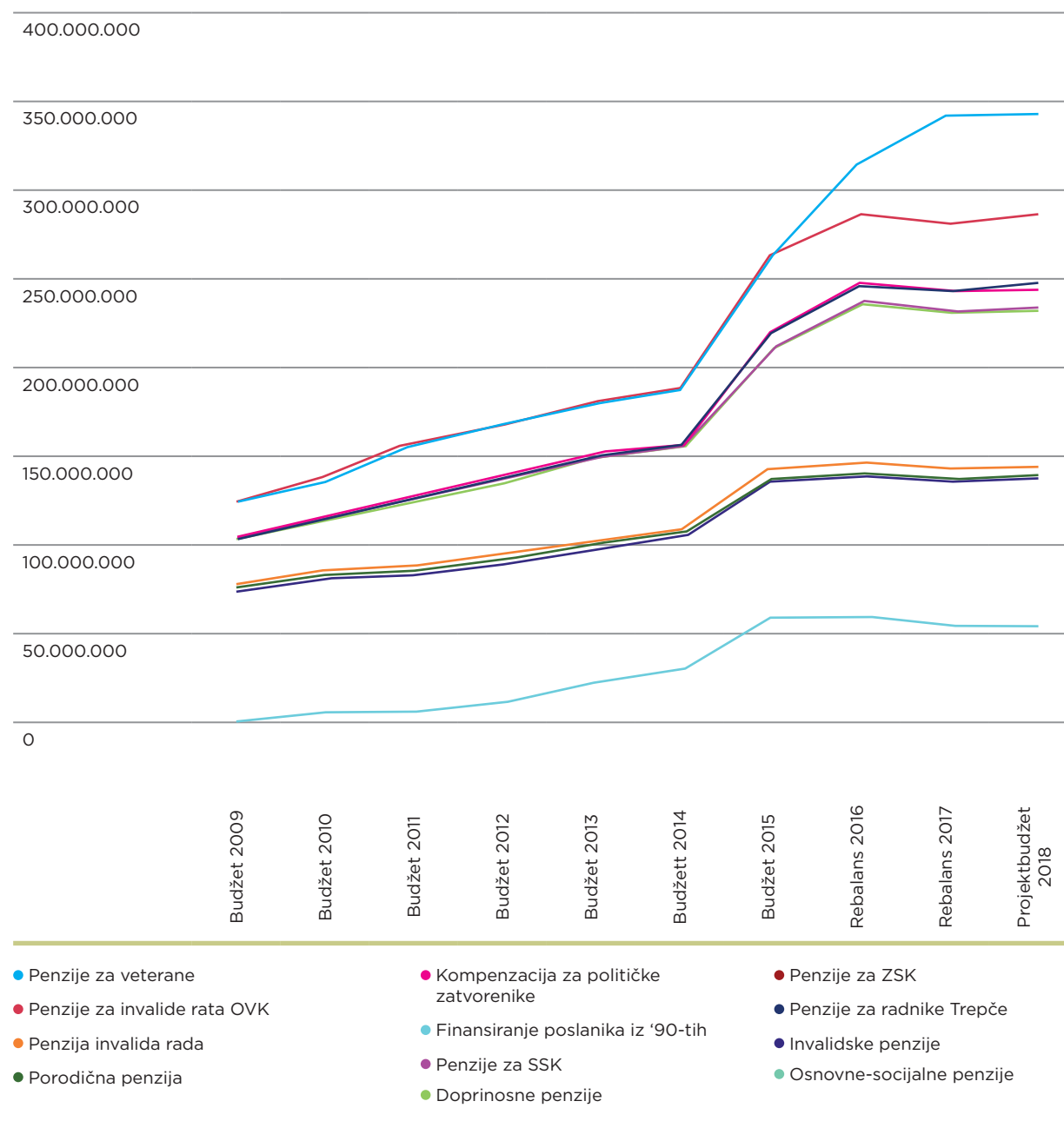
- ✓ Osnovna starosna penzija, koja se automatski dodeljuje svim osobama koje napune 65 godina, bez obzira na njihov društveni status i dosadašnje zapošljavanje;
- ✓ Individualni doprinosi zaposlenih kojima upravlja Trust penzione štendje (Trust). Svaki zaposleni treba da izdvoji 10% od plate (5% na teret zaposlenog i 5% na teret poslodavca). Trust te doprinose plasira u investicije da bi im se povećala vrednost; štendja se može koristiti nakon što lice napuni 65 godina;
- ✓ Dobrovoljni penzijski doprinosi, koje radnici mogu dobrovoljno da sklope kao ugovor sa nekim privatnim fondom koji je licenciran od strane CBK.

Uz nešto izmena, ova penzijska šema se i dalje primjenjuje. Department za penzije unutar MRSZ-a je odgovoran za administraciju penzijama koje plaća državni budžet.

Osim starosne penzije, primenjuju se i drugi penzione šeme, kao što je šema bivših pripadnika Kosovskog zaštitnog korpusa, prevremeno penzionisanje bivših pripadnika Kosovskih snaga bezbednosti, prevremene penzije za radnike Trepče. Usvajanjem Zakona o penzionim šemama koje se finansiraju od strane države,¹⁰⁰ uređenje nekih od penzionih šema kao što su: starosne penzije, penzije na osnovu doprinosa, penzije za osobe sa posebnim potrebama, prevremene penzije, porodične penzije i penzije invalida rada su uređene jedinstvenim zakonom.

99 Službeni glasnik UNMIK-a. Uredba 2001/35 o penzijama na Kosovu. Decembar 2001. Izvor: <http://bit.ly/2Bx2Ggm>
100 Službeni glasnik. Zakon br.04/L-131 o penzionim. Izvor: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=9517>

Slika 27. Godišnji troškovi za različite kategorije penzija

Od 2018. počinje podela porodičnih penzija, invalidskih penzija i penzija poslanicima iz devedesetih godina. Porodična penzija i invalidska penzija predviđene su Zakonom o penzionim fondovima koji finansira država i prema Zakonu trebale su da se primenjuju od 1. januara 2015. Međutim, zbog budžetskih ograničenja do sada nije bilo to moguće ostvariti. Porodična penzija je redovna mesečna penzija koju članovi porodice dobijaju u slučaju smrti radnika koji je bio u radnom odnosu. Iako je invalidska penzija redovna mesečna penzija, plaća se licima koji pate od posledica povreda na radu ili onim koji su dobili neku profesionalnu bolest tokom radnog odnosa. U 2016. bilo je 340.553 pojedinačnih korisnika različitih društvenih šema.

Slika 28. Broj korisnika prema socijalno šemi

Penzioner iznad 65 god.	Korisnika socijalne pomoći	Penzioner doprinosioc	Veterani rata	Lica sa oraniče.sposobnostima	Pali borci i invalidi i rata	Slepa lica	Rudari Trepče	Porodice sa decom, sa ograničenim sposobnostima	Penzioner ZSK	Penzioner SSK
120.017	107.575	41.315	28.207	19.833	12.680	3.627	3.412	2.737	932	218

Nepune dve godine nakon što je stupio na snagu Zakon o penzionim šemama koje finansira država, MRSZ je tražio usvajanje novog zakona. Prema Konceptu o regulisanju oblasti penzija, novi zakon treba da ispuni ove ciljeve:

- ✓ Ponovno razmatranje kriterijuma za realizaciju prava na penzije za građane iznad 65 godina starosti, koji već koriste postojeće penzione šeme;
- ✓ Garantovanje i obezbeđivanje penzija koje se finansiraju iz državnog budžeta za sve građane koji su stalni stanovnici Kosova i stranim državljanima koji ne primaju penzije i prihode iz bilo koje druge javne ili privatne šeme, unutar i izvan zemlje;
- ✓ Stvaranje mogućnosti za pokretanje pregovora i potpisivanje bilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju u oblasti penzija sa nekoliko zemalja EU;
- ✓ Sprečavanje zloupotrebe penzija kroz stvaranje nadzornih mehanizama za one penzionere i članove njihovih porodica koji ostvaruju prihode suprotno važećoj zakonskoj osnovi.¹⁰¹

I pored toga što je bio deo zakonodavnih programa za 2016. i 2017., do decembra 2017. Vlada još nije usvojila Zakon o izmenama i dopunama Zakona o državnim penzionim fondovima.

¹⁰¹ Vlada Kosova. Odluka br.02/81 o usvajanju Nacrta dokumenta za regulisanje oblasti penzija, mart 2016. Izvor: <http://bit.ly/2AiRXIH>

6.1. Starosne penzije i penzija iz doprinosa

Zbog ratova u bivšoj Jugoslaviji, stariji građani Kosova izgubili su penzionu štednju. Od 107.000 ljudi starijih od 65 godina, oko 65.000 njih je dobilo penziju iz doprinosa za rad, po uzoru na model "pay as you go".¹⁰² Da bi se ublažio teret starosti, utvrđena je podela osnovnih starosnih penzija za svaku osobu koja je navršila 65 godina. U početku ovaj iznos bio je 28 evra mesečno, a od 2014. iznosi 75 evra.

Od 2008., lica starija od 65 godina koja su plaćala doprinose najmanje 15 godina bivšem jugoslovenskom penzionom sistemu i koji to mogu pismeno dokazati, dobijaju dodatnu penziju od 35 evra mesečno. A od 2016. je uveden dodatni kriterijum – visina penzije se uskladuje sa nivom obrazovanja.

Tabela 12. Broj penzionera, visina mesečne penzije i godišnji budžet za starosne penzije

Godina	Broj peznionera i budžet za kategorije starosnih penzija i penzija iz doprinosa							
	Ukupno	Socijalna penzija	Penzioneri, plać.doprinos	Mesečna stopa osnovne penzije (€)	Stopa penzije iz doprinosa (€)	Godišnji budžet za osnovne penzije (€)	Godišnji budžet z penzije doprinosa. (€)	Total (€)
2002	93,087	93,087	-	28	-	31,277,232	-	31,277,232
2003	108,279	108,279	-	35	-	45,477,180	-	45,477,180
2004	116,932	116,932	-	40	-	56,127,360	-	56,127,360
2005	124,893	124,893	-	40	-	59,948,640	-	59,948,640
2006	127,356	127,356	-	40	-	61,130,880	-	61,130,880
2007	131,874	131,874	-	40	-	63,299,520	-	63,299,520
2008	166,621	138,847	27,774	40	75	66,646,560	24,996,600	91,643,160
2009	153,230	130,347	22,883	45	80	70,387,380	21,967,680	92,355,060
2010	140,226	109,585	30,641	45	80	59,175,900	29,415,360	88,591,260
2011	139,560	107,145	32,415	45	80	57,858,300	31,118,400	88,976,700
2012	147,765	113,043	34,722	50	101	67,825,800	42,083,064	109,908,864
2013	153,057	117,042	36,015	60	112	84,270,240	48,404,160	132,674,400
2014	164,534	125,883	38,651	75	140	113,294,700	64,933,680	178,228,380
2015	172,365	132,000	40,365	75	140	118,800,000	67,813,200	186,613,200
						158*		
						172**		
2016	161,332	120,017	41,315	75		108,015,300	84,540,406	192,555,706
						186***		
						230****		
2017						114,202,807	89,713,800	203,916,607
2018						116,276,788	89,891,647	206,168,435

158* Osnovna skola, 172** Srednja, 186*** Viša, 230**** Visoka

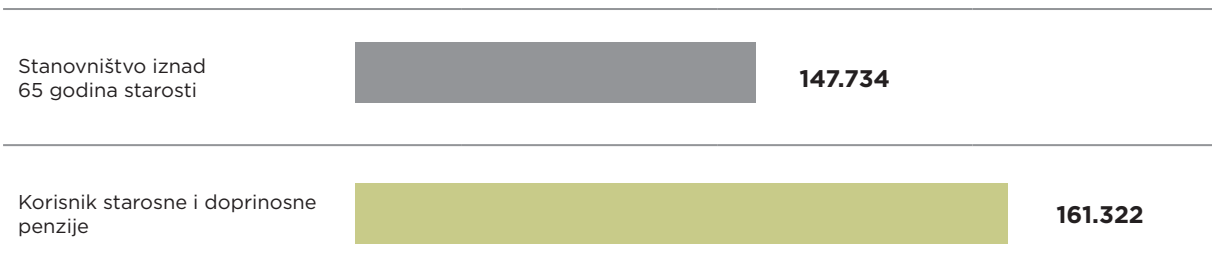
¹⁰² Vlada Kosova. o usvajanju Nacrta dokumenta za regulisanje oblasti penzija, mart 2016. Izvor: <http://bit.ly/2AiRXIH>

Starosne i doprinosne penzije čine 60% budžeta namenjenih socijalnim šemama, odnosno 3,25% BDP-a zemlje. Iako zakon predviđa indeksiranje stope penzije u zavisnosti od kretanja potrošačkih cena, takva automatska indeksacija ne postoji, već se radi ad hoc u različitim periodima.¹⁰³

Isto lice ne može istovremeno biti korisnik obe šeme. Međutim, penzioneri starosne dobi i doprinosioci, mogu istovremeno koristiti i drugu penzionu šemu, štednju u Trust-u ili neku inostranu penziju. Ovim se stariji penzioneri, koji nemaju najmanje 15 godina radnog iskustva u bivšoj Jugoslaviji, nemaju posleratnu štednju i ne primaju neku inostranu penziju, suočavaju sa ozbiljnijom socijalnom situacijom. Starosna penzija od 75 evra, je dovoljna da za prelazak iz granice siromaštva u potrošnju, ali je nedovoljna ako se računaju zdravstveni troškovi i troškovi stanovanja, uključujući račune za komunalne usluge (struja, voda, grejanje, otpad). Troškovi stanovanja čine 29% godišnjih troškova svih domaćinstava, dok troškovi zdravstvene zaštite čine 3% potrošnje.¹⁰⁴ Stariji ljudi imaju tendenciju da troše više na lečenje.¹⁰⁵ Sa promenama fiskalnog paketa u 2015. PDV na lekove porastao je sa nula na 8%, što utiče na smanjenje kupovne moći kod starijih lica.

S druge strane, uprkos činjenici da zakon precizira da korisnici penzija treba da imaju stalni boravak na Kosovu, prema zvaničnim podacima ima više korisnika nego stanovnika starijih od 65 godina. U 2016. je bilo 161.332 korisnika starosne penzije i doprinosne penzije, dok prema kalkulacijama SAK/SAK u 2016. bilo je 147.734 građana starijih od 65 godina¹⁰⁶.

Slika 29. Stanovnici stariji od 65 godina, u odnosu na korisnike starosnih penzija

Izvor: SAK

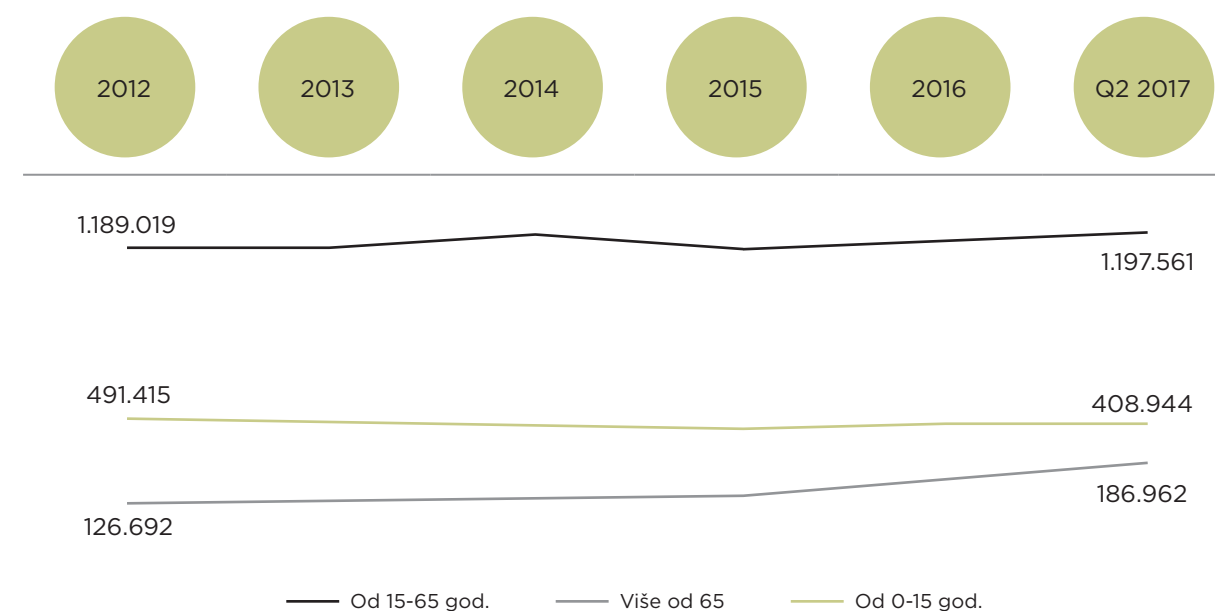
103 IMF. Enhancing social protection cash benefits. Maj 2016. Burimi: <http://bit.ly/2nfgucB>
 104 SAK. Projekcije stanovništva na Kosovu za 2011-2016. Izvor: <http://bit.ly/2j3VuB9>
 105 Institut GAP. Menadžiranje porodičnog budžeta: žene i muškarci. Oktobar 2017. Izvor: <http://bit.ly/2zqGwi7>
 106 SAK. Projekcije stanovništva na Kosovu za 2011-2016. Izvor: <http://bit.ly/2j3VuB9>

Prema MRSZ-u, kriterijum stalnog boravka na Kosovu ne poštuje se dovoljno od strane velikog broja građana Kosova koji žive u inostranstvu, jer postojeći zakoni koji regulišu obast stalnog boravka ostavljaju dosta prostora za zloupotrebu.¹⁰⁷

Uz Nacrt dokumenta o regulisanju oblasti penzija, MRSZ je opravdao promenu šeme starosne penzije, koja bi, od kriterijuma zasnovanog na starosnu dob prešao na kriterijum zasnovan na socijalnom položaju korisnika. Shodno tome, sva lica koja su navršila 65 godina ne bi imala pravo na penziju ako imaju druge izvore prihoda. Pored toga, uz zakonske promene, kao što je gore pomenuto, MRSZ zahteva pooštavanje mera za nerezidentne penzionere na Kosovu koji nastavljaju da dobijaju starosnu penziju.

Dodatni razlog zbog kojeg bi trebalo izmeniti pravni osnov za starosne penzije je sve veći budžetski teret zbog sve većeg broja starijih ljudi. Kosovo je jedna od zemalja sa najmlađom populacijom u Evropi i sa najvećom stopom nataliteta; oko 66% stanovništva je radno sposobno gde samo 10% stanovništva starije od 65 godina. Ali ako se analiziraju podaci iz poslednjih pet godina, postoji porast stanovnika starijih od 65 godina i pad broja stanovnika mlađih od 15 godina.

Slika 30. Promene u dobi stanovništva 2012-2017

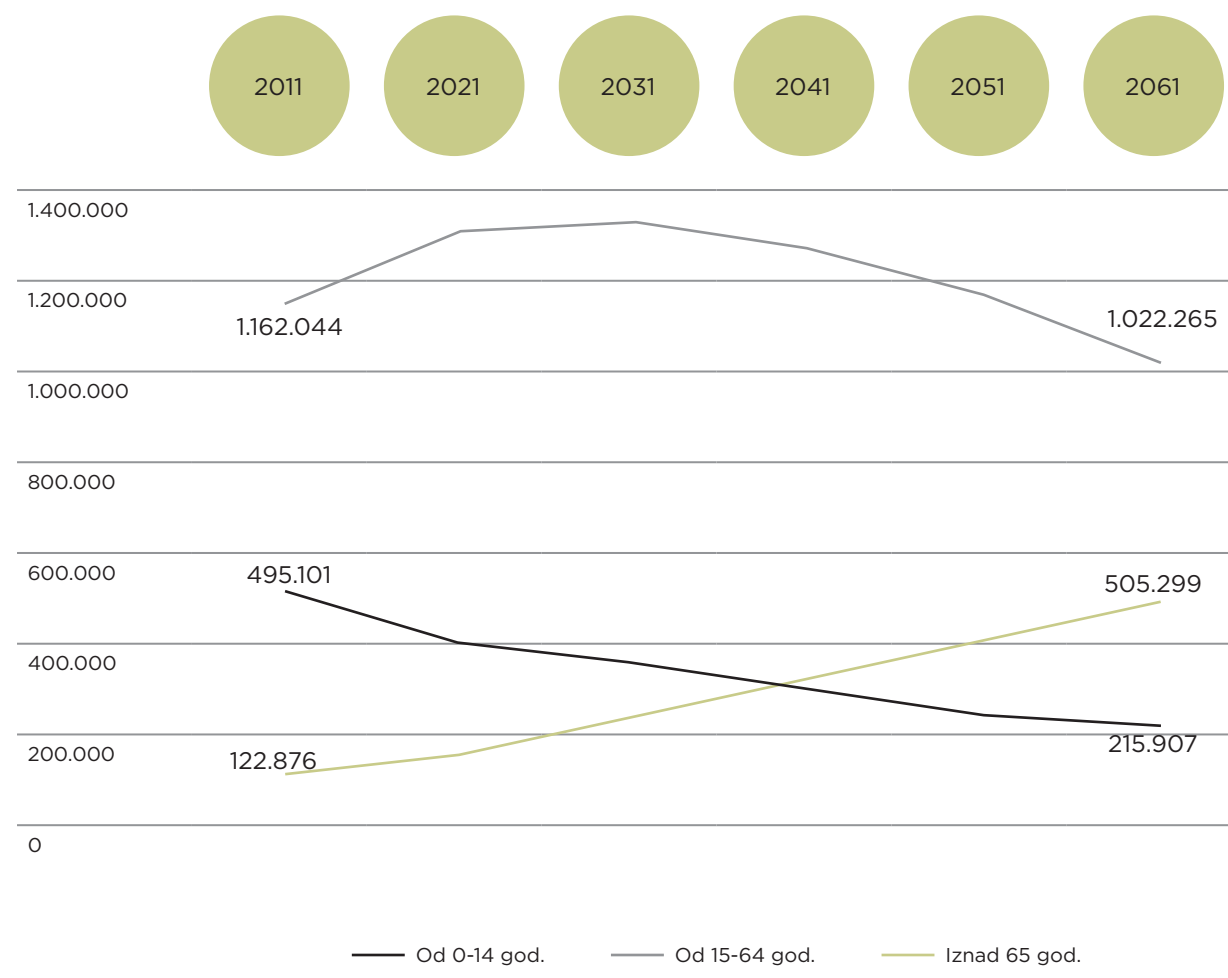

Izvor: SAK, Ankete o radnoj snazi 2012-2017.

107 Vlada Kosova. Odluka br.02/81 o usvajanju Nacrt dokumenta za regulisanje oblasti penzija, mart 2016.

Ako se oslanjamo na projekcije stanovništva za godine 2011-2060, doći do smanjenja ukupnog broja stanovnika i povećanje prosečne starosne dobi, kao rezultat padanja stope rađanja, očekivanog rasta životnog veka i rasta stope emigriranja, povećanja životnog veka i povećanja emigracije.

Slike 31. Promene stanovništva u odnosu na dob 2012-2017

Izvor: SAK

Prema podacima Svetske banke, broj radno sposobnih osoba koji podržavaju jednog penzionera će pasti sa 10 na samo 4, tu negde oko 2050.¹⁰⁸ Ako uzmemo u obzir sve veći broj penzionera i trenutni budžet, sa penzijskom osnovom od 75 evra, uz godišnji rast penzija od 2% do 2036 godine će trebati više od 405 miliona evra za starosne penzije.

108 World Bank. Republic of Kosovo – Systematic Country Diagnostic, January 2-17.

6.2. Individualna štednja (penziona štednja)

Drugi stub penzijskog sistema regulisan je Zakonom o penzionim fondovima Kosova. Iako je drugi stub penzijskog sistema u potpunosti van državnog budžeta, penziona štednja ima veliki uticaj na penzioni sistem koji finansira država.

Svaki građanin Kosova u radnom odnosu dužan je da plati najmanje 5% od svoje bruto plate kao štednju u Penzioni fond štednje (Trust), dok poslodavac takođe plaća doprinose u visini od 5%. Poslodavac i zaposleni mogu dobrovoljno povećati ovaj doprinos do 10%. Ovakav oblik štednje nije dozvoljen stranim državljanima koji rade na Kosovu. Ovo isključenje iz štednje stranih državljana može predstavljati probleme prilikom potpisivanja ugovora o socijalnom osiguranju sa drugim zemljama.¹⁰⁹

Penziona štednja se ulaže na međunarodna tržišta kako bi se očuvala i povećala vrednost, u poređenju sa inflacijom. U 2016., povrat investicija iznosi 4,4%, što je tri puta više od indeksa potrošačkih cena od 1,3%.¹¹⁰ U 2016. bilo je 312.672 lica koja su uredno uplaćivala u fond, čija je prosečna starost 40.7 godina. Zbog nestabilnog zapošljavanja, mnoga lica ne uplaćuju sredstva u fond redovno tokom jedne ili više puta godišnje. Dok je u 2016 broj lica koja po prvi put plaćaju doprinose je bio 32.055, broj lica koji su pauzirali je bio 36.922, ne uključujući ovde one koji su otisli u penziju. Zbog niskih plata, doprinosi za penzije nisu dovoljni da obezbede penzije za duži vremenski period.

S druge strane, jedan veliki broj lica počinje da plaća doprinose nakog 40 godina života. U 2014, 13,9% novih štediša je imalo 40 godina, u 2015. 14%, a u 2016. taj procenat je iznosio 4,6%. Ukupno, nakon tri godine, 11.859 novih štediša su imali 40 godina. Ova lica, čak i ako budu mogli raditi bez prekida 25 godina, sve do odlaska u penziju, uz prosečnu trenutnu platu na Kosovu, neće imati dovoljno uštedjevine. Prema podacima Trust-a za 2016., prosečan iznos doprinosa je 2.795 eura, dok za aktivne štediše taj iznos je 3.979 evra. U proseku, štediše imaju manje od 4.000 evra penziona štednje, odnosno prihod od 200 eura 20 meseci nakon penzije. Posle 20 meseci, svi će zavisiti od starosne penzije koju deli vlada.

U svojim godišnjim izveštajima, Trust poziva na povećanje penzionih doprinosa. Ako se pretpostavi da će se vrednost akcija Trust-a svakog meseca konstantno povećavati 4% godišnje, lice koje počinje da radi na svoj 25 rođendan i koji uredno plaća doprinosa sledećih 40 godina, do odlaska u penziju, on će u uštedeti 18.142 €. Međutim, imajući u vidu da inflacija smanjuje vrednost novca: ako uzmemo da inflacija iznosi 2% na godišnjem nivou, vrednost te štednje bi bila 8,216 €. Ovaj iznos, koji je ušteden na minimalnom nivou, bio bi nedovoljan za život. U skladu sa današnjom praksom, lice će preuzeti 20% od uštedjevine, a ostali iznos od 200 evra mesečno, što nije dovoljno ni za četiri godine.¹¹¹

109 Vlada Kosova. Odluka br.08/81 o usvajanju koncept dokumenta za regulisanje oblasti penzija, mart 2016.
110 Fond penziona štednje. Godišnji izveštaj. Izvor: <http://bit.ly/2AkgfzV>
111 Fond penziona štednje kosova. Godišnji izveštaj za 2016.

SOCIJALNI DIJALOG

7. Socijalni dijalog

U cilju razvoja socijalnog dijaloga između zaposlenih i poslodavaca, Zakonom je osnovan Ekonomski-socijalni savet,¹¹² na čijem čelu je telo od 15 članova: pet predstavnika iz radničkih organizacija, pet predstavnika organizacija poslodavaca i pet predstavnika iz Vlade Kosova. Ekonomsko- socijalni savet (ESS) je telo na nacionalnom nivou, koje sprovodi konsultacije i daje predloge nadležnim telima iz oblasti rada, socijalne zaštite i drugim pitanjima koja se tiču ekonomskih politika na Kosovu

ESS se sastaje jednom mesečno. Za učešće na sastancima ESS-a, nadonknada članova je 10% od plate ministra, dok za učešće u kompenzacijskim komisijama taj iznos je 10% od plate stalnog sekretara ministarstva. Prema ovoj formuli, mesečna naknada za člana ESS-a iznosi 140 evra mesečno, dok za učešće u komisijama iznosi 105 evra mesečno. Ako uzmemo u obzir raspored rasprava¹¹³ i rezultate sa sastanaka ESS-a,¹¹⁴ vidi se da ministri ne učestvuju redovno na sastancima, da se godinama raspravlja o istim temama bez ikakvih konkretnih rezultata, da se sastanci održavaju čak i kada postoji samo jedna tačka dnevnog reda - poseta inostranstvu, dok se konkretnim rezultatima smatraju web dizajn, dizajniranje logoa, pečat ESS-a, učešće na sastancima itd.

U 2011. ESS je odredio dva nivoa minimalne zarade: 130 evra za radnike do 35 godina i 170 evra za osobe starije od 35 godina. Kosovo je jedina zemlja u Evropi koja minimalnu zaradu deli na osnovu godina starosti, dok većina zemlja minimalnu zaradu određuje prema sektorima rada.¹¹⁵ Nije poznato kako je utvrđena minimalna zarada, jer u 2011. nije postojao zakonski osnov za utvrđivanje minimalne zarade. Administrativno uputstvo o kriterijumima i postupku utvrđivanja minimalne zarade stupilo je na snagu 2013.¹¹⁶ Prema ovom uputstvu, minimalna zarada može biti revidirana u decembru svake kalendarske godine, ako su ispunjena sledeća dva uslova: ako postoji povećanje potrošačkih cena na godišnjem nivou za više od 2%, i ako je realni efektivni kurs razmene, koji objavljuje CBK-a manji od 0,5%. U periodu 2012-2016, akumulirana inflacija iznosi 4,5%. Od 2011. nije bilo promene minimalne zarade na Kosovu. Socijalni partneri su 2013. pristali da minimalna zarada bude 220 evra, bez obzira na starosnu dob, ali nikada nije dobila saglasnost vlade.¹¹⁷ Minimalna plata na Kosovu je niža u odnosu na zemlje u regionu.

112 Službeni glasnik. Zakon br.04/L-008 o Ekonomskom-socijalnom savetu. Izvor: <http://bit.ly/2jwzf5V>

113 Službeni glasnik. Administrativno usputstvo br.09/2013 o kriterijumima i procedurama za određivanje minimalne zarade u Republici Kosovu. Izvor: <http://bit.ly/2Aim5nl>

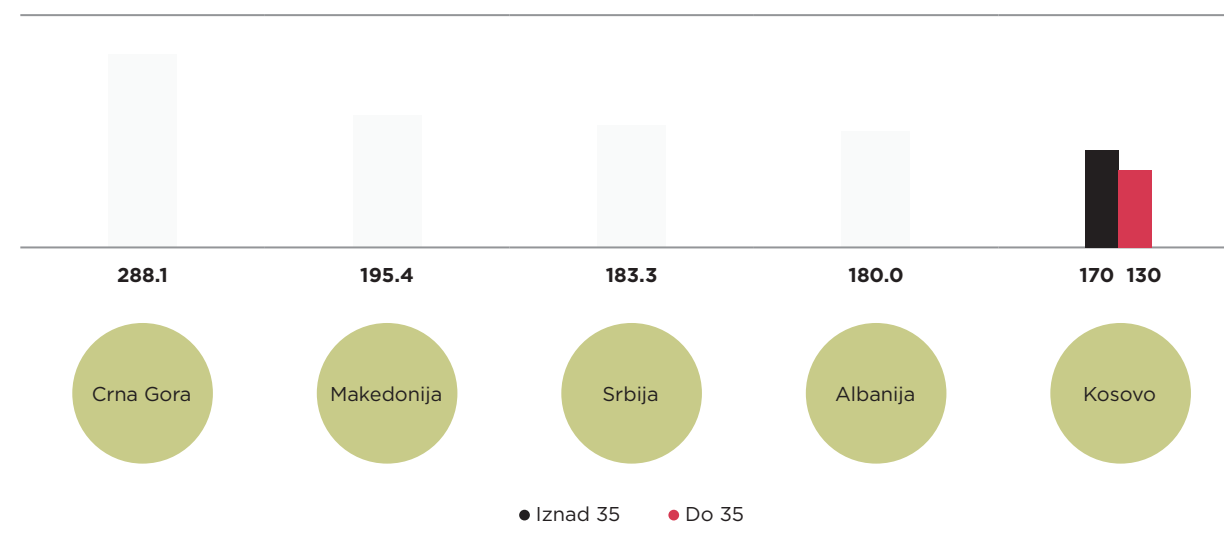
114 BSPK. Izvešta o radu BSPK za 2016. Izvor: <http://bit.ly/2ijCwcf>

115 Za ovo je dobar primer Kipar. Izvor: Izveštaj AST-a za minimalnu platu, <http://bit.ly/2AhppiN>

116 Službeni glasnik. Administrativno usputstvo br.09/2013 o kriterijumima i procedurama za određivanje minimalne zarade u Republici Kosovu. Izvor: <http://bit.ly/2Aim5nl>

117 BSPK. Izveštaj o radu ESS, decembar 2012 <http://bit.ly/2nf2QpU>

Slika 32. Minimalna zarada u zemljama regiona*

*24,000 leka u Albaniji, 22,000 dinara u Srbiji, 12,000 denara u Makedoniji

Prema Zakonu o radu, u cilju unapređenja i konkretizacije prava zaposlenih, poslodavaca organizacije poslodavaca i zaposleni mogu potpisati kolektivne ugovore.¹¹⁸ U 2014. socijalni partneri koji su bili predstavljeni u ESS-u potpisali su Kolektivni ugovor koji je trebao da se primenjuje od 1. januara 2015. Međutim, početkom 2015-te Ministar MRSZ-a suspendovao je Sporazum nakon žalbi da je Sporazum kršen jer predviđa njegovo sprovođenje čak i od strane onih koji nisu potpisnici sporazuma.

Rad ESS-a je već nekoliko godina kritikovan u izveštajima Evropske komisije za Kosovo. Radnički sindikati su podeljeni, a organizacije poslodavaca su minimalno zastupljene. U više navrata je zatražena izmena i dopuna Zakona o ekonomskom i socijalnom savetu. Prema NPISSP-u, predviđeno je da se do kraja 2016. usvoji novi zakon o ESS-u i Strategija za ekonomski i socijalni savet.¹¹⁹ Predviđene su zakonske promene za uspostavljanje jasnijih kriterijuma za članstvo u ESS. Takođe, novi zakon o ESS-u predviđen je da uključi direktive EU, posebno one za uspostavljanje Odbora za zapošljavanje (2000/98 / EC) i Direktivu o uspostavljanju Tripartitnog socijalnog samita (2003/174 / EC).

Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o ESS-u je uključen u zakonodavni program Vlade za 2015. i 2016., ali nije došao u Skupštinu do kraja novembra 2017.

118 Službeni glasnik. Zakon br. 03/L-212 o radu, član 90. Izvor: <http://bit.ly/2jx6Pc3>

119 Vlada Republike Kosova. Nacionalni plan za primenu SSP. Mart 2016. Izvor: <http://bit.ly/2Ae6GnX>

ZAKLJUČAK

8. Zaključak

Nalazi ovog izveštaja pokazuju da politika zapošljavanja i socijalne zaštite zauzima značajno mesto u strateškim dokumentima i vladinim programima, ali njihova implementacija je i dalje na niskom nivou. Neki od razloga za nizak nivo implementacije mera vezanih za zapošljavanje i socijalnu zaštitu odnose se na institucionalnu neefikasnost, česte promene na čelu institucija koje su važne za donošenje odluka kao posledica vanrednih izbora, nedostatak političke volje, neharmonizacija aktivnosti i ciljeva sa budžetskim izdvajanjima i pritiscima određenih grupa u društvu.

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i Agendom za evropske reforme i programima ekonomskih reformi, Vlada Kosova se obavezala da će se baviti pitanjima nezaposlenosti i socijalne zaštite, ali u posle dve godine od implementacije ovih sporazuma, institucije su učinile vrlo malo u ostvarivanju ovih ciljeva.

Budžet od preko 400 miliona evra godišnje za različite socijalne programe bi bio dovoljan da svi građani izađu iz siromaštva. Međutim, samo mali deo ovog iznosa (8,3%) ide za najsiromašnije kategorije. Ostatak ide na finansijske šeme bazirane na kategorijama, gde najsiromašnije kategorije ne moraju imati koristi. Primena društvenih šema po kategorijama bez obzira na socijalni status, uticala je na rast socijalnih transfera na štetu najsiromašnijih kategorija. Dok šeme zasnovane na kategorijama stalno rastu, stope siromaštva ostaju gotovo iste.

Penzije ratnih veterana OVK najbolja su ilustracija fenomena uticaja na politiku od strane interesnih grupa koje su poevzane sa političkim partijama i gde su državne institucije podložne pritisku određene kategorije. Do kraja 2017. budžet za ratne veterane premašio je 1% BDP-a. Preko 35 ljudi dobija penziju veterana, dok se preko 66.000 prijavilo za ovaj status. Verifikacija veteranskih lista, započeta pre skoro osam godina, još nije završena. Institucionalni lideri priznaju da su liste nerealne visoke i da veliki deo korisnika nisu bili učesnici rata. Ali to nije sprečilo institucije da prekinu penzije za veterane.

S druge strane, ratni veterani i neki poslanici Skupštine Kosova su se čvrsto suprotstavili dodeli penzija žrtvama torture i seksualnog nasilja. Nakon velikog institucionalnog otpora, penzije za ovu kategoriju će početi da se isplaćuju od 2018. predviđenim iznosom iz budžeta od milion eura biće dovoljan da se nadoknadi samo 350 korisnika. Komisija za proveru statusa žrtava seksualnog nasilja očekuje od početka 2018. da primi do hiljadu zahteva pojedinaca.

Socijalna davanja od 50 do 150 evra mesečno nisu dovoljna da bi pojedinci i porodice izašli iz siromaštva. Čak i nakon dobijanja socijalne pomoći, preko 70% porodica i dalje živi u siromaštvu. Pored toga, zbog rigoroznih kriterijuma, samo 35% porodica u siromaštvu je uključeno u šemu socijalne pomoći. Siromaštvo je veće među domaćinstvima na čijem su čelu žene, u porodicama sa puno dece, porodicama iz manjinskih zajednica, u porodicama koje nemaju zaposlene ili ne primaju doznake.

Socijalna politika na Kosovu zasniva se na novčanim transferima, veoma malo na socijalnim investicijama, bilo u ljudskom kapitalu ili u infrastrukturi, koja bi podržavala socijalne usluge. Proces decentralizacije socijalnih usluga nije bio u mogućnosti unaprediti socijalne usluge, već se suočio sa većim problemima zbog ograničenja opštinskih budžeta. Planove Vlade za dodelu socijalne pomoći opštinama, kao grantovi za obrazovanje i zdravstvo, još uvijek nisu implementirani.

Visoka nezaposlenost i teška socijalna situacija uticali su na emigriranje dela stanovništva sa Kosova, uglavnom radno sposobnog. Od januara 2014. do prve polovine 2017., oko 6% stanovništva je napustilo Kosovo. Uprkos činjenici da su neki od njih repatriрани, njihova socijalna situacija je još teža nego pre odlaska.

Kosovo i dalje ima najveću stopu nezaposlenosti mladih i žena. Jedna od pet žena uopšte nije aktivna na tržištu rada, uprkos činjenici da sve više žena diplomiraju na svim nivoima obrazovanja poslednjih godina.

Na osnovu nalaza ovog izveštaja, preporučujemo:

- ✓ Vlada Kosova treba usvojiti Strategiju za zapošljavanje i socijalnu zaštitu za 2018-2022 i dodeliti dovoljan budžet za aktivnosti i za ispunjenje ciljeva koji proizlaze iz ove Strategije;
- ✓ Vlada treba da usvoji Mapu puta za implementaciju Nacionalne strategije za razvoj 2016-2021 i dati izveštaj o implementaciji mera vezanih za zapošljavanje i socijalnu zaštitu za 2016-2017;
- ✓ Zakonodavni program za 2018. treba da sadrži sve pravne akte predviđene Nacionalnim planom za implementaciju SSP-a, posebno Nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o radu; Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o ekonomskom i socijalnom savetu; Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o penzionim šemama koje se finansiraju iz državnog budžeta, kao i usvajanje podzakonskih akata iz oblasti zaštite na radu predviđenih NPISSP;
- ✓ MRSZ, treba usvoji plan aktivnosti za rešavanje pitanja iz oblasti nezaposlenosti mladih, kako je i predviđeno Agendom za evropske reforme;
- ✓ MRSZ treba da izradi Akcioni plan za prevazilaženje teškoća za učešće žena na tržištu rada;
- ✓ Puna funkcionalizacija Agencije za zapošljavanje Republike Kosova (AZRK), imenovanje Savetodavnog odbora, izrada podzakonskih akata predviđenih Zakonom o AZRK-u, povećanje broja radnika u kancelarijama za zapošljavanje i u centrima za stručno osposobljavanje kao i povećanje budžeta za aktivne mere na tržištu rada;
- ✓ AZRK treba da razvija jedan službeni dokument za potrebe tržišta rada, koji će uzeti u obzir nalaze preduzeća i istraživačkih organizacija i shodno tome prilagoditi kurseve obuke organizuju CPO. Za kurseve koji nisu akreditovani od strane Nacionalnog autoriteta za kvalifikacije, AZRK će licencirati i finansirati privatnog provajdera obuke. AZRK i MONT treba da realizuju povezivanje Informacionog sistema za menadžiranje zapošljavanja (ISMZ) sa Sistemom za upravljanje informacijama o obrazovanju (SMIO);
- ✓ Povećati broj inspektora rada i logističke kapacitete Inspektorata, kako bi nadgledali sprovođenje Zakona o radu i drugih zakona koji regulišu sigurnost i zdravlje na radu. Takođe, Agencija za inspekciju rada treba da stavi u funkciju Sistem za upravljanje informacijama, koji će olakšati i ubrzati postupke inspekcije i omogućiti automatsku verifikaciju podataka sa PAK i Trust-om;
- ✓ Izmeniti i dopuniti Zakon o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti, koji također uključuje i određeni grant za socijalne usluge, koji bi se dodeljivao opštinama u zavisnosti od broja porodica i pojedinaca koji primaju socijalne usluge u centrima za socijalni rad;

- MRSS treba da dodeli jedan poseban grant za podršku licenciranim nevladinim organizacijama koje obavljaju različite socijalne usluge;
- Vlada bi trebala što pre završi postupak verifikacije liste veterana i ograničiti godišnji iznos veteranskih penzija na 0,7% BDP-a, kako je predviđeno Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o veteranima OVK;
- MRSZ treba da izradi konceptni dokument koji predviđa postepeno spajanje socijalnih šema koje se zasnivaju na kategorizaciji, u jedinstvenu društvenu šemu gde će biti osnovni kriterijum, socijalni položaj. Nova socijalna šema treba da pokrije liniju siromaštva, povećavajući nadoknadu za više porodica. Istovremeno, nova socijalna šema će pretvoriti osnovne penzije u socijalne penzije koje neće biti zasnovane na starosti, već na socijalnom statusu starijih osoba

